

ประวัติศาสตร์และสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้จะทำการศึกษาสภาพทั่วไปของเมืองเชียงใหม่ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของเชียงใหม่ ตลอดจนแผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมือง เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของเมืองเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของเมืองเชียงใหม่

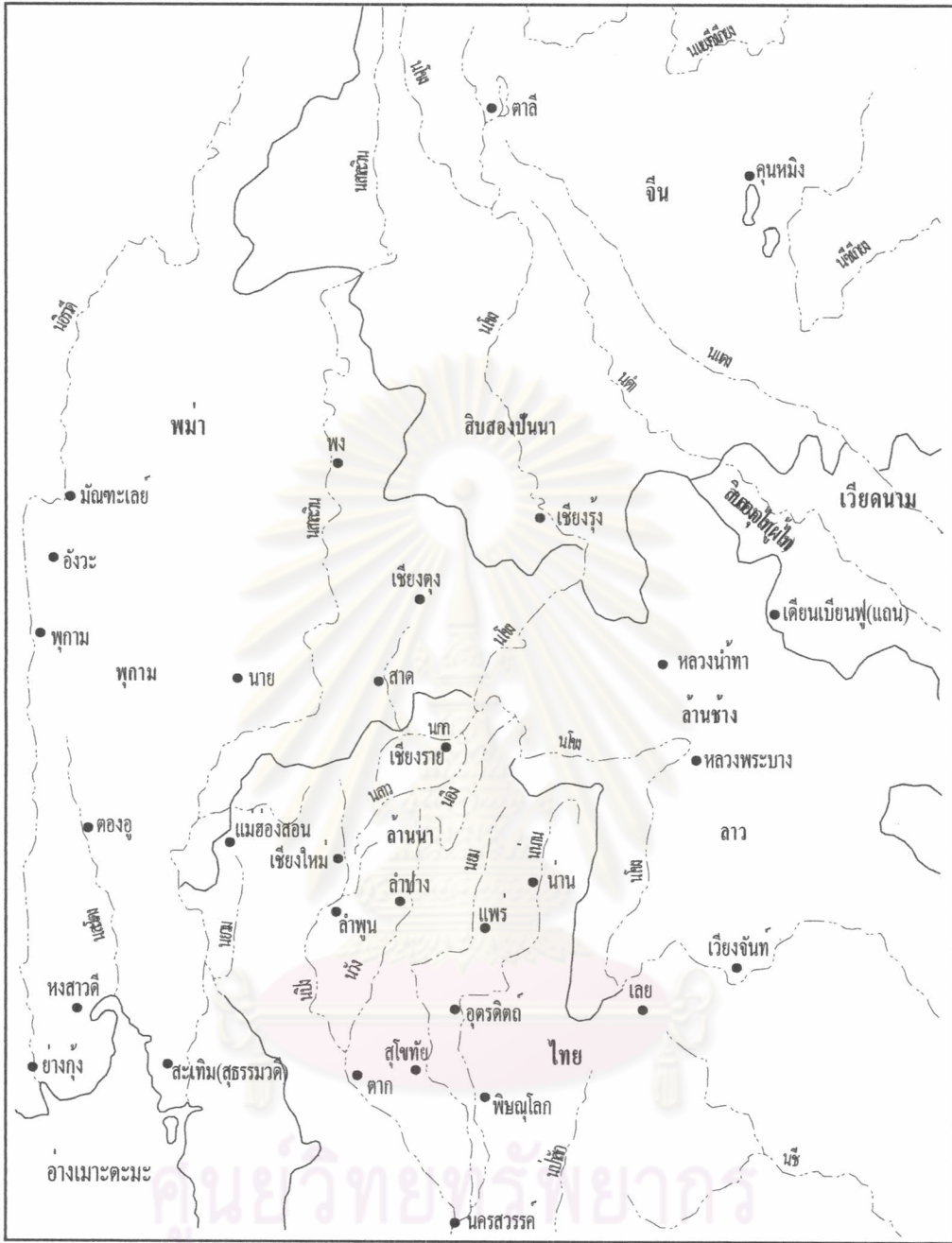
3.1.1 พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือ(ดินแดนล้านนา)

ดินแดนล้านนาในปัจจุบันหมายถึงบริเวณ 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน แต่อดีตดินแดนล้านนามีอาณาเขตกว้างขวางกว่าปัจจุบันอาจรวมไปถึงสิบสองปันนา และบางส่วนของรัฐชาน (Shan State)¹ (แผนที่ 3.1)

การตั้งถิ่นฐานของชาวล้านนาตั้งแต่สมัยโบราณ จะมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามที่ราบลุ่มแม่น้ำระหว่างหุบเขาซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ของชุมชน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก กล่าวได้ว่า ขนาดของที่ราบลุ่มแม่น้ำจะมีส่วนกำหนดขนาด และความสำคัญของเมืองไปด้วย โดยบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง – กวง หรือที่ราบเชียงใหม่ – ลำพูน ซึ่งอยู่ระหว่างทิวเขาถนนธงชัยกลาง และทิวเขาผีปันน้ำตะวันตกเป็นบริเวณที่มีหุบเขากว้างใหญ่ มีแม่น้ำปิงเป็นแม่น้ำสายสำคัญ ที่ราบลุ่มนี้จะมีขนาดกว้างใหญ่ติดต่อกันเป็นผืน เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ซึ่งจะเห็นได้จากการที่เมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาจะตั้งอยู่บริเวณนี้ นอกจากบริเวณที่ราบเชียงใหม่ – ลำพูนซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณแล้ว บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก – อิง หรือที่ราบเชียงราย – พะเยา เป็นที่ราบลุ่มค่อนข้างกว้างใหญ่ พื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเกษตรกรรม ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา² ซึ่งเห็นได้ว่ารูปแบบความเจริญของดินแดนล้านนาจะมีความสัมพันธ์กับลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพ โดยเหตุผลอันหนึ่งของการเกิดบ้านเมืองขึ้นในแถบภาคเหนือตอนบนจนก่อตั้งเป็นอาณาจักรล้านนา อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมอย่างขนานใหญ่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

¹ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 1 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ช้างเผือก, 2529), หน้า 1.

² นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ภูมิศาสตร์กายภาพไทยภาคเหนือ (เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2524), หน้า 17 – 24.

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.1 ที่ตั้งดินแดนล้านนาและพื้นที่โดยรอบ

คำอธิบายสัญลักษณ์

- ที่ตั้งเมืองโบราณ
- แนวเขตประเทศ
- ~ แม่น้ำ

ที่มา : นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ชุมชนโบราณ, หน้า 11.

นายยุทธนา พยุยงค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าของจีน จากการค้าที่เคยติดต่อผ่านคนกลางเช่น รัฐศรีวิชัย มาเป็นการติดต่อกับบ้านเมืองอื่น ๆ ที่ต้องการจะค้าขายโดยตรง ผลของความเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้เกิดเมืองท่าใกล้ทะเลหลายแห่ง โดยเฉพาะรัฐที่อยู่ในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งต่อมามีความเจริญมั่งคั่งมากยิ่งขึ้นและตั้งตัวเป็นรัฐใหญ่ๆ ได้ และมีการขยายเส้นทางการค้าเข้ามาสู่ดินแดนภายในพื้นที่ทวีปเพื่อรวบรวมสินค้า ของป่าและอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของการค้าทางทะเล ดังนั้นจึงทำให้ชุมชนภายในอันประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ เคลื่อนย้ายมารวมตัวกันเป็นเมืองมากขึ้นตามเส้นทางการค้าเหล่านี้ เพราะฉะนั้นการเกิดขึ้นของบ้านเมืองในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำกกเช่น เมืองเชียงแสน และเมืองพะเยา คงเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวทางการค้าในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 18³ ซึ่งในขณะนั้นมีเมืองหริภุญไชยเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในบริเวณภาคเหนือตอนบน ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันนี้ได้มีเมืองสำคัญ ๆ เกิดขึ้นในภาคเหนือ เช่น เมืองเชียง เมืองสุโขทัย และเมืองพิษณุโลก ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งแบบแผนการเกิดขึ้นของชุมชนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกคงเป็นไปในลักษณะก้าวกระโดดเช่นเดียวกับการเกิดชุมชนในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง กล่าวคือสภาพสังคมก่อนการเกิดเป็นเมืองนั้น กลุ่มชนที่อยู่อาศัยอยู่ที่พื้นที่แถบนั้นส่วนใหญ่จะเป็นสังคมที่อยู่ที่สูง มีลักษณะเป็นกลุ่มเผ่าพันธุ์ ที่ล่าหลังมีระบบการปลูกข้าวแบบไร่เลื่อนลอย ดังนั้นจึงมีแหล่งที่อยู่อาศัยเคลื่อนย้ายไปมาอยู่เสมอ การเกิดของสังคมเมืองเป็นแรงผลักดันที่มาจากภายนอกเนื่องจากการติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนกับเมืองต่าง ๆ จึงทำให้กลุ่มชุมชนที่อยู่บนที่สูงเคลื่อนย้ายลงมารวมตัวกับคนในกลุ่มใหม่ที่เข้ามา เกิดการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นทั้งในที่ราบและเชิงเขา

จากการขุดค้นและสำรวจร่องรอยของชุมชนโบราณในภาคเหนือตอนบนของ สุรพล ดำริห์กุล พบว่า⁴ แหล่งโบราณคดีในภาคเหนือตอนบนหลายแห่ง จะพบโครงกระดูกมนุษย์และวัตถุหลักฐานในวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะตอนปลาย เช่น กำไลสำริด และเครื่องมือเหล็ก ฯลฯ จากหลักฐานที่พบแสดงให้เห็นว่าแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในช่วงยุคโลหะตอนปลายยังเป็นชุมชนขนาดเล็ก และมีชั้นดินที่อยู่อาศัยเพียงชั้น ๆ แสดงถึงการอยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวในช่วงเวลาไม่นานนักและมีการเคลื่อนย้ายที่อยู่ไปตามแหล่งทำกินอยู่เสมอ ปรัชญาการณดังกล่าวน่าจะเกิดขึ้นในช่วงต้น ๆ ของการสร้างบ้านแปลงเมือง ดังมีเรื่องราวของการสร้างเมือง ทิ้งเมืองให้ร้างและกลับมาอยู่ใหม่ในที่เดิม เนื่องจากการย้ายชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่เสมอ จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ว่าทำไมจึงได้พบร่องรอยของคูน้ำและคันดินอันเป็นลักษณะของเมืองโบราณในเขตที่ราบลุ่ม

³ ศรีศักร วัลลิโภดม, "ข้อมูลใหม่ - ข้อคิดใหม่ เกี่ยวกับเชียงราย - พะเยา," เมืองโบราณ 7(2 เมษายน - กรกฎาคม 2524): 9 - 36.

⁴ สุรพล ดำริห์กุล, "พัฒนาการของสังคมเมืองและรัฐในบริเวณที่ราบลุ่มจังหวัดเชียงราย," ใน ตำนานเกี่ยวกับท้าวสุ่งท้าวเจียง: มติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538), หน้า 144 - 147.

แม่น้ำกกถึง 105 แห่ง ซึ่งเมืองโบราณแต่ละแห่งจะมีชั้นดินทางโบราณคดีเพียงชั้น ๆ และพบแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนบนค่อนข้างน้อย

โดยดินแดนล้านนาก่อนก่อตั้งอาณาจักรล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 19 พบว่ามีชุมชนเกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว โดยชุมชนต่าง ๆ สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้คือ ชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน ทั้งสองบริเวณจะถูกแบ่งแยกออกจากกัน โดยมีทิวเขาผีปันน้ำตะวันตก ซึ่งจะทอดตัวยาวไปตามแนวเหนือใต้กั้นเขตแดนระหว่างที่ราบเชียงราย (ลุ่มแม่น้ำกก) และที่ราบเชียงใหม่ (ลุ่มแม่น้ำปิง)⁵ โดยชุมชนในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำกกประกอบด้วยชุมชนระดับเมืองหลายแห่งซึ่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มแคว้นโยน หรือโยนก ขณะที่ชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนในเขตลำพูน เชียงใหม่ และที่ราบลุ่มแม่น้ำวังในเขตเมืองลำปาง รวมตัวกันเป็นแคว้นหริภุญไชย ซึ่งก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เมืองต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอิสระต่อกัน ครั้นถึงสมัยพญามังรายครองแคว้นโยนก ได้ทรงขยายอำนาจสู่แคว้นหริภุญไชย และได้ทรงผนวกแคว้นโยนกและแคว้นหริภุญไชย⁶ เข้าด้วยกันก่อรูปเป็นอาณาจักรล้านนา โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในปี พ.ศ.1839

3.1.2 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองเก่าเชียงแสน

บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกเป็นบริเวณที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเหมาะกับการเป็นศูนย์กลางของชุมชนบริเวณทางตอนบนของอาณาจักรล้านนา โดยชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกมีพัฒนาการจากรัฐที่มีขนาดเล็ก และเจริญเติบโตเป็นรัฐที่มีขนาดใหญ่ตามลำดับ ซึ่งสามารถแบ่งตามพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองเชียงแสนออกเป็น 2 สมัย คือ

1). สมัยก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานทางโบราณคดี โบราณวัตถุ และโบราณสถานที่ค้นพบ พบว่าเมืองเชียงแสนเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองเมืองหนึ่งในภาคเหนือตอนบนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากการสำรวจ และศึกษาแถบบริเวณเมืองเชียงแสนและพื้นที่โดยรอบ นับตั้งแต่บริเวณสบรวกทางทิศเหนือจนไปถึงสบกกทางทิศใต้ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร ปรากฏโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ประเภทเครื่องมือหินแบบต่างๆ กระจายอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ผลจากการสำรวจขุดค้น และการศึกษาวิจัย ทางโบราณคดีในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง และลำน้ำคำระหว่างปี พ.ศ.2513 - 2525 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า บริเวณเมืองเชียงแสนและพื้นที่ใกล้เคียง เคยมีมนุษย์สมัยก่อน

⁵ นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, ภูมิศาสตร์กายภาพไทยภาคเหนือ, หน้า 16.

⁶ หลังจากการก่อรูปเป็นอาณาจักรล้านนา บริเวณเมืองลำพูน เชียงใหม่ จะรวมตัวเป็นกลุ่มที่เรียกว่าแคว้นพังค์ โดยชนกาลมาลีปกรณ์จะให้ภาพว่าอาณาจักรล้านนาประกอบด้วย 2 เขตที่สำคัญคือ แคว้นโยนและแคว้นพังค์

ประวัติศาสตร์อาศัยอยู่ราว 15,000 – 3,000 ปีมาแล้ว⁷ โดยจะพบเครื่องมือหินกรวดทำองน้ำ (Pebble Tools) กะเทาะแต่งขอบคมอย่างหยาบๆ เพียงหน้าเดียว ซึ่งพบมากตามที่ราบ และหาดกรวดทรายในบริเวณแม่น้ำโขงตั้งแต่สบรวกลงไปจนถึงสบคำ และตามที่ลาดเชิงดอยคำ ดอยจันททางทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ จัดว่าเป็นเครื่องมือสมัยหินเก่าจนพัฒนาเครื่องมือ เครื่องใช้ให้ดีขึ้นเข้าสู่สมัยหินกลาง(ประมาณราว 15,000 – 7,000 ปี) ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวถือว่าเป็นทั้งแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งผลิตเครื่องมือหิน และแหล่งอาหารที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ในอดีต ต่อมาชุมชนในแถบเมืองเชียงใหม่ได้พัฒนาเข้าสู่สมัยหินใหม่(7,000 –3000 ปี) รูปแบบการดำรงชีวิตและเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในระยะนี้ต่างจากสมัยหินเก่าและสมัยหินกลางเป็นอย่างมาก เนื่องจากคนรู้จักการเพาะปลูก มีการเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนมีการตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นหมู่บ้านถาวรตามที่ราบริมน้ำหรือเนินดินใกล้แหล่งน้ำ มีการผลิตและการใช้ภาชนะดินเผา ไม่ค่อยย้ายถิ่นฐานบ่อยนัก ซึ่งหลักฐานทางโบราณคดีในสมัยหินใหม่ที่ค้นพบในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่จะพบตามที่ลาดเชิงดอยรอบๆ บริเวณเมืองเชียงใหม่ได้แก่ บริเวณดอยจอมกิติ ดอยจำปี และดอยคำ ซึ่งจะพบปะปนกับเครื่องมือหินในสมัยหินเก่าและสมัยหินกลาง โดยในการขุดค้นที่บริเวณเชิงดอยคำ พบขวานหินขัดและเศษภาชนะดินเผาลายเชือกทาบในชั้นดินเหนียวชั้นทับถมที่มีเครื่องมือหินกะเทาะระยะสังคมาล่ำสัตว์ ซึ่งแสดงให้เห็นพัฒนาการอยู่อาศัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง

ซึ่งปัจจุบันยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับโลหะกรรมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือระยะสังคมาเกษตรกรรมที่ใช้โลหะในพื้นที่เมืองเชียงใหม่แต่เชื่อกันว่าจะมีคนอยู่อาศัยในบริเวณนี้ต่อเนื่องมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 และได้พัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และยกฐานะเป็นเมืองเชียงใหม่ในพุทธศตวรรษที่ 19 – 20

2). สมัยประวัติศาสตร์

ชุมชนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนา แต่เดิมเป็นบริเวณที่มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวขอม(ขอม) มาก่อน โดยอาณาเขตของขอมจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน⁸ ต่อมาขอมได้ขยายอาณาจักรขึ้นมาตามลำน้ำโขง โดยสร้างเมืองสุวรรณโคฒคำ และเมืองอุโมงค์เสลา(อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอฝาง) ขึ้น⁹ โดยเมืองสุวรรณโคฒคำถือว่าเป็น

⁷ วีรพันธุ์ มาลัยพันธุ์, "เครื่องมือยุคหินเก่าที่เชียงใหม่," โบราณคดี 4(1 กรกฎาคม 2524): 35 – 41. และพาสุข ดิษยเดช และสายันต์ ไพเราะภูจิตร, โบราณคดีเชียงใหม่ (กรุงเทพมหานคร : วิกิตอร์ไพเราะภูจิตร, 2533), หน้า 19 – 22.

⁸ จิตร ภูมิศักดิ์, ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไฉนงาม, 2525), หน้า 23.

⁹ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ (พระนครศรีอยุธยา : โอเดียนสโตร์, 2508), หน้า 162.

เป็นเมืองทางตอนเหนือของอาณาจักรขอมในขณะนั้น¹⁰ ต่อมาพุทธศตวรรษที่ 13 พระเจ้าสิงหนวัติ ราชโอรสของพระเทวกาลกษัตริย์แห่งเมืองนครไทยเทศในมณฑลยูนาน ได้อพยพผู้คนลงมาสร้าง บ้านแปงเมืองที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงขึ้นเรียกชื่อว่า “เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ”¹¹ ซึ่งต่อมาได้มีการขยายอาณาจักรโยนกออกไปบริเวณทางด้านใต้ของแม่น้ำกกกลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ โดยได้ทำการสร้างเมืองไชยนาทรายณ์¹² ขึ้นบริเวณเมืองสุวรรณ โคมคำเก่าซึ่งในขณะนั้นได้พังทลายกลายเป็นเกาะใหญ่กลางแม่น้ำโขงซึ่งถูกเรียกว่า ดอนมูล¹³ โดยสาเหตุหนึ่งของการพังทลายของเมืองสุวรรณโคมคำอันเนื่องจาก แม่น้ำโขงเซาะเข้าไปในช่องแคบด้านริมฝั่ง และได้พังตลิ่งจนเมืองจมลงไปใต้น้ำทั้งเมือง¹⁴

นอกจากนั้นจิตร ภูมิศักดิ์ ยังได้สรุปเกี่ยวกับที่ตั้งของเมืองสุวรรณโคมคำว่า ตั้งอยู่บนเกาะใหญ่ริมแม่น้ำโขงฝั่งลาวตรงดอนมูล เยื้องปากแม่น้ำกกไปทางทิศใต้เล็กน้อยอยู่ตรงข้ามบ้านสวนดอก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย¹⁵ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาร่องรอยของเมืองสุวรรณโคม คำจากภาพถ่ายทางอากาศของสรสวัสดิ์ อ่องสกุล ซึ่งพบว่า บริเวณดอนมูลนั้นเป็นบริเวณที่มีขนาดใหญ่พอที่จะตั้งเป็นเมืองได้ และพื้นดินในส่วนของประเทศลาวในปัจจุบัน ซึ่งถัดจากดอนมูลไปทาง ตะวันตก พบว่ามีร่องรอยเส้นทางน้ำของแม่น้ำโขงเดิม และพบร่องรอยของเมืองอย่างชัดเจน ดังนั้นเมื่อแม่น้ำโขงลัดทางเดินไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เมืองสุวรรณโคมคำจึงทลายลงน้ำไป¹⁶

หลังจากนั้นราชวงศ์สิงหนวัติมีกษัตริย์สืบต่อ ๆ กันมาจนถึงสมัยพระเจ้าพังคราชซึ่งถือเป็น กษัตริย์องค์ที่ 43 ของอาณาจักรโยนกซึ่งในยุคนี้ถือได้ว่าอาณาจักรโยนกได้ถึงยุคสมัยของความ เสื่อมโดยต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพวกขอมยาวนานถึง 19 ปี ต่อมาโดยการนำของพระเจ้าพรหมซึ่งเป็นราชโอรสของพระเจ้าพังคราชได้ทำการขับไล่พวกขอมออกจากเมืองโยนกได้สำเร็จ จากนั้นได้ทรงเปลี่ยนชื่อเมืองโยนกนาคพันธ์เป็นเมืองโยนกชัยบุรีศรีช้างแสน และทรงสร้างเมือง ไชยปราการ(ในท้องที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่) ขึ้นเป็นเมืองหน้าด่านคอยป้องกันพวกขอมที่จะ ยกทัพมารุกรานอีก¹⁷ จนมาถึงสมัยพระองค์มหาไชยชนะเมืองโยนกชัยบุรีศรีช้างแสนก็ถึงคราวล่ม สลาย โดยเมืองโยนกได้ถล่มลงไปใต้อ่างน้ำ ซึ่งปัจจุบันสันนิษฐานว่าเวียงโยนกที่

¹⁰ “ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ”, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 72 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนาย เจริญ ปริญาจารย์, 4 ตุลาคม 2504, หน้า 25.

¹¹ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ หน้า 162 – 163 และ หน้า 192.

¹² ปัจจุบันเป็นเมืองร้าง เรียกว่า ปงเวียงชัย อยู่ห่างจากเมืองเชียงรายทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 8 กม.

¹³ “ตำนานสิงหนวัติกุมาร”, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางสมาน ทะเปียน กิจ (น้อง สัจจะเวท), 20 มีนาคม 2515, หน้า 67

¹⁴ “ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ”, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 72, หน้า 58 – 60.

¹⁵ จิตร ภูมิศักดิ์, ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม, หน้า 27

¹⁶ สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 1, หน้า 6

¹⁷ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, หน้า 164 – 165.

ล่มสลายน่าจะอยู่บริเวณเชิงดอยกู่แก้ว ตรงบริเวณเวียงหนองล่อมในเขตอำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงราย ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ได้ตรวจสอบตำแหน่งเวียงหนองล่อม จากภาพถ่ายดาวเทียม และภาพถ่ายทางอากาศให้ความเห็นว่า ที่ตั้งเวียงโยนกอยู่บริเวณตำแหน่ง รอยเลื่อนพอดี ซึ่งบริเวณดังกล่าวอาจจะเกิดแผ่นดินไหวซึ่งเป็นสาเหตุให้เวียงโยนกล่มสลายได้¹⁸ (แผนที่ 3.2)

ต่อมาศักราชได้ 376 พญาสร้อยหล้าและพญาสร้อยฟ้าได้ทำการปรึกษาเพื่อสร้างเวียง แห่งหนึ่งริมแม่น้ำโขงทางทิศตะวันตกซึ่งด้านตะวันออกของเมืองจะเป็นบริเวณที่เคยเป็นเวียงโยนก นครเก่าที่ล่มสลายไปแล้ว ครั้นสร้างเสร็จแล้วก็ให้ขุนลังมาปกครองเมืองซึ่งต่อมาเมืองดังกล่าวถูก เรียกว่าเวียงปรีक्षा(ปัจจุบันคือเมืองเชียงแสนน้อย)¹⁹ อยู่ทางทิศใต้ของที่ว่าการอำเภอเชียงแสน ประมาณ 3 กิโลเมตร ซึ่งการล่มสลายของเวียงโยนกถือเป็นการสิ้นสุดของราชวงศ์สิงหนวัติโดย ต่อมา กลุ่มลาวจกหรือลวจักราชได้เข้ามามีอำนาจแทนซึ่งเป็นพัฒนาการอีกช่วงหนึ่งที่สืบต่อมาจน เป็นราชวงศ์มังราย

โดยการสร้างบ้านแปงเมืองในช่วงนี้ ดำเนินพื้นเมืองเชียงใหม่มากว่าถึง การเชิญกษัตริย์ ของเมืองต่าง ๆ ไปประชุมเพื่อตั้งศักราชใหม่ ซึ่งประชาชนในเมืองเชียงลาวใกล้แม่น้ำสายไม่มี ตัวแทนเพราะขาดกษัตริย์ปกครอง ซึ่งในเรื่องการขาดกษัตริย์นี้สอดคล้องกับการล่มสลายของ ราชวงศ์สิงหนวัติ ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16²⁰ ต่อมาชาวเมืองเชียงลาวจึงยกลาวจกเป็น กษัตริย์พระองค์แรกซึ่งเป็นการเริ่มต้นของราชวงศ์ลาวหรือลวจักราช และมีเมืองเชียงลาวเป็น จุดเริ่มต้นของอำนาจซึ่งอยู่บริเวณดอยตุงและน้ำแม่สาย²¹ ต่อมาราชวงศ์ลาวได้เคลื่อนย้าย ศูนย์กลางอำนาจจากเมืองเชียงลาวลงมาตามแม่น้ำโขง โดยพญาลาวจกพร้อมด้วยเสนา อำมาตย์ทั้งหลาย ได้ร่วมกันสร้างเมืองแห่งหนึ่ง โดยทำการขุดคูกว้าง 700 วา ยาว 1100 วา ยาว ไปตามแม่น้ำโขง โดยเรียกชื่อว่า “เวียงเหรัญนครเงินยางเชียงแสน” และได้ทรงก่อสร้างอาราม สังฆาแก้วดอนตัน หรือ วัดสังฆาแก้วยางเงิน ไว้ภายในเมืองเชียงแสน²² โดยการสร้างเมืองเงินยาง ขึ้นน่าจะแสดงให้เห็นว่าในสมัยลาวเคียง ราชวงศ์ลาวได้ขยายอิทธิพลลงมาสร้างบ้านแปงเมืองขึ้น

¹⁸ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง, 2544), หน้า 36.

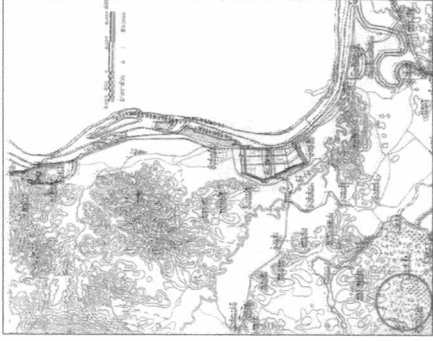
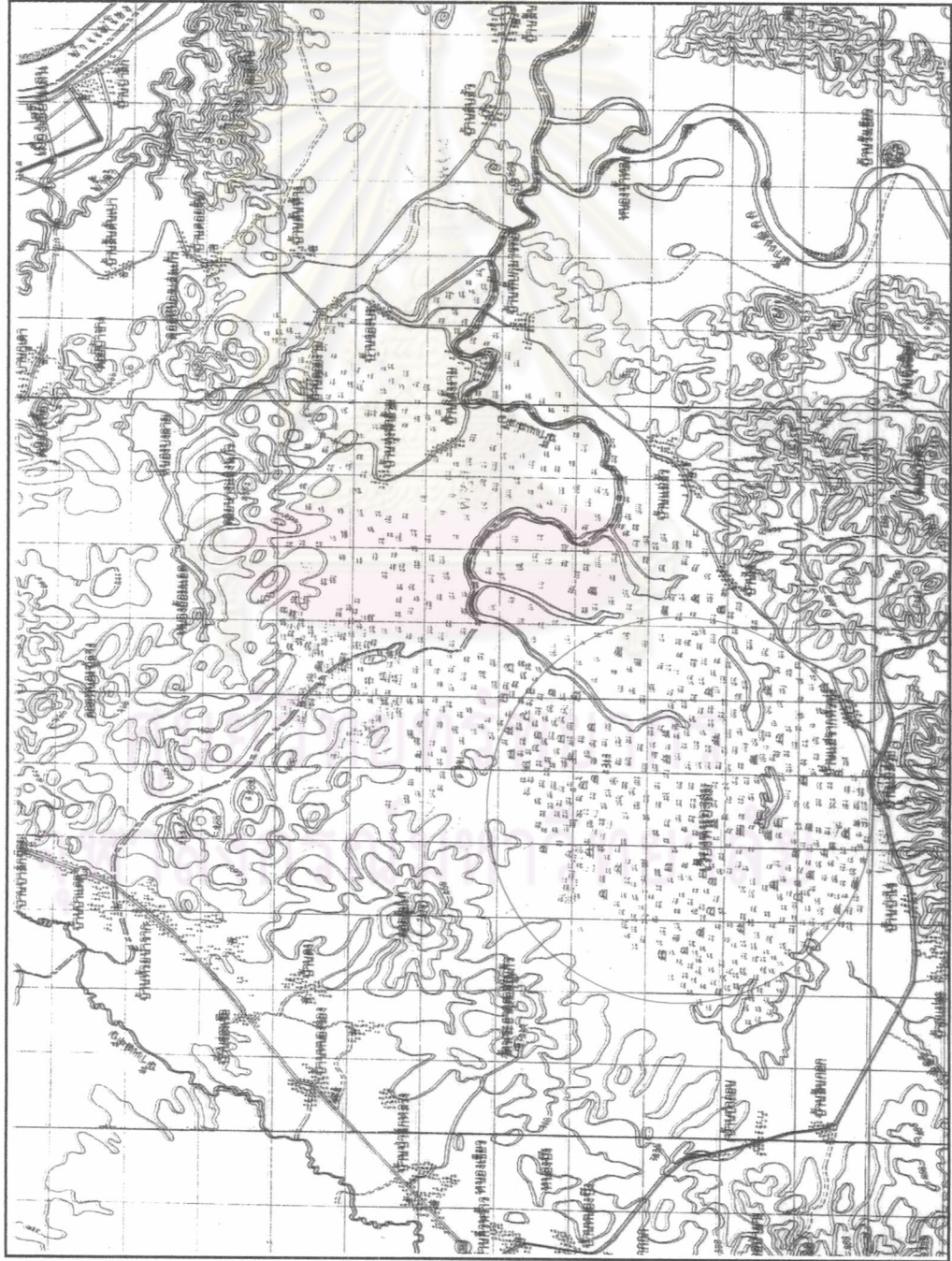
¹⁹ “ตำนานสิงหนวัติกุมาร”, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61, หน้า 92.

²⁰ มานิต วัลลิโกตม, ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทาง ประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2516), หน้า 104.

²¹ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ปริวรรต “พื้นเมืองเชียงราย”, หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและ พับหนังสือ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการปริวรรตคัมภีร์ใบลานและพับหนังสือจากอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง, 2534), หน้า 44

²² “ตำนานสิงหนวัติกุมาร”, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 หน้า 96 - 97 ซึ่งปัจจุบันวัดสังฆาแก้วดอนตัน(ร้าง) ตั้งอยู่ใน เมืองเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

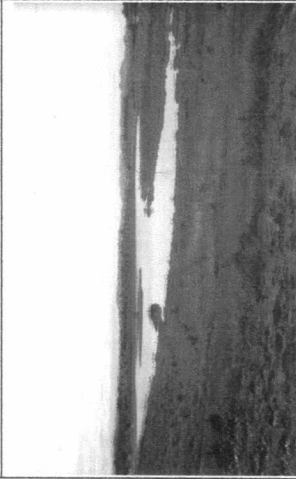
การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่ 3.2 ที่ตั้งเวียงหนองลอม

คำอธิบายสัญลักษณ์

— บริเวณเวียงหนองลอม(เมืองโยนกเดิม)

ที่มา : กรมศิลปากร, โครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสน, หน้า 11.

มาตราส่วน 1:50,000

ทั่วไปในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกแล้ว จนจำเป็นต้องสร้างเมืองเงินยางขึ้นให้เป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ เพื่อใช้ในการควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ได้สะดวกขึ้น²³ และสะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวลงมา ควบคุมเส้นทางการค้าทางน้ำ ซึ่งตำแหน่งของเมืองเงินยางเชียงแสนจะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้า สำคัญที่ใช้ติดต่อค้าขายกับญวนนานและเมืองในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน²⁴

หลังจากพญามังรายทรงเสวยราชสมบัติที่เวียงหริภุญครเงินยางเชียงแสนได้ 3 ปี ต่อมา ในปี พ.ศ.1805 พระองค์ได้ทรงสร้างเมืองเชียงรายขึ้น ณ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำกก จากนั้นพระองค์ก็ ย้ายราชธานีจากเมืองเงินยางมาตั้งอยู่ที่เมืองเชียงราย สาเหตุที่พญามังรายทรงย้ายเมืองหลวงลงมาทางใต้เพราะทรงหวังเกรงกองทัพมองโกล ซึ่งกำลังจะยึดญวน พม่า และตั้งเกียง ประกอบกับ ผลเมืองของเมืองหริภุญครเงินยางเพิ่มมากขึ้น ทำให้ที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอ จึงต้องย้ายเมืองมา สร้างเมืองใหม่ในที่ราบอันมีความอุดมสมบูรณ์²⁵ โดยพญามังรายได้เริ่มขยายเขตพระราชอำนาจ เข้าสู่ดินแดนล้านนาตะวันตกในปี พ.ศ.1816 พญามังรายทรงสร้างเมืองฝางขึ้นเพื่อควบคุม เส้นทางการนำลุ่มน้ำแม่กก และได้ผนวกเอานครหริภุญไชยในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง – กวงใต้ได้ ใน พ.ศ. 1824 หลังจากนั้นจึงได้สถาปนาเมืองเชียงใหม่ขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในพ.ศ.1839²⁶(แผนที่ 3.3)

(1). เชียงแสนภายใต้ราชอาณาจักรล้านนา

หลังจากพญามังรายทรงสถาปนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางทางการเมือง การ ปกครอง เศรษฐกิจและสังคมของอาณาจักรล้านนาแล้ว เมืองหริภุญครเงินยางก็ถูกปล่อยให้ เป็นเมืองร้างซึ่งในขณะนั้นเรียกว่าเมืองรอย²⁷ เนื่องจากพญามังรายไม่ได้ให้สนใจเท่าใดนัก จึงทำให้ ผลเมืองอพยพไปอาศัยอยู่ทางเมืองเชียงราย เชียงใหม่และที่อื่น ๆ เกือบหมด สภาพโดยทั่วไปของ เมืองเหลือเพียงร่องรอยเมืองเก่าที่มีคูน้ำ คันดินหลายแห่งกระจายอยู่ทั่วไป²⁸

โดยหลังจากที่พระเจ้าชัยสงครามทรงสิ้นพระชนม์ที่เมืองเชียงรายแล้ว พระเจ้าแสนภูพระราช ราชนัดดาของพญามังรายได้ขึ้นครองราชย์สมบัติแทน และทรงให้พระเจ้าคำฟูราชโอรสครองเมือง

²³ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 1, หน้า 9

²⁴ หวัง จี หมิน, "ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเซอหลี่กับเมืองปาไปซีฟู," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 49.

²⁵ ฮันส์ เพนธ์, "ความเป็นมาของล้านนาไทย," ล้านนาไทย อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ (เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, 2527), หน้า 4.

²⁶ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, หน้า 170.

²⁷ พญาประชากรจักรจักร, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516), หน้า 263 - 288. ระบุว่า หมายถึงเมืองเชียงแสน

²⁸ ทิวา ศุภจรรยา, "ชุมชนโบราณในเขตเมืองเชียงราย," เอกสารในการสัมมนาวิชาการเรื่อง เชียงรายศึกษา : ประวัติศาสตร์และโบราณคดี วิทยาลัยครูเชียงราย วันที่ 21 - 24 มกราคม 2534, หน้า 2 - 6. (อัคราเนา)

เชียงใหม่แทน ส่วนพระองค์เสด็จไปประทับที่เมืองเชียงราย และได้ทรงสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นในบริเวณที่เชื่อว่าเป็นเมืองหิรัญนครเงินยางเดิมในปี พ.ศ.1871²⁹ เพื่อจะเป็นเมืองหน้าด่านในการควบคุมเส้นทางคมนาคมทางน้ำระหว่างเมืองเชียงแสน ล้านช้างและเชียงรุ่งรวมทั้งหัวเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ตามแนวลำน้ำโขง นอกจากนั้นพระเจ้าแสนภูทรงมีพระประสงค์จะลงให้จีน เข้าใจว่าศูนย์กลางของราชอาณาจักรล้านนา ยังคงตั้งมั่นอยู่ที่เชียงแสน เพื่อป้องกันการขยายอาณาเขตของจีนเข้าสู่เมืองเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง และเมื่อสร้างเมืองเชียงแสนแล้วเสร็จศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาก็ได้เลื่อนมาอยู่ที่เมืองเชียงแสนแทน เนื่องจากพระเจ้าแสนภูได้เสด็จมาประทับที่เมืองเชียงแสนตลอดพระชนม์ชีพ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเมืองเชียงแสนได้กลายเป็นเมืองสำคัญที่มีความเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก

โดยเมื่อพิจารณาลักษณะการวางผังเมืองของเมืองเชียงแสนจะพบว่ามีรูปร่างลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตามแนวเหนือใต้ กำแพงเมืองเป็นกำแพงเมืองชั้นเดียวโดยขุดเอาดินจากคูเมืองขึ้นมาถมเป็นคันดินสูง และก่ออิฐทับคอนบนโดยรอบสันกำแพงเมืองมีทั้งหมด 3 ด้าน ยกเว้นทางด้านทิศตะวันออกซึ่งใช้แม่น้ำโขงเป็นแนวปราการทางธรรมชาติ ซึ่งตรงกับความในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า

“...เจ้าพญาแสนภูซึ่งครองเมืองเชียงรายมีความประสงค์จะสร้างพระนครแห่งใหม่... อำมาตย์ทั้งหลายตรวจหาได้ที่รอยเมืองเก่าริมแม่น้ำของ... เป็นชัยภูมิสถานสมควรสร้างเป็นพระนครได้ จึงโปรดให้สร้างพระนครใหม่ที่นี่นั้น ให้ขุดคูและก่อปราการพระนคร 3 ด้าน แต่ด้านตะวันออกเว้นไว้เอาแม่น้ำของเป็นคูปราการเวียง ตั้งพิธีกัลปบาตรฝังหลักเมือง ในวันศุกร์ เดือน 7 ขึ้น 2 ค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิศก จุลศักราช 690 ยามแตรคำ ไว้ลัคนาในราศีตุล วงปราการด้านกว้าง 700 วา ด้านยาวไปตามแม่น้ำของ 1500 วา... ครั้นสร้างพระนครเสร็จสมบูรณ์แล้ว...จึงมีนามว่าเมืองเชียงแสน...”³⁰

โดยกำแพงเมืองเชียงแสนแต่เดิมนั้น สันนิษฐานว่า คงมีลักษณะเป็นคันดินที่ขุดจากคูเมืองถมขึ้นเป็นแนวกำแพง ซึ่งจะเห็นได้จากบรรดาเมืองโบราณหลายแห่งในภาคเหนือที่สร้างขึ้นในระยะใกล้เคียงกัน อาทิเช่นเวียงปรีक्षा (เมืองทางตอนใต้ของเมืองเชียงแสน) เชียงใหม่ (กำแพงดิน) เมืองพร้าว เมืองฝาง เมืองเชียงของ เมืองเทิง และเมืองโบราณในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า เป็นต้น โดยกำแพงเมืองเชียงแสน ป้อมและเชิงเทินที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันคงมาก่อเสริมในช่วงหลัง ขณะที่เมืองเชียงแสนกลายเป็นเมืองสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 23 – 24

²⁹ ระยะเวลาของการสร้างเมืองเชียงแสนที่ปรากฏในเอกสารหลายฉบับจะแตกต่างกัน เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพงศาวดารโยนก ระบุว่า สร้างในปี พ.ศ.1871 แต่ในชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่าสร้างในปี พ.ศ.1870 และในประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 สร้างในปี พ.ศ.1830

³⁰ ปรับปรุงแก้ไขจาก พญาประชากิจกรจักร์, พงศาวดารโยนก, หน้า 284 – 286.

โดยลักษณะกำแพงเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าแสนภู เข้าใจว่าแต่เดิมคงเป็นกำแพงดินธรรมดา ไม่มีการก่ออิฐ กำแพงอิฐคงสร้างขึ้นภายหลังในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เมื่อประมาณ พ.ศ.1951 คราวฮ่อยกทัพมาตีเมืองเชียงแสนติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี³¹

ส่วนประตูเมืองเชียงแสนเมื่อครั้งแรกสร้างเมืองมีประตูเมืองทั้งสิ้น 11 ประตู ซึ่งตรงกับ ความในพงศาวดารโยนกว่า

“...จากนั้นพญาแสนภูก็ให้ผู้เฒ่าผู้แก่ นักปราชญ์ อาจารย์ผู้รู้โบราณมาแล้วจัดการทำพิธี และทำการบูรณะเมือง... ซึ่งกลายเป็นเมืองร้างนั้นขึ้นมาใหม่โดยการแผ้วถางล้อมรั้วแบ่งประตู และที่อยู่แล้ว ส่วนประตูเมืองมีทั้งหมด 11 ประตู คือ พายหัวเวียงนั้นชื่อว่าประตูยาง ถึงพายริม ของนั้นชื่อว่าประตูรั้วปึก ประตูทำอ้อย ประตูทำสุกัม ประตูทำหลวง ประตูเสาดิน ประตูทำคาว ประตูทำม้าพายหางเวียง(หรือประตูทัพมาน) ประตูดินขอด้านตะวันออกเฉียงใต้ ประตูเชียงแสน ด้านตะวันตก และประตูหนองมุดด้านตะวันตกเฉียงเหนือเวียงแจ่มหัวริม...”³²

หลังจากที่พระเจ้าแสนภูสิ้นพระชนม์ พระเจ้าคำฟูได้ทรงขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรล้านนาสืบมา โดยพระเจ้าคำฟูทรงโปรดให้พระเจ้าผายูราชโอรสไปครองเมือง เชียงใหม่แทน ส่วนพระองค์เสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองเชียงแสน โดยในระยะแรกเมืองเชียงแสน นับว่าเป็นเมืองศูนย์กลางทางการปกครองของอาณาจักรล้านนาหรือเทียบเท่าราชธานี เนื่องจากมี พระมหากษัตริย์ถึง 2 พระองค์เสด็จมาครองเมือง ซึ่งหลังจากที่พระเจ้าคำฟูสิ้นพระชนม์ลงในปี พ.ศ.1888 เมืองเชียงแสนจึงเปลี่ยนสถานภาพไปเป็นเมืองลูกหลวง โดยผู้ที่จะไปครองนคร เชียงใหม่จะต้องไปครองเมืองเชียงแสนในฐานะอุปราชเสียก่อน และในปี พ.ศ.1909 เป็นต้นมา เมืองเชียงแสนจึงมีสถานะเป็นเพียงเมืองบริวารหรือเมืองหน้าด่าน ที่ถูกปกครองโดยขุนนางชั้น หมื่นและพญา และขึ้นตรงต่อเมืองเชียงใหม่เช่นเดียวกับเมืองฝาง เชียงราย เทิง เชียงของ และ เมืองอื่น ๆ ในล้านนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา³³

ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า อาณาจักรล้านนาในช่วงรัชสมัยพญาแสนภูถึงพญาคำฟู ได้มีการ แบ่งศูนย์กลางทางการเมืองออกเป็น 2 ส่วน คือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก มีศูนย์กลางอยู่ที่เมือง เชียงแสน ส่วนในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงที่ศูนย์กลางที่เชียงใหม่ ขณะที่พระมหากษัตริย์ขึ้นไป ประทับที่ศูนย์กลางในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกนั้น โปรดให้พระราชโอรสซึ่งจะครองราชย์สมบัติต่ออยู่

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 316 – 318.

³² “ตำนานสิงหนวัติกุมาร”, ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61, หน้า 141 – 143.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

ดูแลเชียงใหม่แทน ซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า ตั้งแต่สมัยพญาแสนภูและพญาคำฟู เมืองเชียงแสนมีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตตอนบนอีกครั้ง³⁴

เมืองเชียงแสนในระยะนี้เริ่มทวีความสำคัญทางด้านศาสนามากยิ่งขึ้นจนถึงถือว่าเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาตอนบน ดังปรากฏเรื่องราวการติดต่อเผยแพร่พุทธศาสนาที่ลี้ลับกวางค์เข้ามาในเมืองเชียงแสนในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน³⁵ และการกระทำอุปสมบทกรรมที่เกาะดอนแทนใน พ.ศ.2057 โดยพระเมืองแก้วได้เสด็จมายังเมืองเชียงแสน พร้อมนำพระเถรวัดป่าแดง และวัดมหาโพธารามมากระทำอุปสมบทกรรมแก่กุลบุตรชาวเชียงแสน³⁶

นอกจากนั้นยังมีการสร้างวัดวาอารามทั้งในเมืองและภายนอกหัวเมืองขึ้นหลายวัด เช่น วัดป่าสัก วัดอาทิตย์ต้นแก้ว วัดป่าตาลพิหาร วัดพระธาตุจอมกิตติ วัดคลังพิหาร วัดพระเจ้าล้านทอง และวัดพระคำดอนแทน ฯลฯ รวมทั้งการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ในเมืองเชียงแสน เช่นพระธาตุจอมกิตติ พระธาตุดอยภูเข้า ธาตุเจ้าดอยรัง ซึ่งทำการการบูรณะปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยพญาแสนภูครองเมืองเชียงแสน³⁷

ด้วยเหตุนี้ทำให้หลักฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของล้านนาในสมัยต้นจะปรากฏอยู่ที่เมืองเชียงแสนค่อนข้างมาก ดังนั้นนักประวัติศาสตร์ศิลปะจึงได้กำหนดเรียกงานศิลปะของสมัยล้านนายุคต้นว่าเป็น ศิลปะเชียงแสน ดังปรากฏในโบราณสถานสำคัญๆ เช่น เจดีย์วัดป่าสัก และเจดีย์หลวง ในเมืองเชียงแสน ตลอดจนเจดีย์สี่เหลี่ยมผสมทรงกลมที่วัดสองพี่น้อง ในเวียงปักษ์เขตอำเภอเชียงแสน อันนับเป็นโบราณสถานของล้านนายุคต้นที่มีคุณค่างดงาม ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของล้านนาในช่วงนี้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังได้พบพระพุทธรูปของล้านนายุคต้นที่มีพุทธลักษณะงดงามในศิลปะแบบเชียงแสนตอนต้นพบมีอยู่มากในเมืองเชียงแสนด้วย ขณะที่ศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาของเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ยังคงอยู่ที่เมืองหริภุญไชยเหมือนเดิม³⁸

(2).เชียงแสนภายใต้การปกครองของพม่า

ศักราชได้ 919 เดือน 7 เพ็ญ พระเจ้าหงสาวดี บุเรงนอง ซึ่งเป็นผู้ปกครองเมืองหงสาวดี มาทำการปราบเอาเมืองทางล้านนาฝ่ายตะวันออกได้เมืองนายแล้ว ก็ข้ามมาเอาเมืองฝาง เมือง

³⁴ เชียงแสนมรดกไทย ที่ระลึกพิธีเปิดห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, 4 กุมภาพันธ์ 2536, หน้า 54.

³⁵ แสง มนวิฑูร, แปล ชินกาลมาลีปกรณ์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่ นายกี นิมนานเหมินทร์, 12 พฤษภาคม 2510, หน้า 122.

³⁶ พญาประชาภิจกรจักร์, พงศาวดารโยนก, หน้า 361.

³⁷ "ตำนานสิงหนวัติกุมาร", ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61, หน้า 148 - 149. และ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, หน้า 195.

³⁸ สุรพล คำวิฑูร, แผ่นดินล้านนา, หน้า 33.

เชียงใหม่ จากนั้นเมื่อปราบเมืองเชียงแสนได้แล้ว ก็มาเอาเมืองเทิง เมืองน่าน เมืองแพร่และเมือง
ละครลำพูนจนในที่สุดก็สามารถปราบเมืองในอาณาจักรล้านนาได้ทั้งหมดในปี พ.ศ.2101³⁹

โดยในช่วงแรกนั้นราชวงศ์ของยานได้ดำเนินนโยบายการปกครองเมืองประเทศราช
เช่นเดียวกับราชวงศ์ตองอู คือให้เชื้อพระวงศ์ของล้านนามีสถานะเป็นเจ้าเมืองประเทศราชและมี
อำนาจในการปกครองตนเอง แต่ในรัชสมัยของพระเจ้าสุทโธทรมราชา(พ.ศ.2172 – 2191)
นโยบายการปกครองหัวเมืองประเทศราชได้เปลี่ยนแปลงไป โดยพระเจ้าสุทโธทรมราชาได้นำเชื้อ
พระวงศ์ของล้านนาไปยังอังวะ และทรงแต่งตั้งขุนนางเป็นผู้ปกครองแทนเจ้าเมืองประเทศราช โดย
ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงรายได้ เชียงใหม่และเชียงแสน จึงได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากกษัตริย์พม่า
โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่กรุงอังวะเพียงแห่งเดียว ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดฐานอำนาจของ
ผู้ปกครองท้องถิ่นไม่ให้ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเก็บภาษีหรือค่าธรรมเนียมการค้าซึ่งขยายตัว
มากขึ้นในช่วงนี้มาเป็นกำลังในการทำทลายอำนาจต่อกรุงอังวะได้

โดยตั้งแต่ปี พ.ศ.2207 เป็นต้นมา เมืองเชียงแสนได้ถูกยกฐานะให้เป็นศูนย์กลางทาง
การเมืองอีกครั้งหนึ่ง โดยมีฐานะเทียบเท่ากับเมืองเชียงใหม่ ต่อมาในปีพ.ศ.2243 พม่าได้เข้ามา
จัดระบบการปกครองในเมืองเชียงแสนมากขึ้น โดยผู้ปกครองเมืองเชียงแสนจะต้องเป็นขุนนาง
ชาวพม่าเท่านั้นอาทิเช่น ตำแหน่ง “โมยหวาน” ซึ่งเป็นขุนนางระดับสูง ตำแหน่ง “เซคคาย” ซึ่งทำ
หน้าที่บัญชาการกองทัพ มาประจำที่เมืองเชียงแสน และตำแหน่ง “เหมียวหวุ่น” ซึ่งทำหน้าที่เป็น
ผู้ปกครองเมืองเช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่⁴⁰ และจากการก่อกบฏที่เกิดขึ้นในอาณาจักรล้านนา
ตลอดมา จึงทำให้ในปี พ.ศ.2244 พม่ามีนโยบายที่จะแบ่งแยกการปกครองล้านนาออกเป็นสอง
ส่วน โดยส่วนแรกได้แยกเมืองเชียงแสนออกจากอำนาจของเมืองเชียงใหม่ ให้เมืองเชียงแสนขึ้น
ตรงต่อกรุงอังวะโดยถือเป็นประเทศราชมณฑลหนึ่ง⁴¹ ในระยะแรกได้รวมเอาเมืองกาย เมืองโร
เมืองเลน เมืองแหลว เมืองพราก เมืองเชียงรายได้ และเมืองหลวงภูคา เข้าไว้ด้วยกันอยู่ภายใต้
อำนาจการปกครองของข้าราชการพม่าโดยตรง ต่อมาในปี พ.ศ.2276 พม่าได้ให้เมืองเชียงแสน
เป็นศูนย์กลางการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ บางส่วนคือ เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองนครลำปาง เมือง
ฝาง เมืองสาด เมืองเชียงของ และเมืองเทิง เป็นต้น

³⁹ “ตำนานสิงหนวดกุมาร”, ใน *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61*, หน้า 177 – 179.

⁴⁰ พญาประชาภิจกรจักร, *พงศาวดารโยนก*, หน้า 413 – 423. ซึ่งตำแหน่งเหมียวหวุ่น หรือ โมยหวาน เป็นตำแหน่งขุนนาง
พม่าซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากกษัตริย์พม่าผ่านที่ประชุมอัครมหาเสนาบดี ทำหน้าที่เป็นแม่ทัพและผู้ปกครองเมือง มีสิทธิ
อำนาจในการปกครองเมือง ๆ หนึ่งเช่นเดียวกับเจ้าประเทศราชเดิม และมีตำแหน่งขุนนางอันดับรองลงไปช่วยในการปกครองเมือง
คือ เซคคาย, ชคาย, จักคาย หรือ ลิกเก นี้มีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยทั้งด้านการทหารและบ้านเมือง โดยมีข้อจำกัดว่าขุนนาง
ชาวพม่าเท่านั้นที่จะถูกแต่งตั้งเป็นเซคคาย ผู้ดูแลทหาร ส่วนเซคคายผู้ดูแลบ้านเมืองนั้น อาจเป็นชาวพม่าหรือชาวบ้านพื้นเมืองก็ได้

⁴¹ *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*(พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514),
หน้า 82. และ พญาประชาภิจกรจักร, *พงศาวดารโยนก*, หน้า 447.

โดยเหตุผลหนึ่งที่เมืองเชียงแสนถูกยกฐานะขึ้นเป็นศูนย์กลางทางการเมืองอาจเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จากการเพิ่มปริมาณการค้าระหว่างพม่ากับอินเดียตะวันออก โดยเฉพาะการย้ายเมืองหลวงของพม่าจากหงสาวดีไปตั้งอยู่ที่เมืองอังวะทางตอนเหนือของพม่าทำให้เส้นทางการค้าระหว่างพม่า และอินเดีย ไม่จำกัดอยู่เฉพาะเมืองท่าเท่านั้น แต่ขยายขึ้นไปสู่เมืองอังวะด้วย อังวะในครั้งนั้นจึงกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่ใหญ่กว่ากรุงศรีอยุธยา ซึ่งกำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับชาวตะวันตก นอกจากนี้การขยายแหล่งแร่ในบริเวณทางใต้ของจีนในระหว่าง พ.ศ.2243 – 2293 ส่งผลทำให้ปริมาณประชากรจีนในมณฑลยูนนานมีจำนวนมากขึ้น นับเป็นอัตราเร่งให้การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างจีนกับรัฐไทตอนบนขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลทำให้การค้าตามเมืองตอนในมีการขยายตัว และในฐานะที่เมืองเชียงแสนเคยเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนสินค้าของชาวจีนตั้งแต่รัชสมัยราชวงศ์มั่งราย จึงกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่ง จนพม่าต้องเข้ามาจัดระบบการเมืองเพื่อควบคุมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่ได้จากการค้าในเมือง

(3). เชียงแสนครึ่งแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์

จนกระทั่งในในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นช่วงที่อาณาจักรพม่าอ่อนแอ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน และเมืองลำปาง สามารถเป็นอิสระจากพม่าอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งพม่าเห็นว่าการสถาปนาของพม่าในเมืองเชียงใหม่ไม่มั่นคงนัก พม่าจึงใช้เมืองเชียงแสนเป็นที่มั่นของพม่าในอาณาจักรล้านนา โดยในครั้งนั้นผู้ปกครองเมืองเชียงแสนได้รับอำนาจให้กำกับดูแล เมืองแพร่ น่าน เมืองฝาง เมืองสาด เทิง และเมืองเชียงของ⁴² โดยทัพของเมืองเชียงใหม่และทัพกรุงรัตนโกสินทร์ ได้พยายามกวาดต้อนและขับไล่พม่าที่ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเชียงแสนหลายต่อหลายครั้ง แต่ก็ไม่สำเร็จ⁴³

ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 1) ทรงเห็นว่า หากปล่อยให้พม่าตั้งมั่นอยู่ในเมืองเชียงแสนอีกต่อไปจะเป็นอันตรายมากขึ้น⁴⁴ โดยในปี พ.ศ.2347 ทรงโปรดให้กองทัพฝ่ายไทยนำโดยสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช ยกทัพหลวงไปช่วยทำสงครามกับพม่า⁴⁵ ร่วมกับกองทัพล้านนาซึ่งประกอบด้วยเชียงใหม่ ลำปาง และน่าน ภายใต้การนำของเจ้าอุปราชธรรมลังกาพระอนุชาของพระเจ้ากาวิละ โดยนอกจากการเดินทางบุกแล้วยังมี

⁴² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 84.

⁴³ ไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว, ปรวิวรรต. คำว่าเชียงแสนแตก, หน้า 3 – 11. (เอกสารอัครเสนา) ระบุว่าทัพเมืองเชียงใหม่ร่วมกับทัพกรุงศรีอยุธยา – กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ได้พยายามตีเมืองเชียงแสนหลายครั้งด้วยกันคือ ใน พ.ศ.2224, พ.ศ.2321 , พ.ศ. 2239 และพ.ศ.2346

⁴⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, หน้า 199.

⁴⁵ เจ้าพญาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2505), หน้า 113

ทัพเรือซึ่งเรียงรายอยู่ 2 ฝั่งแม่น้ำโขงตั้งแต่ดอนมูลถึงเกาะดอนแท่น ซึ่งกองทัพไทยสามารถตีเอาเมืองเชียงแสนจากพม่าได้สำเร็จในปี พ.ศ.2347⁴⁶

โดยพญามังราวชิรปรากฏการเจ้าเมืองเชียงใหม่ทรงดำริให้ทำการรื้อกำแพงและเผาเมืองเชียงแสนทิ้ง เนื่องจากเกรงว่าพม่าจะเข้ามาใช้เป็นฐานที่มั่นอีก และได้อพยพชาวเมืองเชียงแสนประมาณ 32,000 ครัวเรือนเศษ แบ่งออกเป็น 5 ส่วนให้กับหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือ ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองน่าน เมืองเวียงจันทร์และอีกส่วนหนึ่งส่งไปยังกรุงเทพฯ โดยรัชกาลที่ 1 โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดราชบุรี(ซึ่งยังมีหมู่บ้านของเชื้อสายชาวเชียงแสนอยู่ที่ตำบลเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และจังหวัดราชบุรี มาจนทุกวันนี้ และพวกที่เรียกตัวเองว่า “พวกยวน” หรือ “คนไทยยวน” อันหมายถึงชาวเมืองโยนกเดิม ส่วนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ก็คือบรรพบุรุษของชนบ้านฮ่อม ช่างฆ้อง และบ้านเชียงแสน ในเวลานี้)⁴⁷ หลังจากนั้นเมืองเชียงแสนก็กลายเป็นเมืองร้างไปเป็นเวลานาน

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2412 มีชาวพม่า เงี้ยว ไทยลื้อ และไทยเขิน จากเมืองเชียงตุงอพยพมาประมาณ 38,000 คน มาอยู่ที่เมืองเชียงแสน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 333 หลังคาเรือน ตั้งตนเป็นอิสระไม่ยอมอยู่ใต้การปกครองของไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้ เจ้าอินทนนท์ อุปราชผู้ครองเมืองเชียงใหม่จัดกำลังพลจากเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง และเมืองลำพูน รวมทั้งสิ้น 2,500 คน ไปทำการขับไล่พวกพม่า เงี้ยว ลื้อ เขิน ให้ออกไปจากเมืองเชียงแสนได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2417⁴⁸

จากนั้นเมืองเชียงแสนก็กลายเป็นเมืองร้างไปอีกระยะหนึ่ง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2421 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯให้ เจ้าอินทิตะ(บุตรเจ้าบุญมา เจ้าผู้ครองนครเมืองลำพูน) นำประชาชนจากเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางประมาณ 1,500 ครัวเรือน ไปอยู่ที่เมืองเชียงแสน แต่ถูกพวกเมืองเชียงตุงลงมาทำการขับไล่ ต่อมาในปี พ.ศ.2422 จึงได้นำประชาชนเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2425 เจ้าอินทิตะ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น พระยาเดชดำรง ซึ่งเป็นตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน⁴⁹

โดยในปี พ.ศ.2437 โปรดเกล้าฯให้มีการจัดระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองเชียงแสนจึงถูกรวมเข้ากับเมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย เมืองเชียงคำ และเชียงของ จัดรวมเข้าเป็นมณฑลเรียกว่า

⁴⁶ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 1, หน้า 51 - 53.

⁴⁷ สงวน โชติสุขรัตน์,ตำนานเมืองเหนือ, หน้า 200

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 201

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.

“มณฑลพายัพ” ขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม⁵⁰ ซึ่งในช่วงที่พระยาเดชดำรง(อินตะ) ปกครองเมือง เชียงแสนได้สร้างความสำเร็จให้แก่เมืองเชียงแสนเป็นอันมาก ได้เป็นต้นคิดในการชักนำราษฎรแผ้วถางเมือง และจัดทำเหมืองฝาย ทำไร่ ทำนาและจัดให้ราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหมวดหมู่ หลังจากทีพระยาเดชดำรง(อินตะ) ถึงแก่อนิจกรรม ต่อมาในปี พ.ศ.2442 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าให้ นายไชยวงศ์ เป็นพระยาเดชดำรง และให้นายน้อยคำตันเป็น พญาอุปราช นายน้อยหลวงเป็นพญาบุรีรัตน์ นายน้อยเลาแก้วเป็นพระราชวงศ์ และนายคำหมื่น เป็นพญาราชบุตร ช่วยกันปกครองเมืองเชียงแสน ซึ่งขณะนั้นเรียกว่า “นายแขวง” (เท่ากับ นายอำเภอในปัจจุบัน)⁵¹

ในปี พ.ศ.2442 ทางกรมได้จัดการปกครองขึ้นใหม่ โดยให้เจ้าพญาสุรสีห์ วิศิษฐ์ศักดิ์ เป็น รัฐมนตรี และองคมนตรีประจำมณฑลพายัพ พระภักดีณรงค์เป็นผู้ว่าราชการเมืองเชียงราย(หรือ ข้าหลวงบริเวณเชียงราย) และให้เมืองเชียงแสนมีฐานะเป็น “อำเภอ” ต่อจากพญาราชเดชดำรง (ไชยวงศ์) และมีนายอำเภอเชียงแสนปกครองต่อมาเรื่อย ๆ จนถึง พ.ศ.2482 อำเภอเชียงแสนได้ ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอแม่จัน และย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่ตำบลแม่จัน ห่างจากที่ว่าการอำเภอ เดิม 30 กิโลเมตร ตำบลที่ตั้งที่ว่าการอำเภอนี้ถูกเรียกว่า “เชียงแสนใหม่” หรือ “เชียงแสนแม่จัน” ส่วนที่ว่าการอำเภอเดิม(หรือเชียงแสนหลวง)นั้นลดฐานะเป็นกิ่งอำเภอ ต่อมาในปี พ.ศ.2500 จึงได้ ยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสน และรัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูบูรณะอำเภอเชียงแสนขึ้น โดย มอบให้กรมศิลปากรดำเนินการฟื้นฟูบูรณะโบราณสถานที่สำคัญในเมืองเชียงแสน ในปี พ.ศ. 2503⁵²

3.2 บทบาทและความสำคัญของเมืองเชียงแสนในอดีต

จากการศึกษาความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์และพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมือง เชียงแสนที่ผ่านมา สามารถสรุปความสำคัญและบทบาทของเมืองเชียงแสนได้ดังนี้

1). การเมืองการปกครอง

เมืองเชียงแสนเป็นเมืองสำคัญทางชายแดนของอาณาจักรล้านนาเคยเป็นเมืองหลวงเก่า ของล้านนาก่อนการสถาปนาเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นเมืองราชธานี หลังจากกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ขึ้นหลังได้รวบรวมอาณาจักรล้านนาเข้าเป็นปึกแผ่น และรวมศูนย์กลางทางอำนาจทางการ

⁵⁰ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และสำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม, จังหวัดเชียงราย: งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ (เชียงราย : คณะกรรมการการประชาสัมพันธ์ และพิมพ์เอกสารจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ, 2500), หน้า 23.

⁵¹ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ, หน้า 203.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 204 – 205.

ปกครองไว้ที่เมืองเชียงใหม่อย่างมั่นคงแล้ว เมืองเชียงแสนก็เปลี่ยนสถานภาพไปเป็นเมืองลูกหลวง จากนั้นตั้งแต่ในรัชสมัยของพระเจ้ากือนาเป็นต้นมา เมืองเชียงแสนได้ลดฐานะเป็นเมืองบริวารหรือเมืองหน้าด่านสำหรับป้องกันข้าศึกจากทางทิศเหนือของอาณาจักรล้านนา และทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาตอนบน โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนา มีเมืองเชียงรายเป็นเมืองลูกหลวง และมีเมืองหริภุญไชยเป็นเมืองบริวารของเมืองเชียงใหม่อีกแห่งหนึ่งซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาตอนล่างในระยะแรก ส่วนเมืองประเทศราชของอาณาจักรล้านนามีหัวเมืองเงี้ยวในประเทศพม่า เมืองเชียงตุง กลุ่มเมืองในแคว้นสิบสองปันนา รวมถึงเมืองยอง เมืองแพร่ และเมืองน่าน

เมื่ออาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าในปี พ.ศ.2101 เมืองเชียงแสนมิได้ถูกปล่อยให้ทิ้งร้างไป แต่กลับทวีความสำคัญในการเป็นหัวเมืองสำคัญทางยุทธศาสตร์ ในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่าหลายครั้ง จนล่วงมาถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์เมืองเชียงแสนได้ถูกทิ้งร้างไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง จวบจนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เมืองเชียงแสนกลับมามีความสำคัญอีกครั้งหนึ่งในการเป็นหัวเมืองในการติดต่อเชื่อมโยงระหว่างล้านนากับหัวเมืองในเขตตอนบนเหมือนในอดีต กล่าวคือเมื่อมีการทำสงครามเชียงตุง เชียงแสนจะเป็นเมืองสำคัญที่จะเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมกำลังคน และเสบียงในการทำสงครามกับเมืองเชียงตุงด้วย⁵³

2). เชียงแสนศูนย์กลางการค้าในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก

การค้าภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะพุทธศตวรรษที่ 19 – 22 นั้น เป็นการค้าที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างเมืองทางตอนบนกับเมืองท่าทางตอนล่าง เมืองทางตอนบนทำหน้าที่ในการส่งสินค้าจากเมืองทางตอนบนลงมาขายที่เมืองทางตอนล่าง และที่เมืองท่าเหล่านี้มีพ่อค้าจากที่ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเอเชียอาคเนย์ พ่อค้าเหล่านี้เดินทางเข้ามาซื้อสินค้าในแถบเมืองท่าเหล่านี้ และในขณะเดียวกันก็นำสินค้าจากเมืองของตนหรือเมืองที่ผ่าน เข้ามาค้าขายด้วย ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเมืองท่าในเอเชียอาคเนย์เป็นศูนย์รวมสินค้าจากที่ต่าง ๆ ทั้งจีน อินเดีย และสินค้าจากภายใน ซึ่งประกอบด้วยเครื่องถ้วยชาม และผ้าไหมจากจีน เครื่องเทศ และสินค้าของป่า เป็นต้น⁵⁴

สินค้าที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาได้แก่ น้ำผึ้ง กายาน และชะมด นอกจากนั้นยังมีสินค้าอีกหลายชนิดในเขตทางตอนบนที่ถูกนำลงมาขายยังอาณาจักรล้านนา เช่น งาช้าง นอแรด

⁵³ เชียงแสนมรดกไทย ที่ระลึกพิธีเปิดห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, 4 กุมภาพันธ์ 2536, หน้า 57.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

หนังสือตี และแร่ธาตุ เป็นต้น ซึ่งเมืองที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของอาณาจักรล้านนา หรือเป็นเมืองบนเส้นทางการค้าที่ใช้ในการติดต่อค้าขายกับสิบสองปันนาได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน และน่าน โดยสินค้าต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกส่งมาจากหัวเมืองต่าง ๆ มายังศูนย์กลางที่เชียงใหม่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เมืองเชียงใหม่ทำหน้าที่ในการรวบรวมสินค้าเพื่อส่งสู่เมืองท่าทางตอนล่าง ในขณะที่เมืองเชียงแสนในเขตตอนบนทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรับซื้อสินค้าจากแหล่งต่าง ๆ แล้วส่งต่อมายังเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีหลักฐานกล่าวว่า มีพ่อค้าจากที่ต่าง ๆ เข้ามาค้าขายที่เชียงแสน เช่น พ่อค้าจากยูนนานนำหม้อทองเหลืองลงมาที่เชียงแสน และพ่อค้าจากเชียงแสนก็นำส่งมาขายที่เชียงใหม่อีกที⁵⁵ และมีพ่อค้าจากน่านมาทำการค้าขายภายในเมืองเชียงแสนเป็นจำนวนมาก⁵⁶ ซึ่งถือว่าเมืองเชียงแสนเป็นศูนย์กลางการค้าบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกในการส่งสินค้าไปขายทางตอนบนของอาณาจักรล้านนา ซึ่งจะเห็นได้จากการสร้าง “กาดเปือก” ในบริเวณสบกกในเขตเมืองเชียงแสนเพื่อใช้เป็นตลาดกลางขนาดใหญ่ในการแลกเปลี่ยนสินค้ากับหัวเมืองต่าง ๆ⁵⁷

นอกจากนั้นในทัศนะของชาวตะวันตกที่ต้องการขยายการค้าเข้ามาทางตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีน เชียงแสนถือว่าเป็นเมืองที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางการค้าในภูมิภาคนี้ เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางของคาราวานพ่อค้าจากยูนนาน สิบสองปันนา และรัฐไทใหญ่สู่ล้านนา การที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขง ทำให้เชียงแสนกลายเป็นเมืองท่าริมฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างล้านนา สิบสองปันนา รัฐไทใหญ่และหลวงพระบาง ตลอดจนเมืองลาวอื่นๆ ดังนั้นเมื่อพม่ายึดครองอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ จึงใช้เมืองเชียงแสนเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการมาจนกระทั่งเจ้าเชื้อเจ็ดตนรวบรวมกำลังโค่นล้มอำนาจของพม่าได้ นอกจากความสำคัญทางยุทธศาสตร์ดังกล่าวแล้ว เชียงแสนยังเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวและพืชผลอื่นๆ สามารถส่งไปขายยังบริเวณใกล้เคียงถึงหลวงพระบางและเชียงรุ่งได้ ทำให้เชียงแสนเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางสำคัญของการค้าไปสู่ดินแดนทางเหนือ⁵⁸

3.3 แหล่งโบราณคดีในเขตจังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีภูมิประเทศเอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณ เพราะเป็นพื้นที่ภูเขาสลับกับที่ราบลุ่มแม่น้ำอันอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ราบลุ่มสำคัญตั้ง

⁵⁵ Holt S. Hallet, *A Thousand Miles on Elephant in the Shan States*, หน้า 280.

⁵⁶ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 39.

⁵⁷ มณี พยอมยงค์, ผู้ถ่ายทอดและเรียบเรียง *คลองพิจารณาตัดถ้อยชนคำ...*, หน้า 51

⁵⁸ หวัง จี๋ หมิน, “ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชอหลี่กับเมืองปาไปซีฟู”, หน้า 89 - 90.

การจัดกระจายอยู่ตามหุบเขา โดยแหล่งโบราณคดีที่พบในเขตจังหวัดเชียงรายมีทั้งสิ้น 105 แห่ง กระจายอยู่ทั่วไปในท้องที่ต่าง ๆ ในเขตจังหวัดเชียงราย (แผนที่ 3.4)

1). บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง อยู่ในบริเวณตอนใต้ของจังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะบริเวณเขตอำเภอเทิงซึ่งเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์ มีเวียงเทิงตั้งอยู่ริมตอพระธาตุมัจฉ์ ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำอิง บนยอดเขาทางด้านตะวันตกและด้านใต้มีวัดและพระเจดีย์ตั้งอยู่ ถัดจากเมืองเทิงไปทางตะวันตกเฉียงเหนือราว 9 กิโลเมตร มีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่อีกแห่งหนึ่งอยู่ในเขตบ้านใหม่ยาเหนือบนดินเขาตอชามู จากนั้นลำน้ำแม่อิงก็ไหลทอดขึ้นไปทางเหนือไปยังเขตอำเภอเชียงของ ณ บริเวณนี้พบเมืองโบราณอยู่ 2 แห่งในบริเวณใกล้เคียงกัน แต่เมืองที่สำคัญคือเมืองเชียงของซึ่งตั้งอยู่บนเชิงเขาติดกับริมแม่น้ำโขง ซึ่งเมืองมีลักษณะเป็นรูปกลมรี มีคูน้ำและกำแพงดินล้อมรอบ โดยคูน้ำและแนวกำแพงเมืองด้านทิศเหนือยังคงปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ซึ่งเมืองเชียงของจะอยู่แยกจากเวียงปรีกษาและเมืองเชียงแสนโดยมีทิวเขาสูงขวางกั้น ซึ่งทำให้การติดต่อระหว่างเมืองทั้งสามแห่งนี้โดยทางบกเป็นไปได้ยากและทุรกันดาร การติดต่อคมนาคมระหว่างกันส่วนใหญ่จะใช้ลำน้ำแม่โขงในการเดินทางเป็นหลัก

2). บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำลาว เป็นที่ราบลุ่มในหุบเขาแคบ อยู่ระหว่างเทือกเขาตอเวียงผาทางตะวันตกกับเทือกเขาตอหลงทางตะวันออก โดยบริเวณบ้านแม่ชะจาน อำเภอเวียงป่าเป้าพบเมืองโบราณรูปรีเมืองหนึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกของลำน้ำแม่ลาว ชื่อเวียงกาหลงตั้งอยู่บนเนินเขาตอคงติดกับเขตบ้านทุ่งน่านจนถึงบ้านสันขี้เหล็ก ซึ่งเวียงกาหลงถือว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำลาว โดยห่างจากเวียงกาหลงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ราว 3-4 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่พบเตาเผาเครื่องใช้ดินเผาเคลือบที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือคือเตาเวียงกาหลง นอกจากนั้นทางตอนในของเขตอำเภอเวียงป่าเป้า พบเมืองโบราณอีกแห่งหนึ่งชื่อ เมืองเวียงป่าเป้าตั้งอยู่บนเนินดินทางด้านตะวันออกของลำน้ำแม่ลาว มีลักษณะเป็นเมืองรูปรีเล็ก มีกำแพงล้อมรอบสามชั้นภายในเมืองถูกทำลายหมดแล้ว พบบริเวณที่เป็นเนินและโคกพระเจดีย์บ้าง นอกเมืองทางด้านเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือมีวัดเก่าอยู่ 2-3 แห่ง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากฝีมือช่างพม่ารุ่นหลัง ๆ ต่อจากเวียงป่าเป้าขึ้นมาทางเหนือเป็นที่สูงไม่มีที่ราบ โดยมีลำน้ำแม่ลาวไหลผ่านช่องเขาแคบ ๆ ลงสู่ที่ราบลุ่มในเขตอำเภอแม่สรวยซึ่งเป็นที่ราบขนาดใหญ่ พบเมืองโบราณตั้งอยู่บนเนินเขาทางด้านตะวันออกของลำน้ำแม่ลาวอยู่ในเขตบ้านใหม่และบ้านห้วยส้มสันนิษฐานว่าคงเป็นเมืองแม่สรวยเดิม นอกจากนั้นบริเวณอำเภอพานพบเมืองโบราณอยู่ 4 แห่ง ซึ่งบางเมืองตั้งอยู่บนเนินเขา บางแห่งมีขนาดเล็กตั้งอยู่บนที่ราบ พระพุทธรูปที่ค้นพบส่วนมากมีอิทธิพลสกุลช่างพะเยาทั้งสิ้น นอกจากนั้นในเขตอำเภอพานยังพบแหล่งเตาเผาขนาดใหญ่คือเตาเผาเครื่องถ้วยบ้านโป่งแดง

ซึ่งลำน้ำแม่ลาวตั้งแต่เขตบ้านสันมะแพงขึ้นไปเป็นลำน้ำขนาดใหญ่ผ่านบ้านป่าสัก บ้านห้วยสานขึ้นไปจนถึงบ้านท่าสายใกล้เมืองเชียงรายในช่วงระยะนี้พบเมืองโบราณ 2 แห่ง อยู่ทางด้านตะวันตกของลำน้ำแม่ลาว เมืองหนึ่งตั้งอยู่บริเวณบ้านสันมะแพง ส่วนอีกเมืองตั้งอยู่บนเนินสูงใกล้ลำห้วยแม่มอยในเขตบ้านกลาง ซึ่งบริเวณดังกล่าวถือว่าเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญของเมืองเชียงราย แม่น้ำลาวไหลผ่านขึ้นไปบรรจบกับแม่น้ำกกในเขตบ้านร่องเสือเต้น และไหลออกสู่มแม่น้ำโขงในเขตอำเภอเชียงแสน

นอกจากนั้นในเขตอำเภอเวียงชัย ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงรายออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ราว 8 กิโลเมตร พบโคกเนินที่เป็นศาสนสถานที่สำคัญ 2 แห่ง คือ เขตบ้านเวียงเดิม ตำบลเวียงเหนือ ซึ่งพบวัดร้าง ซากพระเจดีย์ วิหาร และกำแพงแก้วล้อมรอบ และบริเวณกลางทุ่งนาในเขตบ้านโพธิ์ชัยอีกแห่งหนึ่งเรียกว่า โคกพระ

3). บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จากการสำรวจพบเมืองโบราณทั้งสิ้น 11 เมืองด้วยกันคือ เมืองเชียงรายตั้งอยู่ริมตอຍจอมทองในตัวอำเภอ ปัจจุบันเหลือกำแพงเมืองและคูเมืองเป็นบางส่วน เมืองนี้ถือว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญในด้านการปกครอง ตั้งอยู่ทางด้านใต้ของแม่น้ำกก มีเมืองโบราณตั้งอยู่ตอนใต้ของเมืองเชียงรายไปทางด้านตะวันออกของลำแม่น้ำกกมีเมืองโบราณ 2 แห่ง อยู่ในเขตบ้านป่ายางและบ้านร่องเสือเต้น ถัดขึ้นไปทางตะวันออกเฉียงเหนือตามลำแม่น้ำกกพบเมืองโบราณอีก 3 แห่ง ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ส่วนทางด้านเหนือของเมืองเชียงรายบริเวณด้านเหนือของแม่น้ำกกพบเมืองโบราณตั้งอยู่บนเนินเขาใกล้ ๆ กัน 3 แห่ง ตั้งแต่เขตวัดจอมศักดิ์ขึ้นไปจนถึงเขตบ้านโป่งพระบาทนอก และเหนือขึ้นไปในเขตบ้านป่าซางพบเมืองโบราณอีกหนึ่งแห่งตั้งอยู่บนที่สูง โดยแม่น้ำกกไหลออกสู่มน้ำโขงตรงบริเวณสบกก ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีเมืองเชียงแสนน้อยหรือเวียงปรีกษาตั้งอยู่ใกล้ ๆ เป็นเมืองที่มีวัดและโบราณสถานวัตถุหลายแห่ง เป็นเมืองสำคัญที่ตั้งอยู่ปากแม่น้ำกก

4). บริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยม ซึ่งบริเวณเมืองเชียงแสนจะถูกแบ่งออกจากที่ราบลุ่มแม่น้ำกกทางตอนใต้ โดยบริเวณที่ลุ่มน้ำในเขตเวียงหนองล่อง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีเขาล้อมรอบ มีหนองน้ำและบริเวณขึ้นแฉะอยู่ระหว่างกลาง เมืองโบราณที่พบในบริเวณที่ราบลุ่มนี้อยู่ตามบริเวณชายขอบ คือที่อำเภอแม่จัน โดยห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่จันประมาณ 2 กิโลเมตรพบเมืองโบราณซึ่งตั้งอยู่บนเนินเขาทางด้านทิศตะวันออกของอำเภอแม่จันในเขตบ้านเวียงหวาย มีคูเมืองล้อม มีลักษณะเป็นวงรี 3 วงติดต่อกันเป็นแนวยาวในทิศตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ ถัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 9 กิโลเมตร พบเวียงมโนราห์ ซึ่งตั้งอยู่บนเนินเขาในเขตบ้านหนองครกและบ้านกิวพร้าว และพบเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นเมืองโบราณที่สำคัญตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง เหนือเมืองเชียงแสนขึ้นไปทางสบรวก มีเมืองโบราณเวียงเชียงเมียงและเวียงแก้วหรือเวียงศรีทวงตั้งอยู่บนเนินเขา โดยในเขตอำเภอแม่สายพบเมืองโบราณ

ที่สำคัญคือเวียงพางคำ ตั้งอยู่บนเนินเขาตอยเวาริมแม่น้ำสายซึ่งเป็นเมืองขนาดใหญ่ และพบร่องรอยของเมืองขนาดเล็กอยู่บนที่ราบลุ่มในเขตบ้านป่าเหมือดทางตอนใต้ของเวียงพางคำอีกหนึ่งแห่ง

3.4 แหล่งศิลปกรรมของเมืองเชียงแสน

แหล่งศิลปกรรมของเมืองเชียงแสนได้ทำการประมวลจากการสำรวจ และรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของกรมศิลปกร และเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะทำการศึกษาระบบเมืองโบราณ องค์ประกอบและโครงสร้างทางกายภาพของเมืองเก่าเชียงแสน โดยจะทำการวิเคราะห์ร่วมกับภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2497 ซึ่งเป็นภาพถ่ายทางอากาศที่เก่าที่สุด ประกอบกับภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2520 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2539 และปี พ.ศ.2545 รวมทั้งการสำรวจภาคสนาม

3.4.1 ระบบเมืองโบราณ

จากการสำรวจบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกับเมืองเชียงแสน ตามแนวริมฝั่งแม่น้ำโขง ปรากฏสภาพเนินดินขนาดต่าง ๆ และบางแห่งพบร่องรอยของคูเมืองและคันดิน หรือคูเมืองและกำแพงเมืองล้อมรอบ ซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชน หรือร่องรอยของเมืองโบราณในอดีต ทั้งทางฝั่งไทยและฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอีก 3 เมือง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเมืองเชียงแสนด้วยดังนี้ (แผนที่ 3.5)

แห่งแรกคือ กลุ่มโบราณสถานบริเวณตอยเชียงเมียง ในบริเวณสบรวกหรือสามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองเชียงแสนขึ้นไปประมาณ 10 กิโลเมตร ตัวเมืองตั้งขนานไปกับแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศเหนือมีแม่น้ำรวกไหลผ่าน ซึ่งเมืองมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมมน ลักษณะการวางแนวแกนของเมืองจะมีลักษณะขวางตะวัน นอกเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีภูเขา โดยบนภูเขามีสถาปัตยกรรมที่สำคัญคือ ซากวิหารและเจดีย์วัดพระธาตุภูเข้า นอกจากนี้จากการสำรวจจะพบหลักฐานร่องรอยของแนวคูเมืองหลายแห่ง ซึ่งจากสภาพภูมิประเทศและตำแหน่งที่ตั้งของเมืองคล้ายกับจะเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศเหนือของเมืองเชียงแสน เพราะเมื่อขึ้นไปบนตอยเชียงเมียงจะสามารถมองเห็นทัศนียภาพโดยรอบได้กว้างไกล และตั้งอยู่บริเวณคูกน้ำซึ่งมีแม่น้ำรวกไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขงบริเวณนี้โดยเฉพาะแม่น้ำโขงซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในสมัยโบราณซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมผ่านไปถึงประเทศจีนได้ (แผนที่ 3.6)

แห่งที่สอง คือ เมืองเชียงแสนน้อยหรือเวียงปรีक्षा อยู่ถัดจากตัวเมืองเชียงแสนไปทางทิศใต้ประมาณ 3 กิโลเมตรในบริเวณที่เรียกว่าสบกก ซึ่งเมืองมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมมน ลักษณะการวางแนวแกนของเมืองจะมีลักษณะขวางตะวัน ตามชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่า⁵⁹ บริเวณเวียงปรีक्षाเคยเป็นที่ตั้งค่ายพักชั่วคราวของพญาแสนภู ขณะที่ทำการเดินทางสำรวจหาที่ตั้งเมืองใหม่นอกจากนี้จากการสำรวจจะพบหลักฐานของร่องรอยแนวคูเมือง กำแพงเมืองเป็นบางส่วนและยังพบโบราณสถานที่สำคัญ คือ วัดพระธาตุสองพี่น้อง (แผนที่ 3.7)

โดยเวียงปรีक्षाจะตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณใต้สุดของที่ราบเชียงแสน ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำคำกับแม่น้ำกก ซึ่งไหลจากเทือกเขาทางทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำโขงทางด้านเหนือและใต้ของเมืองตามลำดับ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เวียงปรีक्षाเป็นหน่วยการปกครองที่ขึ้นอยู่กับเมืองเชียงแสน มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านทางใต้ของเมืองเชียงแสน ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงที่ตั้งของเวียงปรีक्षाซึ่งตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำกก ซึ่งสามารถติดต่อกับหัวเมืองต่าง ๆ ได้ อาทิเช่น เมืองสาด ซึ่งอยู่ในเขตพม่า เมืองฝางตัน เมืองหาง เมืองจวาด และเมืองน้อย นอกจากนี้ยังสามารถใช้แม่น้ำกกเดินทางไปยังเมืองเชียงรายได้

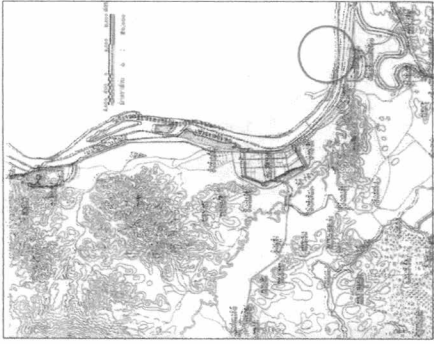
แห่งที่ 3 เป็นเมืองโบราณรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ทางฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเยื้องไปทางทิศใต้ของเมืองเชียงแสนประมาณ 1-2 กิโลเมตร ซึ่งเมื่อวิเคราะห์จากภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2497 จะพบว่าเมืองโบราณแห่งนี้มีแนวกำแพงเมืองด้านทิศเหนือตรงกับเมืองเชียงแสนน้อย ส่วนแนวกำแพงเมืองด้านทิศใต้ตรงกับเขตพื้นที่บ้านสวนดอกซึ่งกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกคงถูกแม่น้ำโขงกัดเซาะพังทลายลง เมืองโบราณแห่งนี้เอกสารลาวระบุว่าเป็นที่ตั้งของ “เมืองสุวรรณโคมลาคา” (เก่า) ซึ่งโบราณสถานที่สำคัญคือวัดพระธาตุใจเมือง⁶⁰

อาจกล่าวได้ว่าระบบเมืองโบราณในระดับเมือง นั้นเมื่อพิจารณาความสำคัญจากลักษณะการวางผังเมืองระหว่างเมืองโบราณบนดอยเชียงเมียงและเวียงปรีक्षाจะพบว่าตำแหน่งที่ตั้งของเมืองเชียงแสนมีชัยภูมิที่สำคัญที่สุดซึ่งน่าจะเป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญ และมีความปลอดภัยมากที่สุดโดยมีเมืองโบราณบนดอยเชียงเมียงเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศเหนือคอยดูแลและควบคุมเส้นทางบริเวณลำน้ำโขงและลำน้ำรวก ส่วนเวียงปรีक्षाหรือเมืองเชียงแสนน้อยทำหน้าที่เป็นเมืองหน้าด่านทางทิศใต้คอยดูแลเส้นทางบริเวณลำน้ำโขงและลำน้ำกก

⁵⁹ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ปวีรพรต. พื้นเมืองเชียงแสน (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์, 2546), หน้า 70.

⁶⁰ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 6 เชียงใหม่, รายงานเบื้องต้นการขุดปรับ - ขุดแต่ง ออกแบบเพื่อการบูรณะ และปรับปรุงภูมิทัศน์กำแพงเมือง-ป้อม ประตูเมืองเชียงแสน (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเดอกรีน, 2544), หน้า 7.

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

แผนที่ 3.7 ลักษณะที่ตั้งเมืองโบราณกำแพงเมืองเชียงใหม่

คำอธิบายสัญลักษณ์

ที่มา : กรมศิลปากร, โครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์
เชียงใหม่

สำหรับเมืองโบราณทางฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงแสนโบราณหรือตัวเมืองส่วนขยายและเป็นชัยภูมิสำหรับการป้องกันศึกสงคราม เนื่องจากพื้นที่บริเวณฝั่งตรงข้ามเต็มไปด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อนมีพื้นที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขาทำให้ยากต่อการเข้าโจมตีเมืองเชียงแสนจากด้านตะวันตกของแม่น้ำโขง

3.4.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบและโครงสร้างทางกายภาพของเมืองเชียงแสน

จากประวัติศาสตร์อันยาวนานของเมืองเชียงแสนดังที่กล่าวมาแล้ว จึงทำให้เมืองเชียงแสนอุดมไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมทั้งในส่วนที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุและวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ในเมืองเชียงแสนนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันให้เห็นถึงความเป็นเมืองประวัติศาสตร์อันงดงามและเก่าแก่แห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้แม้ว่าจะมีโบราณสถานจำนวนหนึ่งของเมือง จะถูกทำลายและทำให้สูญเสียมูลค่าไป จากผลพวงของการพัฒนาเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมาแต่กระนั้นโบราณสถานเหล่านั้นก็ยังคงมีอยู่อีกเป็นอันมากที่จำเป็นจะต้องได้รับการอนุรักษ์และรักษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นเมืองประวัติศาสตร์อันน่าภูมิใจไว้

เมืองเชียงแสนเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามมีลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่สมมาตร มีเนื้อที่ประมาณ 2.26 ตารางกิโลเมตรโดยลักษณะการวางแนวแกนของเมืองจะมีลักษณะขวางตะวันคือ หันด้านสะกัด(ขึ้นเมือง) หรือด้านกว้างไปทางทิศเหนือ-ใต้ และหันด้านแปเมือง หรือด้านยาวไปทางทิศตะวันออก-ตะวันตก ขนานกับแม่น้ำโขงตามแนวเหนือ-ใต้ ซึ่งจะเห็นได้ชัดถึงการถ่ายทอดคติความเชื่อของชาวล้านนาจากพุทธศาสนาเถรวาทที่แผ่เข้ามาในเมืองเชียงแสน และบริเวณตัวเมืองจะถูกล้อมรอบด้วยแม่น้ำทั้ง 3 ด้านคือ มีแม่น้ำโขงไหลผ่านทางด้านทิศตะวันออกขนานไปกับตัวเมืองเชียงแสน และทางทิศตะวันตก-ใต้ มีแม่น้ำคำไหลผ่าน นอกจากนั้นทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสนเป็นที่ตั้งของดอยจอมกิติซึ่งมีวัดพระธาตุจอมกิติ ประดิษฐานอยู่ข้างบนซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับเมืองเชียงใหม่ที่มีดอยสุเทพตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง ซึ่งบนยอดดอยเป็นที่ประดิษฐานของพระธาตุดอยสุเทพ และลักษณะของพื้นที่ของเมืองเชียงแสนจะเทลาดจากทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำโขงทางด้านทิศตะวันออกของตัวเมืองเชียงแสน และคูเมืองเชียงแสนจะได้รับน้ำจากหนองบัวซึ่งอยู่บริเวณตีนดอยจอมกิติ ซึ่งจะคอยรับน้ำที่ไหลจากบนดอย จากนั้นน้ำก็จะไหลเข้าสู่คูเมืองเชียงแสนทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเพื่อป้องกันน้ำท่วมเมืองโดยเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำในคูเมืองก็จะระบายน้ำส่วนเกินให้ไหลลงสู่แม่น้ำโขงทางทิศตะวันออก

จากหลักฐานเกี่ยวกับองค์ประกอบและโครงสร้างทางกายภาพของเมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสนที่ได้ทำการรวบรวมหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของกรมศิลปากร ตลอดจนการแปลและวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศและการสำรวจภาคสนามมีดังนี้ (แผนที่ 3.8)

1). กำแพงเมือง ป้อม และประตูเมืองเชียงแสน

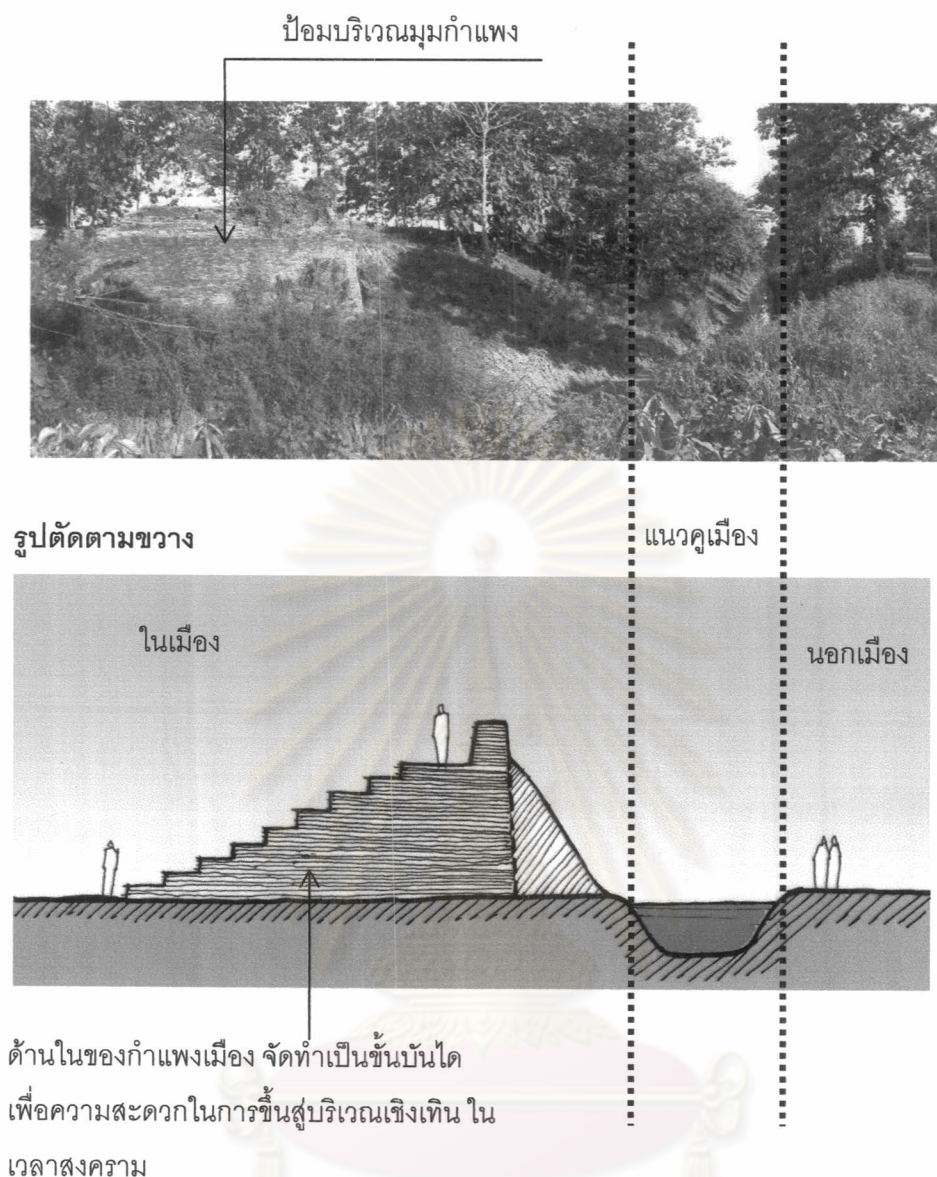
กำแพงเมืองเชียงแสนมีลักษณะเป็นกำแพงเมืองชั้นเดียวสร้างโดยการขุดเอาดินจากคูเมืองขึ้นมาถมเป็นคันดินสูงและก่ออิฐทับตอนบนสันกำแพงโดยรอบ ซึ่งแนวกำแพงเมืองมีทั้งหมด 3 ด้าน ซึ่งยังคงปรากฏร่องรอยอยู่อย่างชัดเจนจนถึงปัจจุบัน โดยกำแพงเมืองเชียงแสนแต่เดิมนั้นสันนิษฐานว่า คงมีลักษณะเป็นคันดินที่ขุดจากคูเมืองถมขึ้นเป็นแนวกำแพงเมืองต่อมาในรัชสมัย พญาสามฝั่งแกน เมืองเชียงแสนได้เกิดการสู้รบกับพวกจีนฮ่อติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี ทำให้มีการก่ออิฐทับบนสันกำแพงโดยรอบ โดยกำแพงเมืองมีความสูงจากพื้นดินประมาณ 4.80-5.00 เมตร ปัจจุบันเมืองเชียงแสนมีประตูเมืองเท่าที่เหลือหลงเหลือหลักฐานปรากฏให้เห็นทั้งหมดมีเพียง 5 ประตู ส่วนป้อมประตูเมืองเชียงแสนส่วนใหญ่จะเป็นป้อมปากประตูเมืองคล้ายคลึงกับ ป้อมปากประตูเมืองโบราณแห่งอื่น ๆ อาทิเช่น เมืองศรีสัตนาคนหุต และเมืองสุโขทัย นอกจากนั้นยังมีป้อมที่มุมกำแพงเมืองอีก 1 แห่ง ลักษณะโดยทั่วไปเป็นป้อมโค้งรูปเกือกม้า รูปครึ่งวงกลม และรูปสี่เหลี่ยมคางหมู พนักก่ออิฐสอดิน ด้านบนทำเป็นเชิงเทิน มีแนวคูน้ำเชื่อมต่อกับคูเมืองล้อมอยู่โดยรอบ ปัจจุบันหลงเหลืออยู่ 7 ป้อม และมีคูเมืองรายรอบกำแพงเมืองทั้ง 3 ด้าน ยกเว้นด้าน ตะวันออกที่มีแม่น้ำโขงเป็นแนวปราการ (ภาพที่ 3.1 และภาพที่ 3.2)

สภาพในปัจจุบันแนวกำแพงเมืองบางส่วนมีการขุดแต่งและทำการอนุรักษ์ ทำให้สามารถมองเห็นสัญญาณและรูปร่าง ของแนวกำแพงเมืองค่อนข้างชัดเจน โดยแนวกำแพงทั้งหมดอยู่ในการดูแลของกรมศิลปากร

ภาพที่ 3.1 สภาพแนวกำแพงเมืองเชียงแสนในปัจจุบัน

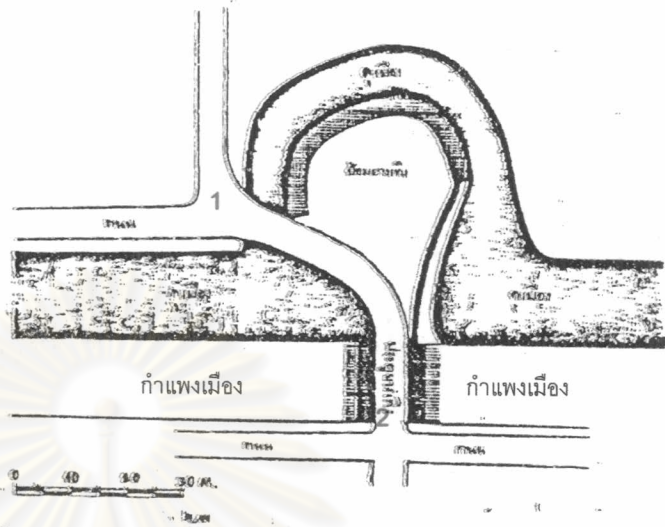

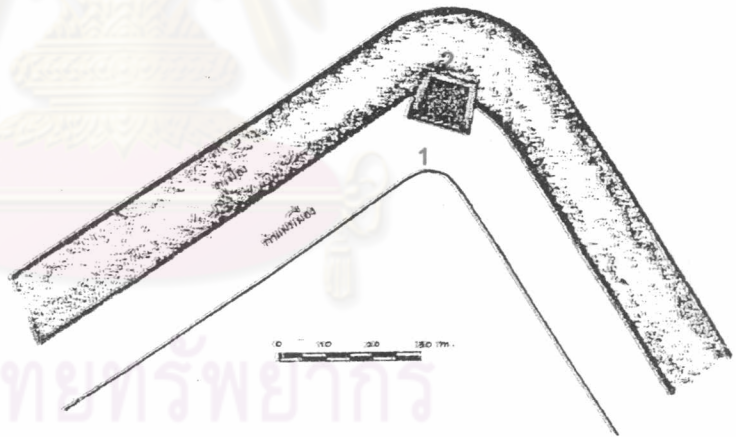
ภาพที่ 3.2 ภาพตัดตามขวางบริเวณแนวกำแพงเมืองเชียงใหม่

กำแพงเมืองด้านเหนือ มีความยาวประมาณ 950 เมตร โดยมีแนวกำแพงเมืองบางส่วน ถูกไถทำลายลงไปในช่วงที่มีการก่อสร้างทางหลวงจังหวัด 1290 ตัดผ่านจึงทำให้แนวกำแพงความยาวประมาณ 10 เมตร ถูกตัดออกไปอยู่บริเวณริมตลิ่งแม่น้ำโขง บริเวณแนวกำแพงเมืองทางด้านเหนือจะมีประตูเมือง 1 ประตู คือประตูยางเทิง(ยางเก็ง, นางเท็ง) โดยประตูเมืองมีความกว้าง 5 เมตร ใช้ในการเดินทางไปยังเมืองสบรวกซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังเป็นประตูพญาแสนภูได้เสด็จมาตั้งมั่นเอาชัยมงคลก่อนเสด็จเข้าประทับในเมืองเชียงใหม่ และมีป้อม 2 ป้อมคือ ป้อมประตูยางเทิงซึ่งมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า และป้อมมุมเมือง

ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นป้อมที่ก่อสร้างขึ้นไปบนมุมกำแพงเมือง ผังของป้อมมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู (ภาพที่ 3.3 และภาพที่ 3.4)

ภาพที่ 3.3 สภาพป้อมประตูยางเทิงในปัจจุบัน

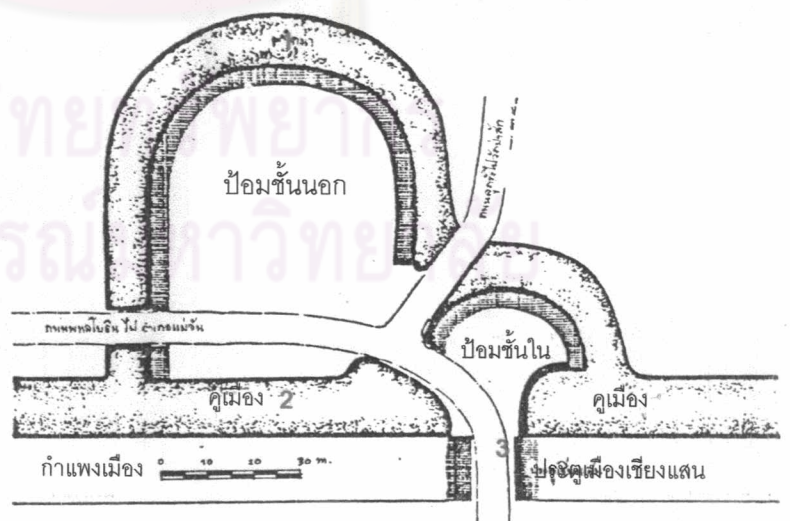
ภาพที่ 3.4 สภาพป้อมมุมเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน

กำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก ตัวกำแพงมีความยาวประมาณ 2,480 เมตร โดยบริเวณกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกประกอบด้วยป้อม 3 ป้อม คือ ป้อมหนองมุต ป้อมทัพม่านและป้อมประตูป่าสัก และมีประตูเมือง 3 ประตู คือ ประตูเชียงแสน ปัจจุบันเรียกกันว่า ประตูป่าสัก ซึ่งน่าจะเป็นประตูที่มีความสำคัญมากกว่าช่องประตูอื่น ๆ เพราะลักษณะที่ตั้งอยู่ตรงกับถนนกึ่งกลางเมืองทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นอกกำแพงเมืองไม่ไกลจากตัวป้อมมากนักมีกลุ่ม

โบราณสถานวัดป่าสัก ซึ่งเป็นอารามสำคัญตั้งอยู่ ส่วนด้านในกำแพงเมืองห่างจากประตูป่าสักเล็กน้อย เป็นที่ตั้งของวัดเจติยหลวง ซึ่งในตำนานกล่าวว่าเป็นวัดหลวงกลางเวียง ซึ่งพอจะเป็นสิ่งที่บอกความสำคัญของบริเวณประตูป่าสักแห่งนี้ได้ ปัจจุบันโครงสร้างของขอบประตูบางส่วนถูกไถทำลายลงไปมากในช่วงที่มีการก่อสร้างถนนพหลโยธินผ่านประตูเมืองเชียงแสน ซึ่งความกว้างของประตูที่วัดได้ประมาณ 6.70 เมตร ปัจจุบันประตูป่าสักเป็นประตูสำคัญที่ใช้ในการเดินทางเข้าออกเมืองเชียงแสน (ภาพที่ 3.5)

โดยบริเวณป้อมประตูป่าสัก ซึ่งเป็นป้อมที่มีขนาดใหญ่และมีลักษณะพิเศษคือมี 2 ชั้น โดยป้อมชั้นนอกตั้งอยู่หน้าประตูป่าสักไปทางทิศใต้ ผังป้อมมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า บริเวณแนวกำแพงป้อมชั้นนอกด้านทิศใต้ ปัจจุบันถูกทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1016 (ถนนพหลโยธิน) ตัดผ่านเข้าสู่ประตูป่าสักและตัวเมืองเชียงแสน ซึ่งบริเวณแนวกำแพงป้อมส่วนที่ติดกับถนนทางเข้าประตูป่าสักพบช่องระบายน้ำลงสู่คูเมืองทำเป็นช่องโค้งยอดแหลม พื้นปูด้วยอิฐลาดพื้นถนนในปัจจุบัน ส่วนป้อมชั้นในอยู่ห่างจากป้อมชั้นนอกไปทางทิศเหนือ 10 เมตร ติดกับประตูป่าสัก ลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 30 เมตร สันป้อมด้านบนปัจจุบันพังทลายหมดแล้ว รอบป้อมมีคูน้ำกว้าง 10 เมตร คูน้ำนี้ติดกับคูน้ำที่ล้อมรอบป้อมชั้นนอกและต่อกับคูเมือง ปัจจุบันทั้งป้อมชั้นนอกและป้อมชั้นในถูกถนนพหลโยธินตัดผ่านเข้าสู่ตัวเมืองเชียงแสน

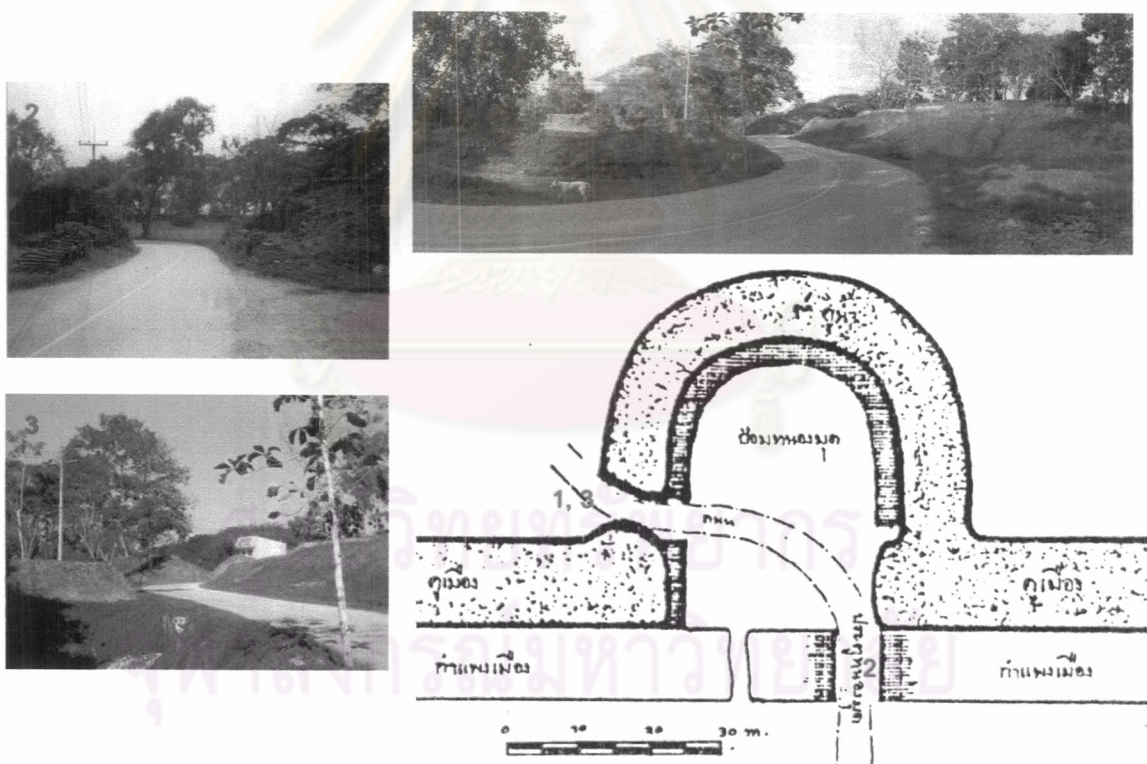

ภาพที่ 3.5 สภาพป้อมประตูป่าสักในปัจจุบัน

ประตูหนองมุดเป็นประตูเมืองขนาดเล็ก มีความกว้างประมาณ 4.90 เมตร ขอบประตูเป็นโครงสร้างก่ออิฐสองชั้น ซึ่งเมื่อมีคนตายในเมืองจะมีการนำศพออกทางประตูหนองมุดเพื่อนำไปเผาที่นอกเมือง โดยห่างจากแนวถนนเลียบบำเพงเมืองด้านทิศตะวันตกไปทางทิศเหนือเป็นตำแหน่งของฉาปนสถานหนองมุด ซึ่งถูกใช้เป็นที่เผาศพสืบเนื่องมาแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปรากฏในพื้นที่เมืองเชียงแสนว่า

“...เดือน 4 ออก 2 ค่ำ วัน 7 ไทยดับไค้ เจ้าฟ้างามได้เสวยเมืองได้ 20 ปี แล้วก็จติตายไปก็ปีนี้ แล้วก็สร้างมหาประสาทใส่รูปนกหัสติลิงค์ แล้วส่งสการนอกประตูหนองมุด....”⁶¹

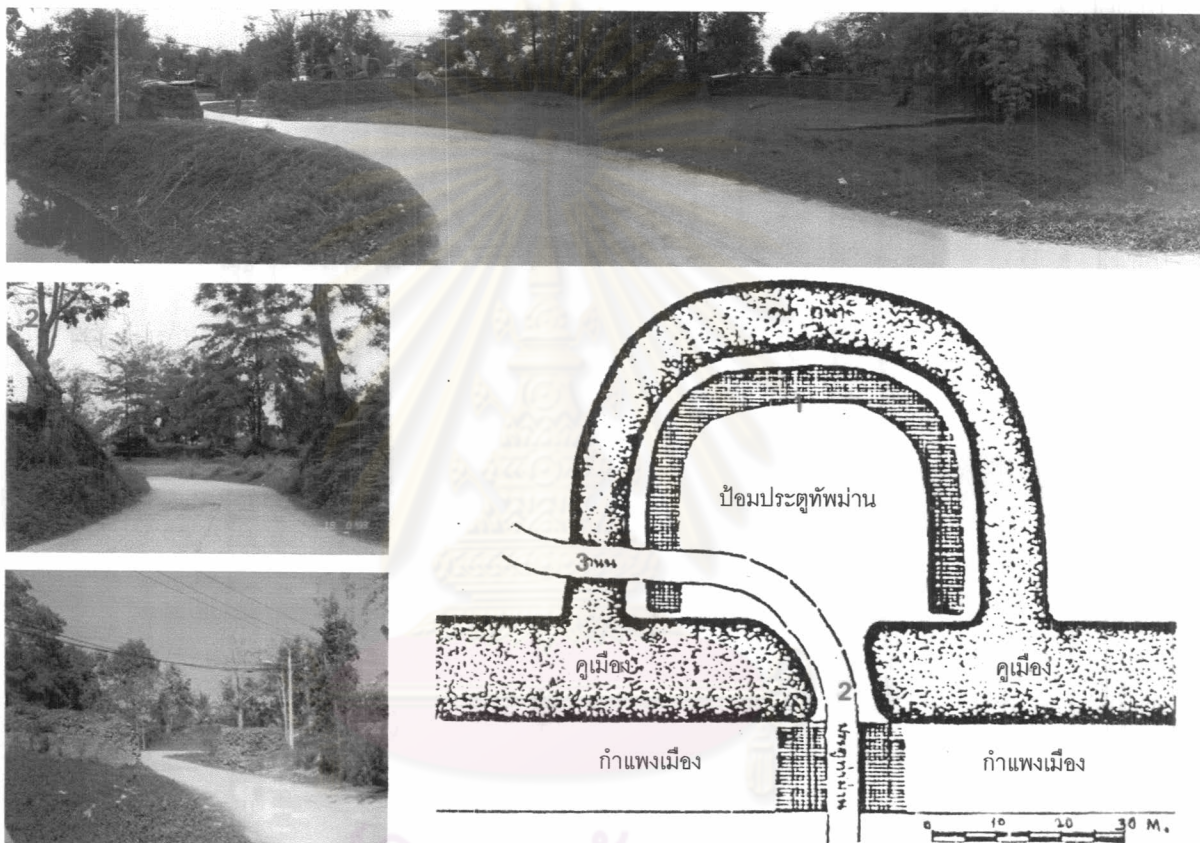
โดยป้อมประตูหนองมุด มีลักษณะผังเป็นรูปเกือกม้า ฐานป้อมด้านทิศใต้มีร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าเดิมคงเชื่อมต่อกับแนวกำแพงเมือง ในปัจจุบันป้อมนี้เหลือเพียงแนวคันดินไม่สูงนัก เนื่องจากมีถนนกรีดขนาดความกว้างประมาณ 3 เมตร ตัดจากพื้นที่ด้านในของเมืองเชียงแสนผ่านประตูหนองมุดออกสู่ถนนรอบเวียงด้านนอก ส่วนสันป้อมพังทลายลงจนไม่เห็นส่วนสันป้อมที่แท้จริง (ภาพที่ 3.6)

ภาพที่ 3.6 สภาพป้อมประตูหนองมุดในปัจจุบัน

⁶¹ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ปวีรบรรต. พื้นเมืองเชียงแสน, หน้า 232.

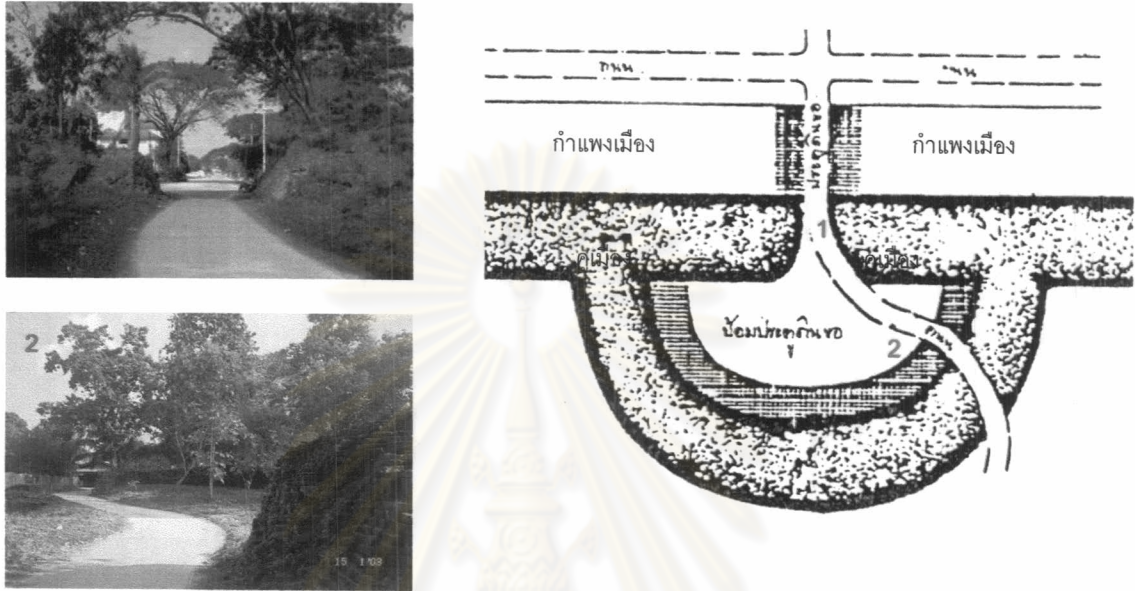
ประตูทัพมาน (ท่าม่าน) อยู่ห่างจากประตูป่าสักไปทางทิศใต้ 700 เมตร ประตูกว้าง 4.60 เมตร โครงสร้างของขอบประตูก่อด้วยอิฐสอดดิน ซึ่งบริเวณป้อมประตูทัพมาน ตัวป้อมจะมีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า ด้านในก่ออิฐลดหลั่นลงมาคล้ายขั้นบันได บริเวณแนวผนังป้อมด้านทิศใต้มีถนนคอนกรีตกว้างประมาณ 3 เมตร ตัดจากพื้นที่ด้านในเมืองผ่านประตูทัพมานไปสู่พื้นที่นอกเมือง เชียงแสนด้านทิศตะวันตก ทำให้ผนังป้อมด้านนี้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือผนังป้อมด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของถนน (ภาพที่ 3.7)

ภาพที่ 3.7 สภาพป้อมประตูทัพมานในปัจจุบัน

กำแพงเมืองด้านทิศใต้ กำแพงมีความยาว 900 เมตร มีประตู 1 ประตูคือ ประตูดินขอ ซึ่งเป็นประตูเมืองสำหรับคนในเมืองใช้เดินทางออกไปทำไร่ไถนาบริเวณนอกเมืองและยังใช้ในการเดินทางไปยังเวียงปรีक्षाซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศใต้ของเมืองเชียงแสน ประตูมีความกว้าง 3 เมตร และมีป้อม 1 ป้อม คือ ป้อมประตูดินขอซึ่งผังป้อมมีลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลมกึ่งเกือกม้า ปัจจุบันแนวผนังป้อมด้านทิศตะวันออกมีถนนคอนกรีตกว้าง 3 เมตรตัดผ่าน ซึ่งทางด้านทิศตะวันออกของถนนดังกล่าว พบร่องรอยเนินดินขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 10 เมตร สูง 1.50 เมตร มีวัชพืชปกคลุมเนินดินดังกล่าว ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นส่วนหนึ่งของป้อมดินขอ ซึ่งอาจถูกตัดขาดออก

จากกันอีกครั้งที่มีการก่อสร้างถนนเส้นนี้ บริเวณด้านนอกป้อมมีคูเมืองขนาดกว้าง 12 เมตร แนวคูเมืองนี้เชื่อมต่อกับแนวคูเมืองด้านทิศใต้ แต่บางส่วนได้ถูกถมปรับเพื่อสร้างถนนคอนกรีตดังกล่าว (ภาพที่ 3.8)

ภาพที่ 3.8 สภาพป้อมประตูดินขอในปัจจุบัน

กำแพงเมืองด้านตะวันออก ปัจจุบันไม่ปรากฏร่องรอยของแนวกำแพงเมืองแต่ตำนานสิงหนวัติกุมาร และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เสนอระบุว่าบริเวณดังกล่าวมีประตูเมือง 6 ประตูคือ ประตูท่ารั้วปึก ประตูท่าอ้อย ประตูท่าวิสุกรรม(ท่าสุกัมม์) ประตูท่าเสาดิน ประตูท่าหลวงและประตูท่าคราว ซึ่งเมื่อพระสงฆ์มรณภาพจะมีการนำศพออกทางประตูท่าหลวง เพื่อนำไปเผาปนกิจศพ บริเวณแม่น้ำโขง สำหรับกษัตริย์และประชาชนจะนำศพผ่านประตูหนองมุด ซึ่งปรากฏในพื้นที่เมืองเชียงใหม่

“...สักราชได้ 1058 ตัว (พ.ศ.2239/1696) สมเด็จพระมหาปาเจ้า วัดเซตตะวันอนิจากัมม์ไปแล้วใส่ประสาทรูปช้างเอราวัณ ส่งสการด้วยเรือพ่วงกลางแม่น้ำของที่ทำหลวงนั้นแล...”⁶² และ “....สักราชได้ 1165 ตัว ปีเก่าได้ เดือน 8 เพ็งเมืองวัน 7 แลไทยกัตเหม้า ครูบามหาสังฆราชาวัดสังคามี นามกรว่า กุลวงส์ อนิจากัมม์ไปยามรุ่งแจ้งแล้ว ก็สร้างใส่ประสาทรูปนกหัสติลิงค์แล้ว ก็ทำเรือใส่ส่งสการเสียที่ทำหลวงนั้น”⁶³

⁶² สวัสดิ์ อ่องสกุล, ปวีรรัต. พื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 124.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254.

นอกจากนั้นประตูทางด้านตะวันออกที่ติดกับแม่น้ำโขงน่าจะใช้สำหรับติดต่อค้าขายทางน้ำและใช้เป็นประตูเข้าออกสู่แม่น้ำโขง เพื่อใช้ในการเดินทางของประชาชนในเมือง

2).คูเมืองและร่องน้ำโบราณ

บริเวณด้านนอกของกำแพงเมืองเชียงใหม่ มีคูเมืองกว้างประมาณ 11-12 เมตร ลึกประมาณ 4 เมตร จากระดับถนน ยาวขนานไปกับกำแพงเมืองเชียงใหม่ทุกด้าน สภาพคูเมืองปัจจุบันมีลักษณะตื้นเขิน มีวัชพืชปกคลุมและต้นไม้ขนาดใหญ่-เล็ก ปกคลุมหนาแน่น โดยข้อมูลจากเอกสารทางราชการและการสัมภาษณ์ พบว่าบริเวณมุมเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและพื้นที่บริเวณด้านทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ยังคงปรากฏร่องรอยของร่องน้ำโบราณขนาดเล็ก เชื่อมต่อระหว่างคูเมืองเชียงใหม่และหนองบัว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่กักเก็บน้ำที่ไหลมาจากห้วยห้อม ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากกลุ่มตอยเชียงใหม่ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่เข้ามาหล่อเลี้ยงคูเมืองด้านทิศเหนือและทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ (ภาพที่ 3.9)

ภาพที่ 3.9 สภาพคูเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

พงศาวดารโยนกระบุว่าครั้งพญาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนนั้น ได้โปรดให้มีการขุดคูเมืองขึ้นล้อมเมืองเชียงแสนทั้ง 3 ด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในส่วนของระบบชลประทานรอบคูเมืองนั้นสันนิษฐานว่าเดิมอาจมีร่องน้ำเชื่อมต่อระหว่างหนองบัวและคูเมืองเชียงใหม่อยู่ก่อนแล้ว บางส่วนแต่ในครั้งพม่าใช้เมืองเชียงใหม่เป็นที่ตั้งมั่นนั้นปรากฏหลักฐานว่าได้มีการขุดร่องส่งน้ำเพื่อชักน้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ เข้าหล่อเลี้ยงคูเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง ดังความว่า

“...ถึงเดือน 12 แรม 2 ค่ำ มังเหนมอยสุรกอย แถงตีฝ้ายแม่ขัน เดือนเจียง ออก 2 ค่ำ ขุดเหมืองหลวงล้อมเวียงออกต่อแม่ของใต้ท่าควา ขุดเหมืองด้านเหนือวันตก สบเกียงลงมาต่อคูเมืองด้านวันตก บริเวณทุ่งวัดไชย ด้านใต้ตีนดอยขัน”⁶⁴

และในช่วงที่พม่ารบกับฮ่อได้มีการขุดเหมืองเพื่อชักน้ำจากแม่น้ำคำมาใส่คูเมืองเชียงแสน ซึ่งเรียกว่า“ฝายล้านแพะ” ซึ่งตรงกับพื้นเมืองเชียงแสนว่า

“...เดือน 4 ออกค้ำ 1 วัน 4 ไทยเปิกยี เมวหงวมังสีหจอแถงก็มีอาชญาป่าวเอาคน แต่เชียงตุง เมืองกาย เมืองวะ ...ห้อมมาช่วยกันขุดเหมืองเอาน้ำแม่คำใส่คูเวียงเชียงแสนกว้าง 3 วา ทายาวพัน 5 วา...เรียกว่า ไปล้านแพะ...”⁶⁵

โดยปัจจุบันร่องน้ำเหล่านี้มีความกว้างประมาณ 1.5 - 3 เมตร ไหลออกจากด้านตะวันตกเฉียงใต้ของหนองบัว เข้าสู่คูเมืองเชียงแสนด้านตะวันตกเหนือเจดีย์เหนือบริเวณป้อมมุมเมือง แล้วเลี้ยวไปทางทิศตะวันตกขนานไปกับแนวกำแพงเมืองเชียงแสนและไหลลงสู่คูเมืองเชียงแสน 5 เส้นคือ⁶⁶ (ภาพที่ 3.10)

เส้นที่ 1 สันนิษฐานว่า เป็นร่องน้ำขนาดใหญ่ที่เชื่อมต่อระหว่างหนองบัวและคูเมืองเชียงแสนโดยไหลลงสู่คูเมืองเชียงแสนบริเวณกึ่งกลางป้อมมุมเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสนปัจจุบันบางส่วนของร่องน้ำถูกปรับถมพื้นที่สร้างเป็นบ้านเรือนของราษฎรและบางส่วนอยู่ในเขตพื้นที่ชลประทาน

เส้นที่ 2 แยกจากร่องน้ำหลักหรือร่องส่งน้ำด้านตะวันตกของเมืองเชียงแสนบริเวณด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของป้อมมุมเมือง โดยอยู่ห่างจากป้อมมุมเมืองไปทางทิศตะวันตกประมาณ 60 เมตร ไหลเป็นแนวขนานไปกับแนวกำแพงเมืองด้านตะวันตกไปจรดพื้นที่บริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของวัดป่าสัก ร่องน้ำนี้ไหลลงสู่คูเมืองเชียงแสนบริเวณด้านตะวันตกของวัดร้างหมายเลข 3

เส้นที่ 3 เป็นร่องน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างร่องน้ำด้านตะวันตกของเมืองเชียงแสนกับคูเมืองด้านตะวันตกไหลลงคูเมืองด้านทิศเหนือของประตูหนองมุต ปัจจุบันสภาพความกว้างประมาณ 2.5-3 เมตร ลึกประมาณ 0.5-0.8 เมตร จากระดับผิวดินโดยรอบ

⁶⁴ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ปวีรรต. พื้นเมืองเชียงแสน, หน้า 178.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 238 - 239.

⁶⁶ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานที่ 6 เชียงใหม่, รายงานความก้าวหน้างานขุดลอกคูเมืองเชียงแสนด้านทิศเหนือ (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเดอกรีน, 2544), หน้า 19 - 22.

เส้นที่ 4 ไหลลงสู่คูเมืองด้านทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ด้านทิศเหนือของป้อมประตูป่าสัก ปัจจุบันคงสภาพความกว้างประมาณ 2-3 เมตร ลึกประมาณ 0.8-1.20 เมตร จากระดับผิวดินโดยรอง

เส้นที่ 5 ไหลลงสู่คูเมืองด้านทิศตะวันออกบริเวณด้านทิศใต้ของป้อมประตูป่าสัก ปัจจุบันคงสภาพความกว้างประมาณ 1.5-2 เมตร ลึกประมาณ 0.8-1 เมตร จากระดับผิวดินโดยรอบ

คูน้ำขนาดเล็กเชื่อมต่อระหว่างหนองบัวและคูเมืองเชียงใหม่

คูน้ำขนาดเล็กเชื่อมต่อระหว่างหนองกลางเวียงและแม่น้ำโขง

ภาพที่ 3.10 ระบบชลประทานของเมืองเชียงใหม่ในอดีต

นอกจากนั้นภายในตัวเมืองสภาพพื้นที่เป็นที่ราบ มีหนองน้ำปรากฏอยู่ 1 แห่ง ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเมืองหรือบริเวณด้านทิศตะวันออกของประตูหนองมุดเรียกว่า "หนองกลางเวียง" สิ่งแสดงให้เห็นถึงการเตรียมน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภค ในยามขาดแคลน หรือในยามศึกสงครามขณะเดียวกันจะพบร่องรอยของคูน้ำขนาดเล็กเชื่อมต่อระหว่างหนองกลางเวียงและแม่น้ำโขง เพื่อใช้ในการระบายน้ำส่วนเกินให้ไหลลงสู่แม่น้ำโขงด้านทิศเหนือของวัดป่าแก้วเชียงใหม่ในช่วงฤดูน้ำหลากปัจจุบันพื้นที่บริเวณหนองกลางเวียงได้กลายเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเชียงใหม่วิทยาคม

ปัจจุบันร่องรอยของโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่ภายในเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างในพระพุทธศาสนา ซึ่งกระจายตัวอยู่โดยทั่วไปทั้งภายในเมืองและนอกเมืองเชียงใหม่ ซึ่งตามตำนานและพงศาวดารกล่าวว่าเมืองเชียงใหม่มีโบราณสถานอยู่ทั้งสิ้น 139 แห่ง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มโบราณสถานที่อยู่ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่ 76 แห่ง ซึ่งสามารถค้นพบแล้ว 69 แห่ง อีก 7 แห่ง อาจถูกทำลายจนไม่ปรากฏร่องรอยให้เห็นและกลุ่มโบราณสถานที่อยู่นอกกำแพงเมือง 63 แห่ง (ค้นพบแล้ว 41 แห่ง) ซึ่งโบราณสถานที่ยังหลงเหลืออยู่ที่ได้รับการสำรวจและประกาศขึ้นทะเบียนแล้วมีจำนวนทั้งสิ้น 24 แห่งเป็นโบราณสถานที่อยู่

ภายในกำแพงเมือง 18 แห่งและนอกกำแพงเมือง 6 แห่ง (แผนที่ 3.9) โดยโบราณสถานที่สำคัญในเมืองเชียงใหม่ได้แก่

1) วัดเจดีย์หลวง ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ ด้านทิศตะวันตกห่างจากประตูป่าสักประมาณ 150 เมตร อยู่ติดกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ทางทิศตะวันออกโดยโบราณสถานที่สำคัญในวัดเจดีย์หลวง ได้แก่ กลุ่มโบราณสถานที่ประกอบด้วยเจดีย์ประธานทรงระฆังฐานสูงทำเป็นรูปแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 2 ชั้น ฐานกว้าง 24 เมตร สูง 88 เมตร ซึ่งเป็นเจดีย์ที่ใหญ่และสูงที่สุดในเมืองเชียงใหม่ ด้านทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของวิหาร ซึ่งได้รับการบูรณะขึ้นใหม่จากฐานวิหารเดิม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ทดแทนองค์เดิมซึ่งพังทลายไปนานแล้ว รอบเจดีย์องค์ใหญ่มียังมีเจดีย์รายแบบต่าง ๆ 4 องค์ ชุ่มประตู่ของกำแพงวัดยังคงเหลือร่องรอยหลักฐานทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก

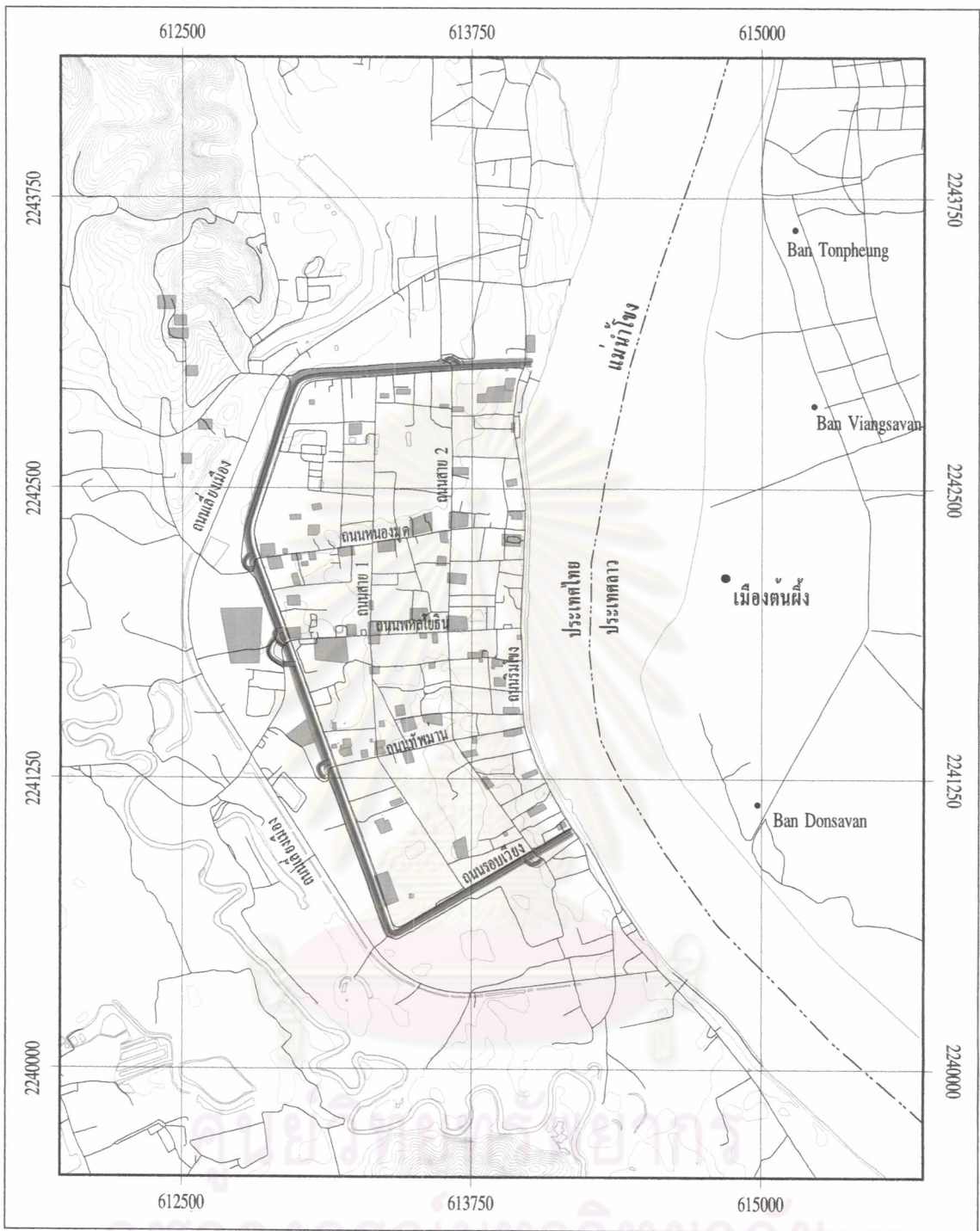
ตามตำนานกล่าวว่า พญาแสนภูโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดนี้ขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ.1887 เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุกระดูกอกของพระพุทธเจ้า ต่อมาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ทรงตรัสสั่งให้ขุดฐานเจดีย์องค์เดิมแล้วก่อพระเจดีย์องค์ปัจจุบันขึ้นในปี พ.ศ. 2058

2) วัดป่าสัก ตั้งอยู่บริเวณนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ ด้านทิศตะวันตกห่างจากประตูป่าสักไปทางทิศตะวันตกประมาณ 50 เมตร นอกจากจะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาแล้วยังเป็นเจดีย์ประธาน ทรงปราสาทยอดทรงระฆังแบบห้ายอด ที่มีลวดลายปูนปั้นที่สวยงามและสมบูรณ์ที่สุดในภาคเหนือองค์หนึ่ง มีขอบเขตพื้นที่วางตัวขนานไปกับคูเมืองตามแนวถนนรอบเมืองด้านนอกตั้งแต่ป้อมประตูเมืองเชียงใหม่จนถึงป้อมประตูหนองมูต

ตามตำนานและพงศาวดารกล่าวว่า พญาแสนภู กษัตริย์องค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์มังราย ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1883 เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมธาตุกระดูกต่าคุ้มช้างขวาจากเมืองปาฏลีบุตร ประเทศอินเดีย แล้วให้ปลูกต้นสักรอบแนวกำแพงจำนวน 300 ต้น จึงได้ชื่อว่า "วัดป่าสัก" ต่อมาได้สร้างกุฏิถวายแก่พระพุทธรูปโมฬารจารย์จำพรรษาและอภิเษกให้เป็นสังฆราชในเวลานั้น

ภายในวัดมีพื้นที่ 16 ไร่เศษ ประกอบด้วยโบราณสถาน 7 แห่ง ได้รับการบูรณะแล้ว 5 แห่ง นอกจากนี้ยังมีแนวกำแพงแก้วชุ่มประตู่ที่ฝังอยู่ในดินอีกเป็นระยะยาว โบราณสถานที่สำคัญภายในวัดได้แก่ เจดีย์ประธาน ทรงมณฑปหรือทรงปราสาทปางที่มีฐานทำเป็นชุ่มประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ได้แก่ พระพุทธรูปปางเปิดโลก และพระพุทธรูปปางลีลาสลักกับเทวดา ส่วนกลางเป็นเรือนธาตุที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางเปิดโลกทั้ง 4 ด้าน ส่วนยอดเป็นองค์ระฆังมีเจดีย์เล็กประดับอยู่ที่มุมทั้งสี่ องค์เจดีย์ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นรูปพันธุ์พฤกษา รูปสัตว์ เช่น หน้ากาล มกร สิงห์ ครุฑ นาค และรูปบุคคลอย่างวิจิตรงดงามซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการนำเอารูปแบบศิลปะดั้งเดิม ผสมผสานเข้ากับศิลปะภายนอกได้อย่างกลมกลืนดังจะเห็นได้จากลายชุ่มผักเพกาแบบ

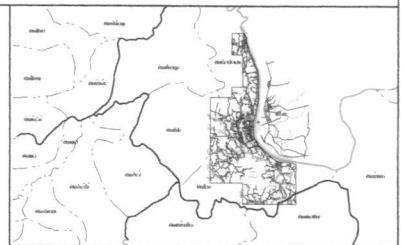

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.9 ตำแหน่งที่ตั้งโบราณสถานทั้งภายในและนอกเมืองเชียงแสน

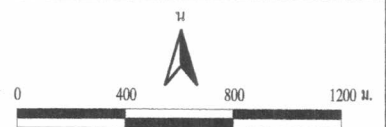
คำอธิบายสัญลักษณ์

	เขตเทศบาล (แนวกำแพงเมือง)		คูเมือง
	เขตประเทศ		เส้นชั้นความสูง
	ถนน		หนองน้ำ
	แม่น้ำ		โบราณสถาน

ที่มา : สำนักงานโครงการบูรณะเมืองเชียงแสน

นายยุทธนา พุขยงค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พุททามหรือพม่า ลายกาลมกรแบบเขมร รูปมารแบกแบบทราวดี การทำเจดีย์จำลองเล็ก ๆ ประดับที่มุมทั้งสี่ของเรือนธาตุแบบศรีวิชัย พระพุทธรูปมีลักษณะ พระพักตร์รูปไข่แบบสุโขทัย ตลอดจนลายหน้ากระดานที่ตกแต่งด้วยลายดอกไม้แบบจีน เวียดนาม ได้แก่ลายดอกบัว ดอกโบตั๋น และดอกเบญจมาศ ซึ่งดูเหมือนว่าจะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากลวดลายบนเครื่องลายครามจีนและเวียดนาม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ได้อย่างชัดเจน

3) วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ติดกำแพงเมืองด้านในห่างจากประตูป่าสัก ด้านทิศตะวันตก ประมาณ 10 เมตร โบราณสถานที่สำคัญภายในวัด ได้แก่พระเจดีย์ทรงประสาธ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก เจดีย์องค์นี้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างลักษณะอาคารในวัดมหาธาตุที่เป็นมณฑป น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะสุโขทัยที่เรียกว่ามณฑปหรือวิหารแกลบ เช่น วิหารแกลบวัดสวนแก้ว อุทยานน้อยและวิหารแกลบที่วัดกุฎีราษฎร์ อำเภอสรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย ซึ่งอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยคงจะแพร่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ในช่วงที่พระมหาสุมนเถระได้นำพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาเผยแผ่ในเมืองเชียงใหม่ในช่วงรัชสมัยของพญากือนาราช พ.ศ.1899-1929

4) วัดมุงเมือง ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดพระบวร เยื้องกับที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเชียงใหม่ โบราณสถานที่สำคัญได้แก่ พระเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 4 ชั้น ร่องรอบฐานปัทม์ย่อมุม ถัดขึ้นไปเป็นเรือนธาตุมีซุ้มทิศประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนปูนปั้นปางเปิดโลกทั้ง 4 ด้าน ส่วนยอดเป็นองค์ระฆังทรงกลม มีเจดีย์เล็ก ๆ ประดับอยู่ที่มุม คล้ายเจดีย์ที่วัดป่าสัก วัดนี้ไม่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้าง จากรูปทรงของสถาปัตยกรรม และพระพุทธรูปประทับยืนปูนปั้นที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มทิศ พอจะสันนิษฐานได้ว่าคงจะสร้างขึ้นหลังวัดป่าสัก และมีวิวัฒนาการทางรูปแบบเพิ่มมากขึ้น และคงมีอายุอยู่ในราวครึ่งหลังศตวรรษที่ 20

5) วัดพระบวร ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดมุงเมือง ร่องรอยที่ยังหลงเหลือภายในวัดได้แก่ พระเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสทรงสูง ถัดขึ้นไปเป็นฐานย่อมุม และองค์ระฆังทรงกลมลักษณะพระเจดีย์แบบนี้เข้าใจว่าเป็นศิลปะแบบแรกที่สร้างขึ้นในระยะพระพุทธรูปแบบหินยาน ลัทธิลังกาวงศ์ เริ่มแพร่หลายจากอาณาจักรสุโขทัยขึ้นมาสู่ดินแดนล้านนาในภาคเหนือของไทย และแสดงอิทธิพลของเจดีย์ทรงกลมแบบพุททามซึ่งอาจเป็นต้นแบบให้กับเจดีย์ทรงกลมในระยะต่อมา

ตามตำนานและพงศาวดารกล่าวไว้ว่า พญากือนาทรงโปรดเกล้า ๆ ให้สร้างพระเจดีย์ วิหาร และพระพุทธรูป ขึ้นในปี พ.ศ. 1889 เมื่อครั้งพระองค์ยังดำรงตำแหน่งรัชทายาทครองเมืองเชียงใหม่

6) วัดพระเจ้าล้านทอง ตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธิน ห่างจากวัดพระบวร ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 20 เมตร โบราณสถานที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด ซึ่งเป็นพระประธานในวิหารหลวงเรียกกันว่า "พระเจ้าล้านทอง" และด้านหลังของวิหารมีพระเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม

ไม้สิบสองขนาดใหญ่ มีองค์ระฆังรูปแปดเหลี่ยมขนาดเล็กตั้งอยู่ตอนบนพระเจดีย์องค์นี้ คงจะสร้างขึ้นในชั้นหลังเพราะขนาดไม่ได้สัดส่วนกับฐาน

ตามตำนานระบุว่า พระยาศรีราชาเงินกองหรือหมื่นจัว โอรสของพญาติโลกราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2032

7) วัดเสาศิลาแลง ตั้งอยู่ก่อนไปทางด้านทิศเหนือของตัวเมือง โดยโบราณสถานที่สำคัญของวัดได้แก่ ฐานพระวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ มีฐานชุกชี ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปูนปั้น อยู่ทางด้านหลัง ถัดจากฐานวิหารเป็นเจดีย์ย่อมุม มีฐานสูงหน้ากระดาน 3 ชั้น รองรับฐานย่อมุมและองค์ระฆังทรงกลม วัดนี้ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพอจะสันนิษฐานได้ว่าคงมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-20

8) วัดผ้าขาวบ้าน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงแสนไปทางทิศเหนือประมาณ 300 เมตร โบราณสถานที่สำคัญภายในวัดได้แก่ พระเจดีย์ฐานสูง มีเรือนธาตุและชุกชี ประดิษฐาน พระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัย และพระพุทธรูปปางลีลา ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงกลม ตามตำนานกล่าวว่าลาวแก้วแก้วมาเมือง โอรสของพระเจ้าลวะจักราชทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1304 แต่เมื่อพิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมแล้วเจดีย์องค์นี้น่าจะมีอายุ หลังพระธาตุจอมกิติ และเจดีย์พระเจ้าล้านทองหรือมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 21-23

9) วัดสังฆาแก้วดอนตัน ตั้งอยู่บนถนนริมโขงเดิมเป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองเชียงแสนที่มีแผนผังการวางตัวของโบราณสถานตามแนวแกนทิศตะวันออก มีซากเนินดินวิหารและเจดีย์ จำนวน 5 เนิน ซึ่งโบราณวัตถุที่ค้นพบในวัดนี้ได้แก่ แผ่นอิฐที่มีการขีดขีดลวดลายทั้งที่เป็นตัวอักษรและรูปภาพต่างๆ เกี่ยวกับชาดกเรื่องพระเวสสันดร ที่พบบริเวณผนังของวิหารทางทิศเหนือ ปัจจุบันแผ่นอิฐเหล่านี้จัดแสดงอยู่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน

10) วัดสหัสดี ตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำโขง ค่อนลงไปทางใต้ของตัวเมือง โบราณสถานที่สำคัญได้แก่ พระเจดีย์ฐานสูง ด้านหน้าทำด้วยมุข มีคูหาอยู่ภายใน เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด (ปัจจุบันพระพุทธรูปย้ายไปประดิษฐานที่วัดปงสนุก)

11) วัดพระธาตุจอมกิติ ตั้งอยู่ตอยจอมกิติ ห่างจากกำแพงเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 1 กิโลเมตร โบราณสถานที่สำคัญได้แก่ พระเจดีย์(พระธาตุ) ฐานล่างเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสเตี้ย ๆ ถัดไปเป็นฐานบัวย่อมุมเป็นเรือนธาตุ(ย่อมุมรองรับ) ซึ่งมีชุกชี ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน ปูนปั้นทั้ง 4 ด้าน ส่วนยอดเป็นองค์ระฆังกลมสูง

ตำนานการสร้างพระธาตุจอมกิติติดต่อกันข้างจะสืบสนเพราะระบุว่ามีการสร้างสองครั้งด้วยกัน กล่าวกัน ครั้งแรกพระเจ้าพังคราชและพระเจ้าพรหมมหาราช พระราชโอรสทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมื่อปี พ.ศ.1481 ครั้งหลังเจ้าสุววรรณคำล้านนา เจ้าเมืองเชียงแสนให้หมื่นเชียงสง สร้าง

ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2030 ตรงกับรัชสมัยพระยอดเชียงราย ก่อสร้างเจดีย์ครอบองค์เดิม จากรูปแบบสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์ที่ปรากฏในปัจจุบันคงมีอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 21

ซึ่งโบราณอีกหลายแห่งซึ่งโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ได้ดำเนินการขุดแต่งและบูรณะมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 – 2539 ให้มีสภาพสมบูรณ์และคงอยู่เป็นหลักฐานให้อนุชนรุ่นหลังที่เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชาติ สามารถศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของเมืองเชียงใหม่ได้ อาทิ วัดปงสนุก วัดร้อยข้อ วัดอาทิต้นแก้ว วัดปราสาทคุ้ม วัดพระยืน เป็นต้น

นอกจากนี้จากการแปลและวิเคราะห์ภาพถ่ายทางอากาศและการสัมภาษณ์จะพบว่าถนนหลายสายภายในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันน่าจะเป็นแนวถนนโบราณที่เคยใช้ในการเดินทางสัญจรของชาวเมืองในอดีตได้แก่ บริเวณถนนสาย 2 ถนนพหลโยธิน ถนนทัพม่าน ถนนหนองมูล และถนนรอบเวียง

3.5 สภาพทั่วไปของเมืองเชียงใหม่

จังหวัดเชียงรายเป็นดินแดนเหนือสุดของประเทศมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านคือ พม่า และลาว ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูงระหว่างภูเขา มีเทือกเขาสลับซับซ้อนกระจายอยู่ทั่วไป โดยจังหวัดเชียงรายถือเป็นเมือง ๆ หนึ่งที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติ และมีสภาพภูมิศาสตร์ที่งดงาม ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ป่าไม้ แหล่งน้ำธรรมชาติ หรือถ้ำ จนได้รับขนานนามว่า “เมืองแห่งเจดีย์สายน้ำ สามฝ่ายฟ้า สามสิบห้ายอดดอย” นอกจากนี้จังหวัดเชียงรายยังจัดเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ด้วยปรากฏร่องรอยแหล่งอารยธรรมโบราณที่ยังคงหลงเหลือให้พบเห็นอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซากปรักหักพัง ตลอดจนวัดวาอารามต่าง ๆ ที่ยังหลงเหลือปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบันในหลายท้องที่ เช่น ในเขตอำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน อำเภอเทิง อำเภอเชียงของ อำเภอเวียงแก่น และอำเภอเวียงป่าเป้า เป็นต้น

ปัจจุบันจากกระแสการพัฒนาให้จังหวัดเชียงรายให้เป็นประตูการค้าไปสู่กลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงตอนบนซึ่งประกอบด้วย ไทย สปป.ลาว สหภาพพม่า และจีน(มณฑลยูนนาน) และพัฒนาให้จังหวัดเชียงรายเป็นฐานในการผลิตสินค้าของนักลงทุนทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยอาศัยวัตถุดิบและแรงงานจากพื้นที่โดยรอบทั้งจากภายในประเทศและภายนอกประเทศส่งผลทำให้จังหวัดเชียงรายได้รับผลกระทบจากกระแสการพัฒนาทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะกลุ่มอำเภอเป้าหมายในจังหวัดเชียงรายซึ่งได้แก่ อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงของ ทำให้มีโครงการพัฒนาต่าง ๆ ภายในเมืองเป็นจำนวนมาก

เพื่อรองรับแนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นเช่น ด้านศุลกากรและด้านตรวจคนเข้าเมือง ท่าเทียบเรือที่อำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของ สะพานข้ามแม่น้ำแม่สายแห่งที่ 2 ในอำเภอแม่สาย สะพานข้ามแม่น้ำโขงบริเวณอำเภอเชียงของ การก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมในเขตอำเภอเชียงแสน ตลอดจนการปรับปรุงถนนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การขนส่งเชื่อมโยงกับด่านพรมแดน ท่าเทียบเรือและเขตประกอบการอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ถนนเลีย่งเมือง 2 สายในเขตอำเภอแม่สาย ซึ่งเชื่อมกับสะพานและด่านพรมแดนแห่งที่ 2 ปรับปรุงทางหลวงหมายเลข 1290 และ 1129 ซึ่งผ่านบริเวณที่ทำกากรก่อสร้างเขตประกอบการอุตสาหกรรมและท่าเรือเชียงแสน การปรับปรุงถนนทางเข้าจากทางหลวงหมายเลข 1020 เข้าสู่เขตประกอบการอุตสาหกรรมเชียงของ ตลอดจนการปรับปรุงถนนในเขตชุมชนเมืองของทุกอำเภอเพื่อการพัฒนาเมืองและเชื่อมโยงกับโครงการย่อยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และการสร้างทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงราย-เชียงของ ตลอดจนการสร้างสถานีเดินรถโดยสารที่อำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของ เป็นต้น

ซึ่งจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าหากขาดการวางแผนอย่างรอบครอบและมีประสิทธิภาพอาจส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา อาทิ ปัญหาแรงงานต่างด้าว ปัญหาการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะและเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่โบราณสถานและเขตกำแพงเมือง การสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญของเมือง ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาการจราจร และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัญญาณของเมือง เป็นผลทำให้เกิดความทรมานและทำลายเอกลักษณ์ของเมืองเก่าซึ่งมีความสำคัญในฐานะเป็นเมืองประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติ

ดังนั้นการพัฒนาจังหวัดเชียงรายจึงจำเป็นต้องให้มีความสมดุลระหว่างการพัฒนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของจังหวัดให้เกิดการประสานการพัฒนาระหว่างสภาพทางกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคม พร้อมทั้งสนับสนุนกระบวนการพัฒนาร่วมกับประชาชน ภาครัฐและเอกชนในการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดเชียงรายในอนาคต

3.5.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

เมืองเชียงแสนในปัจจุบันถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางชุมชนที่สำคัญของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณชายเขตแถบด้านทิศตะวันออกของที่ราบลุ่มเชียงแสนซึ่งเป็นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ทางตอนบนของจังหวัดเชียงราย และทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ห่างจากจังหวัดเชียงรายไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร โดย

เมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณพิกัดตั้งแต่เส้นรุ้ง 20 องศา 15 ลิปดา 44 พิลิปดา ถึงเส้นรุ้ง 20 องศา 17 ลิปดาเหนือ และเส้นแวง 100 องศา 05 ลิปดา 42 พิลิปดาตะวันออก⁶⁷ (แผนที่ 3.10)

พื้นที่ส่วนใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ ซึ่งเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ได้จัดตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงมหาดไทยเป็นสุขาภิบาลเวียงเชียงใหม่เมื่อวันที่ 30 เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2499 และได้เปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม 2 หมู่บ้านของตำบลเวียง ได้แก่ บ้านเวียงเหนือ หมู่ที่ 2 และบ้านเวียงใต้ หมู่ที่ 3 มีพื้นที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 2.26 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (แผนที่ 3.11)

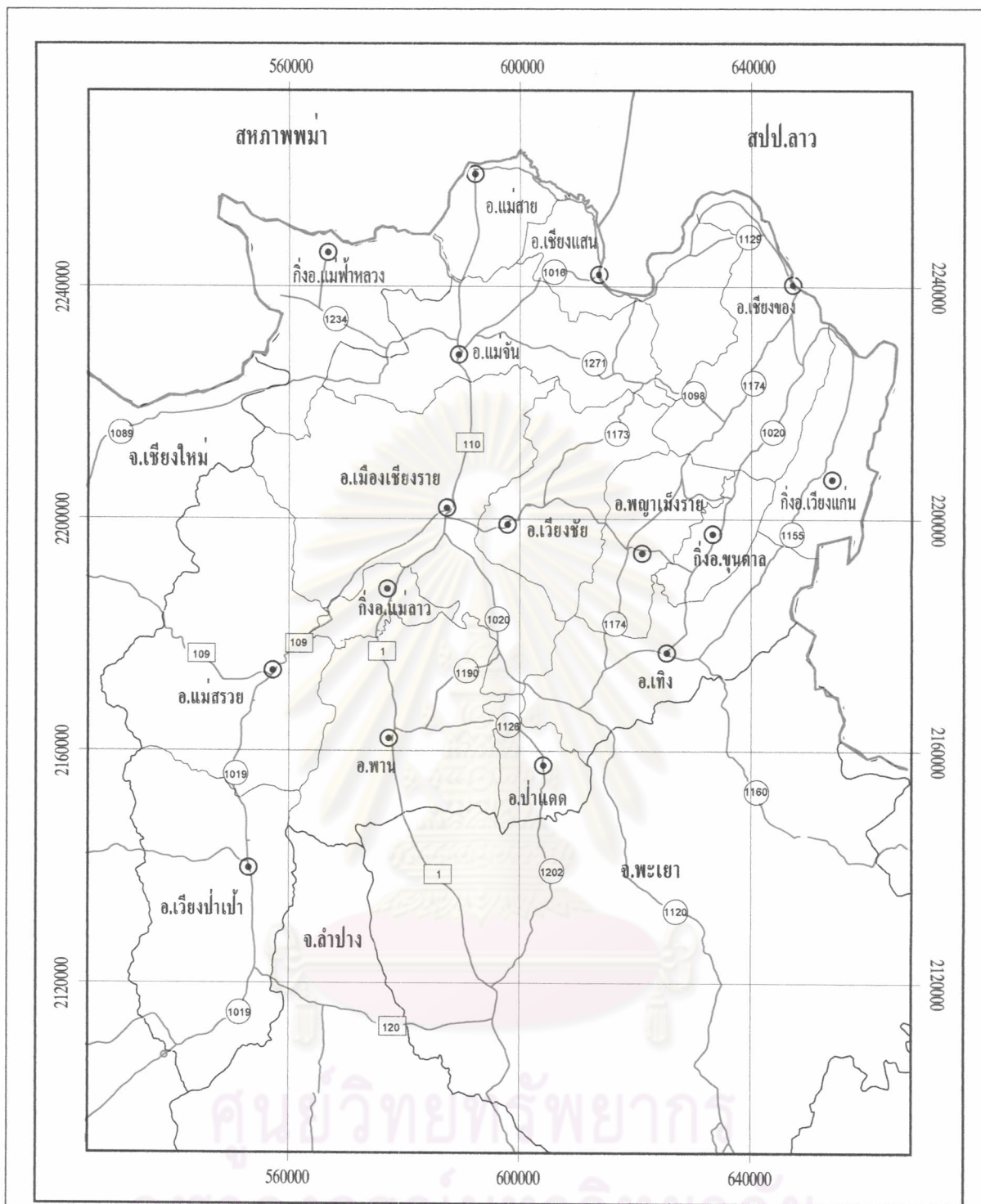
ทิศเหนือ	จดกำแพงเมืองเก่าและบ้านห้วยเกียง หมู่ 8 ตำบลเวียง
ทิศใต้	จดกำแพงเมืองเก่าและบ้านป่าสักหางเวียง หมู่ 9 ตำบลเวียง
ทิศตะวันออก	จดแม่น้ำโขงซึ่งเป็นพรมแดนกันระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	จดกำแพงเมืองเก่ากับบ้านเวียงใต้หมู่ 3 ตำบลเวียงบางส่วนและบ้านจอมกิตติ หมู่ 6 ตำบลเวียง

3.5.2 สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของเมืองเชียงใหม่และพื้นที่โดยรอบ เมื่อพิจารณาจากแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหารจะพบว่า⁶⁸ พื้นที่บริเวณเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านทำให้พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเกษตร โดยทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่เป็นที่ยอดสลับกับกลุ่มภูเขาเตี้ย ๆ ได้แก่ ดอยมด ดอยป่าแดง ดอยจอมกิตติ และกลุ่มดอยสะงี้ ติดต่อกับเขตอำเภอแม่สาย และสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า มีลำน้ำรวกเป็นพรมแดน ทางตอนกลางมีลำน้ำเกียง ซึ่งมีต้นน้ำมาจากกลุ่มดอยสะงี้ ไหลผ่านที่ยอดแคบ ๆ ที่ขนานกับแม่น้ำโขงลงมาทางใต้ บรรจบกับแม่น้ำโขงทางตอนเหนือของตัวเมือง ทางทิศใต้เป็นที่ราบลุ่ม มีหนองน้ำขนาดใหญ่ สลับกับกลุ่มภูเขาเตี้ย ๆ เช่น ดอยจัน ดอยนางแสงแก้ว ดอยจำปี หนองบงคาย (ทะเลสาบเชียงใหม่) และหนองล่อม(เวียงหนองล่อม) มีลำน้ำคำ ลำน้ำแม่บงซึ่งมีต้นกำเนิดจากกลุ่มดอยขุนแม่เรียบ และแม่น้ำกก ไหลผ่านลงที่แม่น้ำโขง ที่ราบบ้านสบคำ บ้านสบกก ติดต่อกับเขต

⁶⁷ โครงการโบราณคดีประเทศไทย(ภาคเหนือ), รายงานการสำรวจเมืองเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ (เอกสารโรเนียว, 2525), หน้า 4.

⁶⁸ กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่ เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย (กรุงเทพมหานคร: บริษัทกราฟิกฟอร์แมท, 2539), หน้า 17 - 18.

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.10 ที่ตั้งอำเภอเชียงแสนและอาณาเขตใกล้เคียง

คำอธิบายสัญลักษณ์

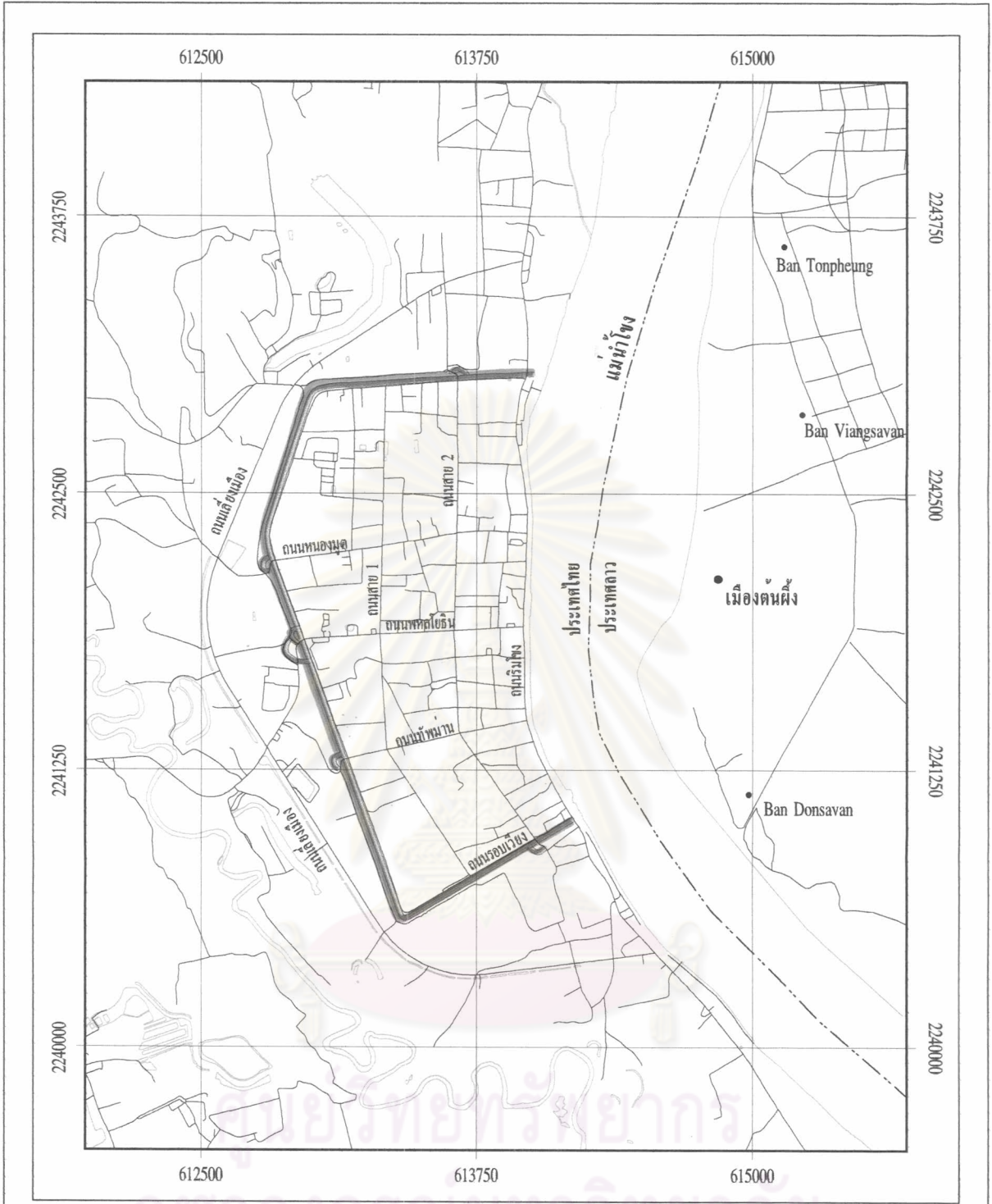
- ⊙ ที่ตั้งอำเภอ
- เส้นแบ่งเขตประเทศ
- ขอบเขตจังหวัด
- ขอบเขตอำเภอ
- ④ แนวทางหลวง

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดเชียงราย

นายยุทธนา พุขยงค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

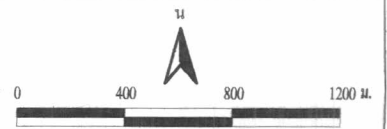
แผนที่ 3.11 ที่ตั้งเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนและพื้นที่ใกล้เคียง

คำอธิบายสัญลักษณ์

	เขตเทศบาล (แนวกำแพงเมือง)		คูเมือง
	เขตประเทศ		หนองน้ำ
	ถนน		
	แม่น้ำ		

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดเชียงราย

นายยุทธนา พงษ์งค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อำเภอแม่จัน ทางทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำโขงซึ่งไหลผ่านตลอดแนวทางด้านนี้และเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่วนทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงแสนเป็นที่ราบลุ่มชายเขตที่ราบลุ่มเชียงแสน มีลำน้ำเล็ก ๆ หลายสายที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสูงในเขตอำเภอแม่จัน และแม่สายไหลลงไปรวมกับลำน้ำคำซึ่งไหลผ่านตลอดแนวตัวเมือง และวกไปบรรจบกับแม่น้ำโขงทางด้านใต้ของตัวเมืองติดต่อกับเขตอำเภอแม่จัน (แผนที่ 3.12)

3.5.3 แหล่งน้ำที่สำคัญ

เมืองเชียงแสนมีแหล่งน้ำที่สำคัญซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์แก่การกสิกรรมและการประมง ทั้งยังใช้ประโยชน์ในการคมนาคมขนส่ง โดยแหล่งน้ำที่สำคัญของเมืองเชียงแสนมีดังนี้

1). แม่น้ำโขง ไหลผ่านจากสหภาพพม่า และสปป.ลาว ผ่านอำเภอเชียงแสน จากบ้านสบรวกหมู่ที่ 1 ตำบลเวียง ถึงบ้านสันตันเปา หมู่ที่ 1 ตำบลแม่เงิน เป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับสปป.ลาว ให้เป็นแหล่งประมงน้ำจืดที่สำคัญ ใช้ในการเกษตรและเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ สำหรับชมทิวทัศน์สองฝั่งลาว ตลอดจนเป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้าจากเมืองเชียงแสนไปยังประเทศจีนตอนใต้

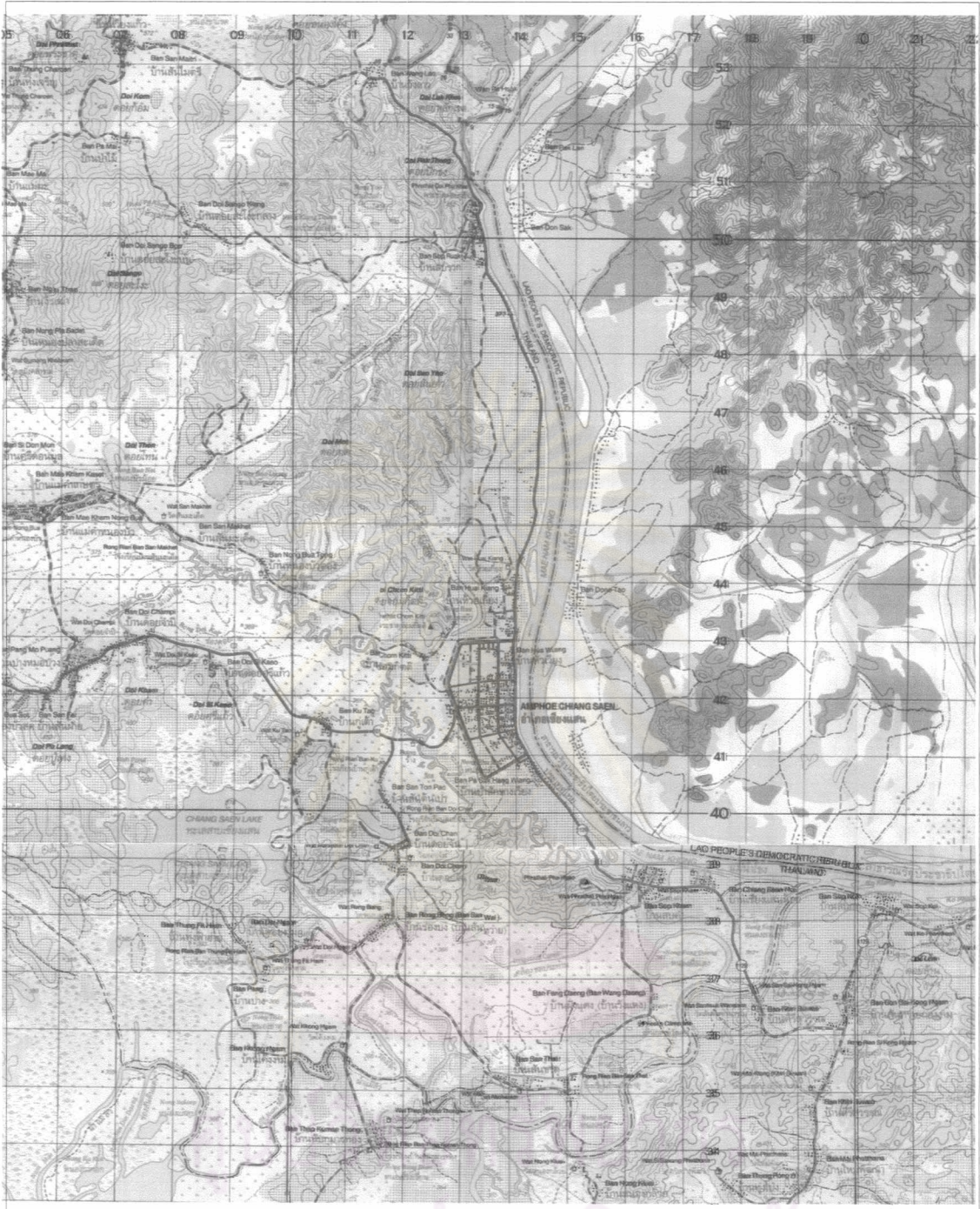
2). ลำน้ำกก ไหลผ่านอำเภอแม่จันเข้าสู่อำเภอเชียงแสนทางทิศใต้ เขตตำบลโยนก และไหลลงสู่แม่น้ำโขงบริเวณบ้านสบกก หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านแซว เป็นแหล่งจับปลาและใช้ในการเกษตรกรรม

3). ลำน้ำจัน ไหลผ่านอำเภอแม่จันเข้าสู่อำเภอเชียงแสนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เขตตำบลป่าสัก มีฝายกั้นน้ำ คือ ฝายดอยจำปี หมู่ที่ 7 ตำบลป่าสัก จากนั้นจึงไหลลงสู่แม่น้ำคำ เป็นแหล่งจับปลาและใช้ในการเกษตรกรรม

4). ลำน้ำคำ ไหลผ่านอำเภอแม่จันเข้าสู่อำเภอเชียงแสนทางทิศตะวันตก เขตตำบลศรีดอนมูล ไหลผ่านตำบลเวียงลงสู่แม่น้ำโขงที่บ้านสบคำ หมู่ที่ 5 ตำบลเวียง เป็นแหล่งจับปลาและใช้ในการเกษตรกรรม

5). ลำน้ำรวก เป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างไทยกับสหภาพพม่า ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บ้านสบรวก หมู่ที่ 1 ตำบลเวียง เรียกบริเวณดังกล่าวว่า สามเหลี่ยมทองคำ เป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยว เป็นแหล่งจับปลาและใช้ในการเกษตรกรรม

6). ลำน้ำเกี๋ยง มีต้นกำเนิดจากกลุ่มดอยสะงั้ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสน ไหลเลียบบดอยมด ดอยป่าแดง ดอยจอมกิติมาบรรจบกับแม่น้ำโขงที่บริเวณบ้านห้วยเกี๋ยง ด้านทิศเหนือของเมืองเชียงแสน

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.12 สภาพภูมิประเทศของเมืองเชียงแสนและพื้นที่ใกล้เคียง

คำอธิบายสัญลักษณ์

	พื้นที่ศึกษา (กำแพงเมือง)		เส้นชั้นความสูง
	เขตประเทศ		หนองน้ำ
	ถนน		
	แม่น้ำ		

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน 1:50,000

นายยุทธนา พุฒยงค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7). ห้วยห้อม มีต้นกำเนิดมาจากกลุ่มดอยมด ด้านทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันมีการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กไว้บนดอยมดเพื่อใช้ในการกักเก็บน้ำและระบายลงสู่พื้นที่เกษตรกรรมทางทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่และหนองบัว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่และมีความสัมพันธ์กับระบบชลประทานของเมืองโบราณเชียงใหม่

8). หนองบงคาย เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่อยู่บริเวณที่ราบกลางกลุ่มดอยคำ ดอยจำปี ดอยป่าสัก ดอยป่าแดงและดอยนางแสงแก้ว อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ นับเป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์อีกแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันแหล่งน้ำนี้ถูกจัดตั้งเป็น "เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหนองบงคาย" ภายใต้การดูแลของกรมป่าไม้

นอกจากนี้ยังปรากฏแหล่งน้ำเล็ก ๆ อยู่ในพื้นที่ลุ่มขนาดใหญ่ซึ่งเรียกว่า เวียงหนองลุ่ม ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของดอยนางแสงแก้ว ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ โดยบริเวณพื้นที่แห่งนี้ข้อมูลจากแผนที่ทางธรณีระบุว่า อยู่ในบริเวณรอยเลื่อนเชียงราย เป็นพื้นที่ซึ่งตำนานระบุว่าเป็นที่ตั้งของเวียงโยนกนาคพันธสิงหนวัติมาก่อน

3.5.4 การคมนาคม

เมืองเชียงใหม่มีเส้นทางคมนาคมขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ ที่สามารถเชื่อมโยงได้ทั้งภายในจังหวัด ระหว่างจังหวัดอื่น ๆ รวมทั้งกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านที่สำคัญได้แก่ ประเทศสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนาน) โดยเส้นทางคมนาคมที่สามารถใช้ในการเดินทางเข้าเมืองเชียงใหม่ แบ่งออกเป็น 3 ทางคือ (แผนที่ 3.13)

ทิศเหนือ	จากอำเภอแม่สาย มาตามทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1209 ผ่านสามเหลี่ยมทองคำ เลียบตามแม่น้ำโขงลงมาประมาณ 33 กิโลเมตร และจากสามเหลี่ยมทองคำ สามารถโดยสารเรือล่องมาตามลำน้ำโขง ถึงท่าเรือบริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอเชียงใหม่
ทิศใต้	ตามเส้นทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1129 จากอำเภอเชียงของเลียบตามลำน้ำโขง เข้าตัวเมืองเชียงใหม่ โดยผ่านทางเมืองเชียงแสนน้อย ระยะทางประมาณ 57 กิโลเมตร และเส้นทางจากเชียงของสามารถเดินทางติดต่อโดยทางเรือได้
ทิศตะวันตก	ตามเส้นทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1016 ซึ่งแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ผ่านอำเภอแม่จัน เข้าสู่เมืองเชียงใหม่ที่ประตูป่าสักหรือประตูเชียงใหม่ ระยะทางจากตัวจังหวัดเชียงรายถึงเมืองเชียงใหม่ประมาณ 60 กิโลเมตร

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาระบบการคมนาคมขนส่งภายในเมืองเชียงใหม่ที่จะรองรับการเดินทางผู้คนที่เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ (แผนที่ 3.14)

1).การคมนาคมทางบก

การคมนาคมทางบกภายในเมืองเชียงใหม่พิจารณาจากบทบาทหน้าที่ที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทคือ (แผนที่ 3.15 และแผนที่ 3.16)

(1).ถนนสายหลัก เป็นถนนที่ใช้ในการเชื่อมต่อระหว่างเมืองเชียงใหม่กับพื้นที่อื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ได้แก่

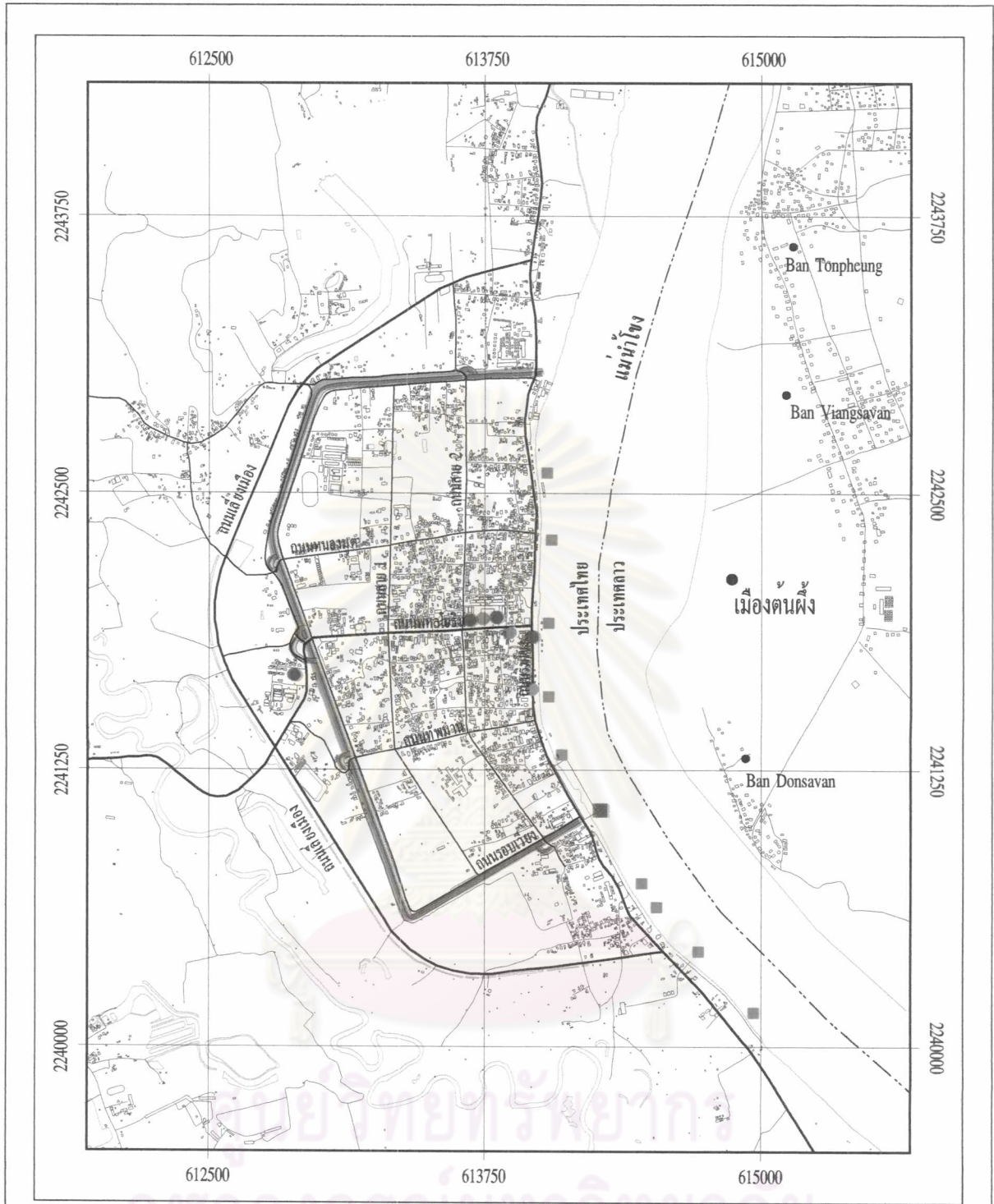
- ถนนพหลโยธิน (ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1016) เป็นถนน 2 ช่องทางการจราจร ผิวจราจรเป็นผิวลาดยางแอสฟัลท์ ขนาดความกว้าง 16 เมตร ตัดผ่านกลางเมืองเชียงใหม่บริเวณประตูป่าสักในแนวตะวันออก-ตะวันตกของเมือง และเชื่อมต่อกับถนนริมโขงทางด้านตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ สามารถใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1016 ในการเดินทางไปอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายได้

- ถนนริมโขง เป็นถนนลาดยางแอสฟัลท์ 2 ช่องทางการจราจร เชื่อมต่อกับถนนพหลโยธินบริเวณกลางเมือง และเชื่อมต่อกับถนนเลียงเมืองทางด้านทิศเหนือกับทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ โดยการเดินทางไปอำเภอเชียงของโดยใช้รถวิ่งเลียบบังทางทิศใต้ของถนนริมโขงไปตามทางหลวงหมายเลข 1129 และการเดินทางไปอำเภอแม่สายโดยวิ่งรถเลียบบังทางทิศเหนือของถนนริมโขงไปตามทางหลวงหมายเลข 1209

(2). ถนนสายรอง เป็นถนนที่ใช้ในการรองรับการจราจรจากถนนสายหลักของเมืองและกระจายเข้าสู่ถนนสายย่อย โดยส่วนใหญ่จะเป็นถนนคอนกรีตประมาณ 70% นอกนั้นจะเป็นถนนลูกรังและถนนลาดยางแอสฟัลท์ มี 2 ช่องทางการจราจร ซึ่งได้แก่ ถนนสาย 1 ถนนสาย 2 ถนนหนองมุด ถนนทัพม่าน และถนนรอบเวียง

(3). ถนนสายย่อย ทำหน้าที่เป็นถนนภายในของแต่ละย่านรับการจราจรโดยตรงจากอาคารหรือกลุ่มอาคารให้เข้าสู่ถนนสายรอง ทำให้พื้นที่ส่วนย่อยของชุมชนสามารถติดต่อเข้าถึงได้โดยสะดวก โดยส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต 2 ช่องจราจรได้แก่ ถนนซอยต่าง ๆ ในเมืองเชียงใหม่

(4). ถนนเลียงเมือง เป็นถนนลาดยางแอสฟัลท์ 2 ช่องทางการจราจร เป็นถนนที่ใช้รองรับการจราจรที่ไม่ต้องการผ่านเข้าตัวเมืองเชียงใหม่และเป็นการลดปริมาณการจราจรที่จะวิ่งเข้าสู่เมืองโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะรถบรรทุกที่จะวิ่งเข้ามารับส่งสินค้าบริเวณท่าเรือเชียงใหม่

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.14 เส้นทางคมนาคมขนส่งและระบบขนส่งสาธารณะในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน

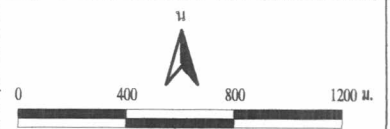
คำอธิบายสัญลักษณ์

—	พื้นที่ศึกษา(เขตเทศบาล)	—	ถนนสายหลัก	●	ท่ารถเมล์
- - -	เขตประเทศ	—	ถนนสายรอง	●	ท่ารถสองแถว
~	แม่น้ำ	—	ถนนสายย่อย	●	ท่ารถสามล้อเครื่อง
☐	หนองน้ำ	■	ท่าเทียบเรือเชียงแสน	■	ท่าเรือ(จุดรับ-ส่งสินค้า)

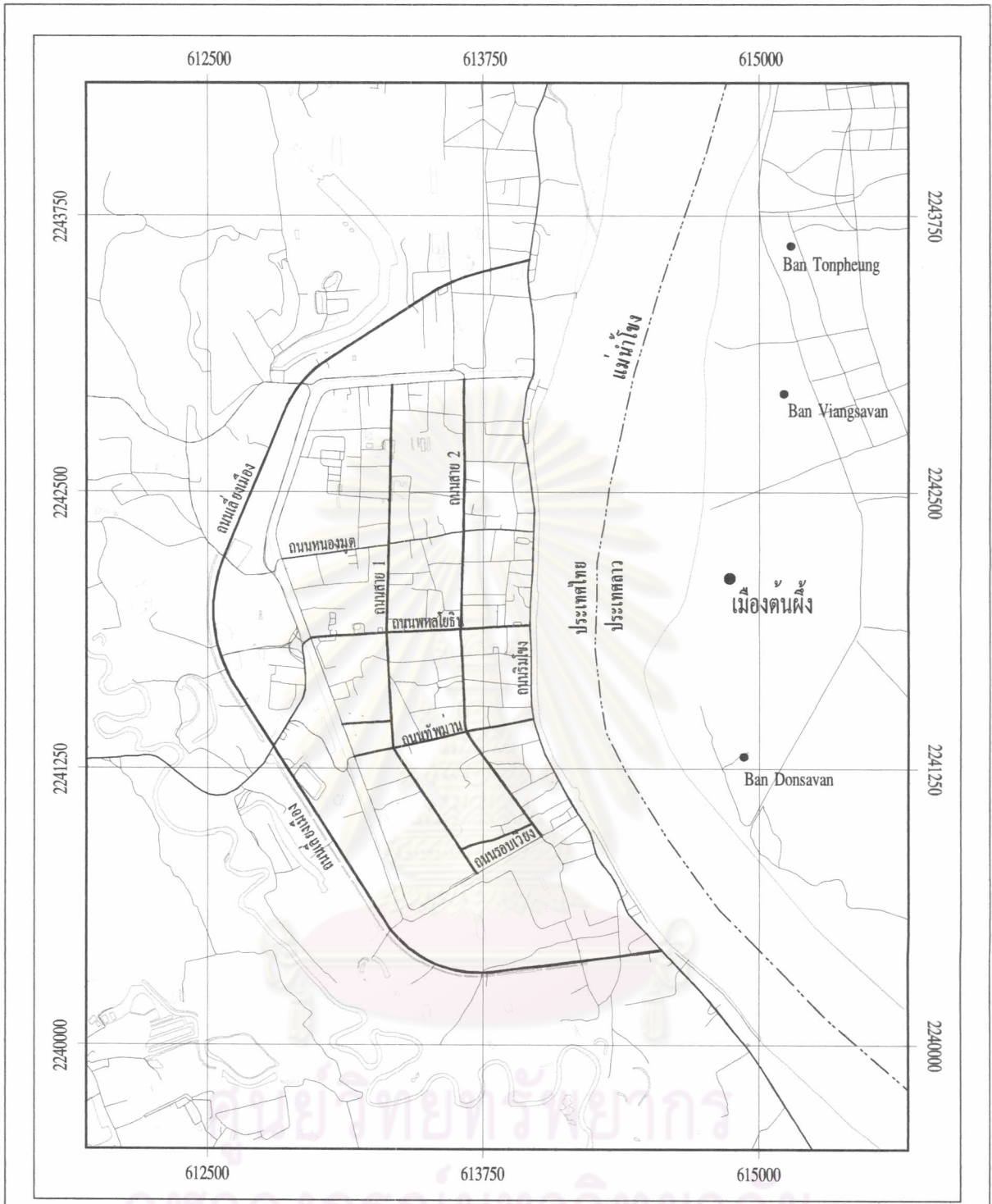

ที่มา : จากการสำรวจ(วันที่ 17 มิ.ย. 2546)

นายยุทธนา พยุขงค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

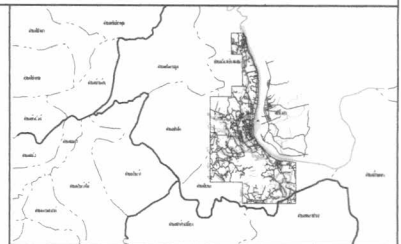
การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.16 ความกว้างของถนนในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน

คำอธิบายสัญลักษณ์

—	พื้นที่ศึกษา(เขตเทศบาล)	—	ถนนมีความกว้างน้อยกว่า 5 เมตร
- - -	เขตประเทศ	—	ถนนมีความกว้าง 5 - 7 เมตร
~	แม่น้ำ	—	ถนนมีความกว้าง 8 - 10 เมตร
๙	หนองน้ำ	—	ถนนมีความกว้างมากกว่า 10 เมตรขึ้นไป

ที่มา : จากการสำรวจ(วันที่ 17 มิ.ย. 2546)

นายอุษณา พยุขงค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยเมื่อพิจารณาความสำคัญของถนนในเมืองเชียงใหม่ในด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและประเพณี จะพบว่า

(1). ถนนที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ถนนพหลโยธิน ถนนหนองมูต ถนนทัพม่าน ถนนสาย 2 เนื่องจากเป็นแนวถนนโบราณของเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่สร้างเมือง นอกจากนั้นตามแนวถนนดังกล่าวยังผ่านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มโบราณสถานที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ นอกจากนั้นยังมีถนนรอบเวียง ซึ่งเป็นถนนรอบแนวกำแพงเมืองโบราณ

(2). ถนนที่มีความสำคัญในการจัดกิจกรรมตามประเพณีคือ ถนนพหลโยธิน โดยในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของเมืองจะใช้ถนนเส้นนี้เป็นหลักซึ่งจะเริ่มตั้งแต่บริเวณประตูป่าสักจนถึงบริเวณที่ว่าการอำเภอในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของเมือง

(3). ถนนที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจคือ ถนนพหลโยธิน เป็นถนนสายหลักที่ผ่านเข้าไปในย่านธุรกิจ การค้าของเมืองตั้งแต่อดีต นอกจากนั้นยังมีถนนริมโขง ซึ่งเป็นถนนที่มีความสำคัญในการส่งถ่ายสินค้าบริเวณท่าเรือ รวมทั้งเป็นถนนสายท่องเที่ยวที่มีความสำคัญสายหนึ่งของเมืองเชียงใหม่

สำหรับระบบการขนส่งสาธารณะภายในเมืองเชียงใหม่ จะประกอบด้วย

(1). รถโดยสารประจำทางสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ และรถโดยสารประจำทางระหว่างอำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงของ กับตัวจังหวัดเชียงใหม่จะให้บริการตลอดทั้งวัน โดยจะจอดให้บริการอยู่บริเวณสำนักงานที่ดินอำเภอเชียงใหม่

(2). รถสองแถวประจำทาง 2 ล้อ

- สายเชียงใหม่ - เชียงของ จะจอดให้บริการอยู่บริเวณหน้าวัดปงสนุก
- สายเชียงใหม่ - สามเหลี่ยมทองคำ และ สายเชียงใหม่ - แม่สาย

จะให้บริการอยู่บริเวณโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 15

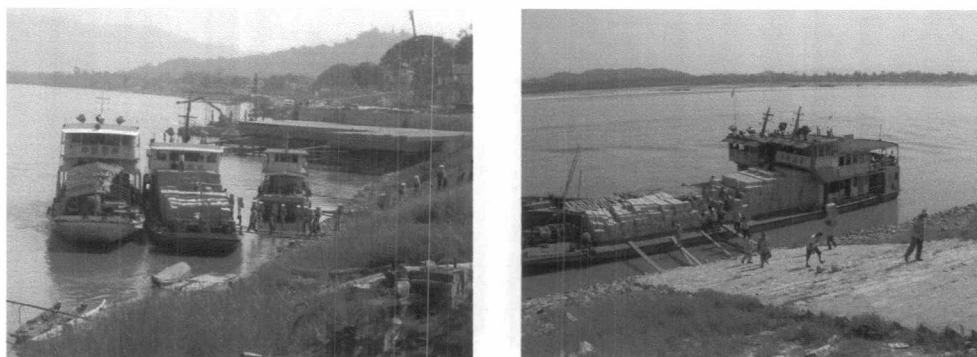
(3). รถสามล้อเครื่องรับจ้าง จะให้บริการในการเดินทางภายในเมืองและพื้นที่ใกล้เคียงโดยจะจอดให้บริการบริเวณโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 15 และบริเวณสวนสาธารณะริมโขง

2).การคมนาคมทางน้ำ

การคมนาคมทางน้ำบริเวณอำเภอเมืองเชียงใหม่ นับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในเขตอำเภอเชียงใหม่เป็นอย่างมากโดยสามารถจำแนกบทบาทหน้าที่ของการคมนาคมทางน้ำในเมืองเชียงใหม่ได้ 2 ลักษณะคือ

(1).การคมนาคมทางน้ำเพื่อการท่องเที่ยวตามลำน้ำโขง โดยเรือท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นเรือของไทย ซึ่งมีหลายขนาดตามจำนวนนักท่องเที่ยว โดยจะทำการล่องเรือบริเวณลำน้ำโขงตรงสามเหลี่ยมทองคำถึงหน้าที่ว่าการอำเภอเชียงใหม่ โดยมีเรือจำนวน 200 ลำคอยให้บริการ ซึ่งเรือเหล่านี้มักจะมีไว้ บริการนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ รวมถึงการบริการขนส่งผู้โดยสารที่ต้องการเดินทางไปยังบ่อนคาสิโนที่ฝั่งของสหภาพพม่า ในอดีตที่ผ่านมาบริเวณดังกล่าวมีท่าเทียบเรือท่องเที่ยวประมาณ 25 ลำ ซึ่งมีปริมาณมากเกินไป ทำให้การจอดเรือไม่เป็นระเบียบและมีปัญหาการจราจรบนฝั่ง อำเภอเชียงใหม่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงได้เข้าไปเจรจากับผู้ประกอบการเพื่อลดจำนวนท่าเทียบเรือลงเหลือ 16 ท่า และมีเป้าหมายที่จะลดลงให้เหลือ 5 ท่า ซึ่งเป็นท่าที่ได้มาตรฐานพร้อมทั้งให้มีการจัดระเบียบการจอดเรือเสียใหม่ให้ดีขึ้นและเป็นระเบียบขึ้น .

(2).การคมนาคมทางน้ำเพื่อการค้า เรือที่ใช้มักได้แก่ เรือขนสินค้าจากประเทศจีนซึ่งเดินทางขึ้น - ลงตามแม่น้ำโขง ซึ่งปัจจุบันสามารถเดินทางได้เกือบตลอดปี โดยมีจำนวนเรือสินค้าจากประเทศจีนมายังอำเภอเชียงใหม่เกือบทุกวัน สินค้าที่ส่งมาจากประเทศจีนส่วนใหญ่ได้แก่ผลไม้ (เช่น แอปเปิ้ลและสาลี่) เสื้อผ้า และอุปกรณ์สำหรับผลิตไฟแช็ก เป็นต้น ส่วนสินค้าที่เรือจีนขนกลับไปโดยส่วนใหญ่ได้แก่ ลำไยอบแห้ง ยางรถยนต์ และยางพารา เป็นต้น ตั้งแต่ได้มีข้อตกลงการเดินทางเรือในแม่น้ำโขงระหว่างประเทศไทย จีน พม่า และลาว เมื่อเดือนเมษายน 2543 และได้เปิดการเดินทางเรือเสรีเมื่อเดือนมิถุนายน 2544 การเดินทางทางน้ำจากจีนมายัง อำเภอเชียงใหม่ ก็มากขึ้น โดยในปี พ.ศ.2544 มีเรือมาเทียบท่าอำเภอเชียงใหม่ประมาณ 2,765 ลำ (ตารางที่ 3.1) โดยสภาพการขนส่งทางแม่น้ำโขง ผ่านทางด้านอำเภอเชียงใหม่ซึ่งเป็นการขนส่งทางเรือจากประเทศจีนตอนใต้(มณฑลยูนนาน)เป็นหลัก โดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางคมนาคม ซึ่งระดับน้ำในแม่น้ำโขงมักจะมีปัญหาการเดินทางเรือในช่วงหน้าแล้ง(ม.ค.- เม.ย.) โดยระดับน้ำจะลึกเพียง 1.5 - 2 เมตร ทำให้เรือเดินทางด้วยความยากลำบากและสามารถบรรทุกของได้ไม่เกิน 80 ตัน ซึ่งในช่วงดังกล่าวจะมีเรือเข้ามาประมาณ 2 - 5 ลำต่อวันเท่านั้น ส่วนในช่วงปกติ (พ.ค.-ธ.ค.) ระดับน้ำจะลึก 2 - 4 เมตร เรือเดินทางได้สะดวกสามารถบรรทุกของได้ประมาณ 120 ตัน ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าวจะมีเรือเข้ามาประมาณ 8 - 10 ลำต่อวัน (ภาพที่ 3.11)

ภาพที่ 3.11 การคมนาคมทางน้ำเพื่อการค้าบริเวณเมืองเชียงแสน

ตารางที่ 3.1 จำนวนเรือเข้า – ออก ด้านศุลกากรเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ปี พ.ศ.2543 - 2545.

เดือน	2543		2544		2545	
	จำนวนเรือเข้า (ลำ)	จำนวนเรือออก (ลำ)	จำนวนเรือเข้า (ลำ)	จำนวนเรือออก (ลำ)	จำนวนเรือเข้า (ลำ)	จำนวนเรือออก (ลำ)
มกราคม	48	34	138	138	262	262
กุมภาพันธ์	33	25	177	177	198	198
มีนาคม	49	50	287	287	236	236
เมษายน	25	25	217	217	211	204
พฤษภาคม	53	53	300	292	232	217
มิถุนายน	81	74	196	196	307	217
กรกฎาคม	113	120	166	166	291	292
สิงหาคม	163	163	252	254	306	274
กันยายน	201	203	225	225	256	224
ตุลาคม	245	240	259	255	*	*
พฤศจิกายน	204	204	280	280	*	*
ธันวาคม	189	188	279	279	*	*
รวม	1,404	1,379	2,776	2,766	2,299	2,124

ที่มา: ด้านศุลกากรเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, 2545

หมายเหตุ : * ทำการจับเก็บข้อมูลยังไม่แล้วเสร็จ

3.5.5 ประชากร

อำเภอเชียงแสนมีพื้นที่ประมาณ 554 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 ตำบล และเทศบาลตำบล 1 แห่ง ในปี พ.ศ.2543 อำเภอเชียงแสนมีประชากรทั้งสิ้น 54,734 คน แบ่งเป็นชาย 27,193 คน หญิง 27,541 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 16,290 ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากร 99 คนต่อตารางกิโลเมตร (ตารางที่ 3.2)

ตารางที่ 3.2 จำนวนประชากรรายตำบล อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ.2544

ตำบล	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
อ.เชียงแสน	24,748	25,008	49,756	14,870
ต.เวียง	4,048	4,074	8,122	2,233
ต.ป่าสัก	4,272	4,522	8,794	2,889
ต.บ้านแซว	5,791	5,629	11,420	3,194
ต.ศรีดอนมูล	4,093	4,391	8,484	2,777
ต.แม่เงิน	4,197	4,028	8,225	2,272
ต.โยนก	2,347	2,364	4,711	1,505

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง

ที่ทำการปกครอง จังหวัดเชียงราย

จากรายงานทะเบียนราษฎรของเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนพบว่าในปี พ.ศ. 2544 เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนมีประชากรทั้งสิ้น (ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2544) 4,604 คน แบ่งเป็นชาย 2,218 คน หญิง 2,386 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,263 ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากร 2,037 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยอัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรในเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนในช่วง พ.ศ. 2535 – 2544 จะมีอัตราการขยายตัวของประชากรลดลงร้อยละ 0.8 ต่อปี (ตารางที่ 3.3)

ตารางที่ 3.3 จำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน ปีพ.ศ. 2535 - 2544

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	อัตราการเปลี่ยนแปลง(%)
2535	4,970	2,199.12	
2536	5,132	2,270.80	3.26
2537	5,109	2,260.62	- 0.45
2538	5,078	2,246.90	- 0.61
2539	5,024	2,223.01	- 1.06
2540	4,899	2,167.70	- 2.49
2541	4,958	2,193.81	1.20
2542	4,935	2,183.63	- 0.46
2543	5,008	2,215.93	1.48
2544	4,604	2,037.17	- 8.07
อัตราการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อปี (%)			- 0.80

ที่มา : เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน

หมายเหตุ : พื้นที่เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนเท่ากับ 2.26 ตารางกิโลเมตร

3.5.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนโดยทั่วไปจะพึ่งพาการผลิตในสาขาการค้าและบริการเป็นสาขาการผลิตนำที่ทำรายได้ให้แก่ท้องถิ่นมากที่สุด เนื่องจากเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางการค้า บริการ การท่องเที่ยวและสถาบันทางการเงินที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย โดยจะให้บริการแก่ชุมชนอื่นๆที่ตั้งอยู่โดยรอบ รวมทั้งกลุ่มประเทศการค้าชายแดนที่สำคัญ ได้แก่ พม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน ประกอบกับการพัฒนาเมืองเชียงแสนให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับพื้นที่ใกล้เคียง(อำเภอแม่สายและอำเภอเชียงของ) รวมถึงกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้เมืองเชียงแสนมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั้งด้านการค้าและบริการอย่างรวดเร็วเพื่อรองรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตโดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบริการทางการท่องเที่ยวและการค้าชายแดน โดยศูนย์กลางธุรกิจการค้าที่สำคัญของเมืองเชียงแสนจะหนาแน่นอยู่บริเวณถนนริมโขง และถนนพหลโยธิน โดยกิจกรรมทางการค้าส่วนใหญ่บริเวณนี้จะเป็นกิจกรรมการค้าและบริการอาทิ ร้านขายของชำ

ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก เกสต์เฮาส์ โกดังสินค้า และนวดแผนโบราณ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมการค้าและบริการที่พบในเขตเทศบาลเวียงเชียงใหม่ เช่น

- ร้านขายของชำ	29 แห่ง	- ร้านอาหารและเครื่องดื่ม	26 ร้าน
- ร้านขายเสื้อผ้า	6 ร้าน	- ร้านเสริมสวย/แต่งผม	9 ร้าน
- ร้านซ่อมเครื่องยนต์ต่าง ๆ	10 ร้าน	- ร้านจำหน่ายอุปกรณ์ไฟฟ้า/วิทยุ	8 ร้าน
- ร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้าง	5 ร้าน	- ร้านจำหน่ายรถจักรยานยนต์	5 ร้าน
- ร้านถ่ายรูป	3 ร้าน	- ร้านจำหน่ายทองรูปพรรณ	5 ร้าน
- ร้านบริการอินเทอร์เน็ต	3 ร้าน	- ร้านขายยา	2 ร้าน
- โรงแรม	1 แห่ง	- เกสต์เฮาส์	2 แห่ง
- ตลาดเอกชน	1 แห่ง	- ธนาคาร	4 แห่ง

ที่มา: แผนพัฒนาเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, 2543

สาขาอุตสาหกรรมจะตั้งอยู่ในพื้นที่โดยรอบเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกิจการอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการเกษตรที่มีขนาดใหญ่ ได้แก่ โรงสีข้าว โรงบ่มไບยาสูบ (ซึ่งมีอยู่ 7 โรง) โกดังและคลังสินค้าเก็บผลผลิตทางการเกษตรและเพื่อรองรับสินค้าจากการค้าชายแดน นอกนั้นจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่ให้บริการภายในชุมชน เช่น อุตสาหกรรมบริการต่างๆ โดยกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีแนวโน้มในการขยายตัวบริเวณรอบเขตเทศบาลส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมบริการขนส่งสินค้า สถานีเก็บสินค้า และการคมนาคม เพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในอนาคตและมีพื้นที่ที่สะดวกในการคมนาคมและอยู่ใกล้จุดขนถ่ายสินค้าหรือท่าเรือขนส่งสินค้า

3.5.7 การค้าชายแดน

จังหวัดเชียงรายมีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมระยะทางตามแนวเขตแดนยาวประมาณ 310 กิโลเมตรดังนี้⁶⁹

1).ด้านสหภาพพม่า มีแนวเขตชายแดนติดต่อกทางด้านทิศเหนือ และทิศตะวันตกบริเวณเขตท้องที่อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอแม่ฟ้าหลวง และอำเภอเชียงแสน รวมระยะทางประมาณ 130 กิโลเมตร สภาพของแนวเขตแดนเป็นแนวภูเขายาวประมาณ 100 กิโลเมตร

⁶⁹ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย, รายงานการค้าชายแดน จังหวัดเชียงราย ประจำปี 2541, หน้า 1.

และเป็นแนวยาวของแม่น้ำอีก 2 สาย ได้แก่ แม่น้ำสายและแม่น้ำรวก รวมระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร

2).ด้านสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแนวชายแดนติดต่อกทางด้านทิศเหนือ และทิศตะวันออกบริเวณท้องที่อำเภอเชียงของ อำเภอเชียงแสน อำเภอเทิง และอำเภอเวียงแก่น รวมระยะทางประมาณ 180 กิโลเมตร สภาพของแนวเขตแดนเป็นแนวภูเขายาวประมาณ 90 กิโลเมตร และเป็นแนวยาวของแม่น้ำโขงอีก ประมาณ 90 กิโลเมตร

โดยจังหวัดเชียงรายมีช่องทางติดต่อทางการค้าชายแดนผ่านด่านศุลกากรแม่สาย ด่านศุลกากรเชียงแสน และด่านศุลกากรเชียงของ รวมทั้งสิ้น 11 จุด⁷⁰ (แผนที่ 3.17) ซึ่งจังหวัดเชียงรายสามารถทำการค้ากับต่างประเทศที่สำคัญได้แก่ ประเทศสหภาพพม่า ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน(จีนตอนใต้) (แผนที่ 3.18) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1).การค้ากับประเทศสหภาพพม่า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการติดต่อการค้าโดยผ่านด่านพรมแดนแม่สายและด่านพรมแดนเชียงแสน ซึ่งจุดการค้าที่สำคัญในสหภาพพม่าจะเป็นเมืองเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ได้แก่ เมืองย่างกุ้ง มัณฑะเลย์ พุกาม เกาะสอง เมียวดี เชียงตุง และมูเซ เป็นต้น⁷¹ โดยเส้นทางการค้าของสหภาพพม่าจะใช้เส้นทางคมนาคมที่มีอยู่ภายในประเทศ และเส้นทางที่เชื่อมต่อเมืองอื่นๆ ของประเทศเพื่อนบ้านของสหภาพพม่า ส่วนเส้นทางที่ใช้ในการติดต่อการค้าของจังหวัดเชียงรายกับสหภาพพม่ามีดังนี้

- เส้นทางคมนาคมทางบก ประกอบด้วย

- เส้นทางจากเชียงราย – เชียงตุง (สหภาพพม่า) – เชียงรุ่ง (จีนตอนใต้) – कुนมิง
- เส้นทางจากเมืองย่างกุ้งไปยังประเทศบังคลาเทศ อินเดีย และต่อขึ้นเหนือไป

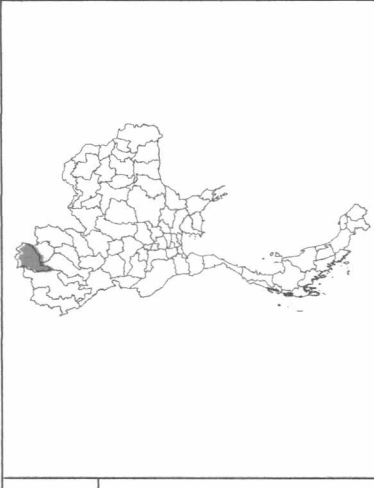
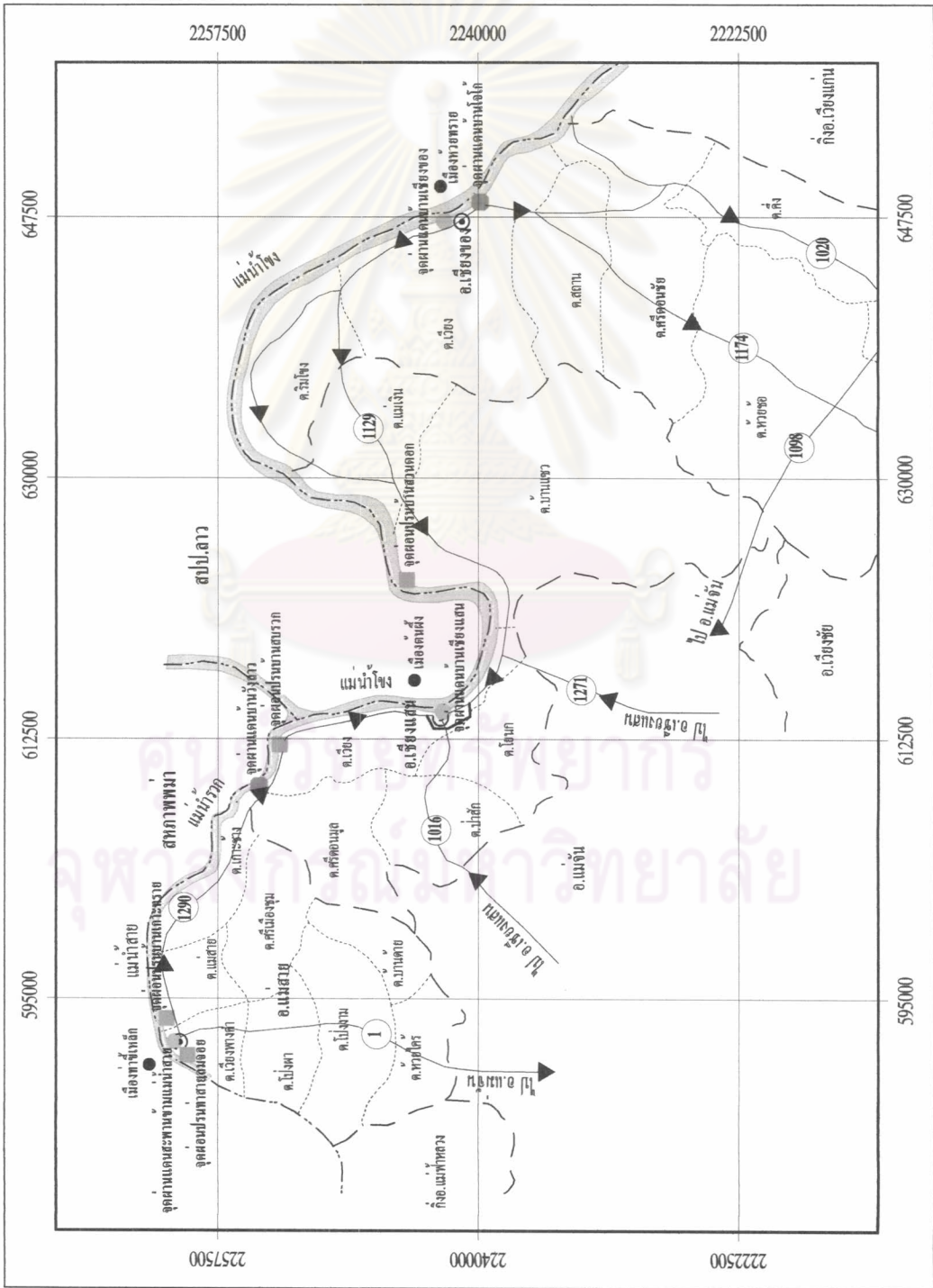
เมืองมัณฑะเลย์ – ลาเจียง – कुนมิง (จีนตอนใต้)

2).การค้ากับสปป.ลาว เนื่องจากลาวเป็นประเทศที่มีขนาดเล็ก อำนาจในการซื้อสินค้ามีไม่มากนัก ดังนั้นการนำเข้าสินค้าเข้าไปจำหน่าย ในตลาดจึงมีผู้นำเข้ารายใหญ่ๆเพียงไม่กี่รายก็สามารถตอบสนองความต้องการบริโภคของลาวได้แล้ว สินค้าสำคัญเป็นที่ต้องการของลาวได้แก่ สินค้าอุปโภคบริโภค วัสดุก่อสร้าง และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น เป็นการค้าโดยผ่านด่านศุลกากรที่สำคัญได้แก่ ด่านศุลกากรเชียงแสน ด่านศุลกากรเชียงของ

⁷⁰ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย, สรุปลักษณะการค้าชายแดน จังหวัดเชียงราย ประจำปี 2544, หน้า 1 - 8.

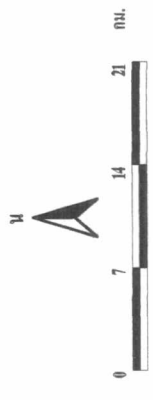
⁷¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การศึกษาความเหมาะสมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย(กรุงเทพมหานคร : บริษัท พอล คอนซัลแตนท์จำกัด, 2544), หน้า 3-70.

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

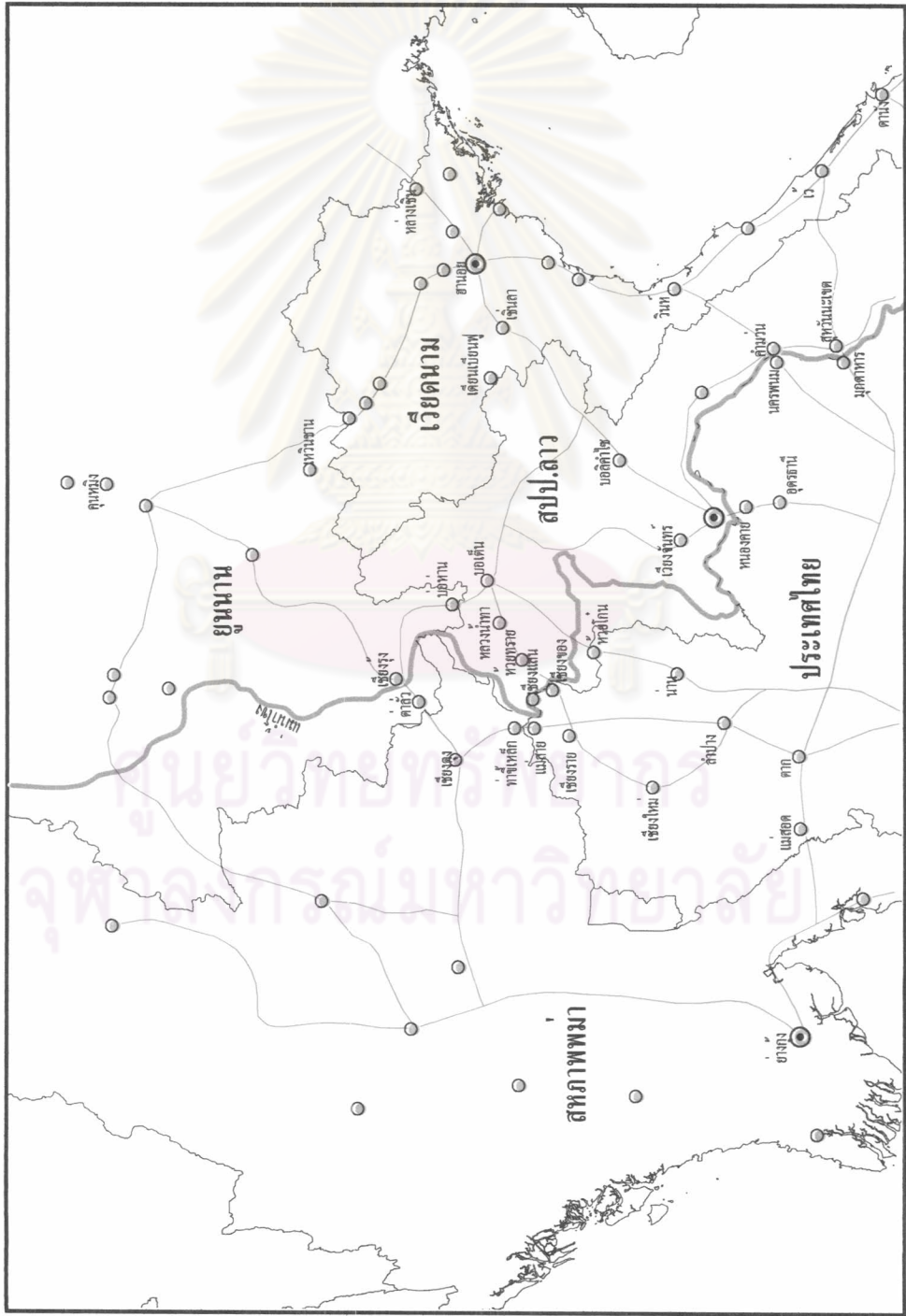
แผนที่ 3.17 ตำแหน่งของทางการศึกษาเด่นที่อำเภอเมือง
อำเภอเชียงใหม่ และอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- ๔ ที่ตั้งอำเภอ
  - เมือง
  - จุดสามแฉก
  - จุดสี่แฉก
  - จุดสามแฉก
  - จุดสามแฉก
  - แนวทางหลวง
  - แนวพรมแดนระหว่างประเทศ
  - ขอบเขตอำเภอ
  - ขอบเขตตำบล
  - เขตเทศบาลตำบลเมืองเชียงใหม่
- ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดเชียงใหม่

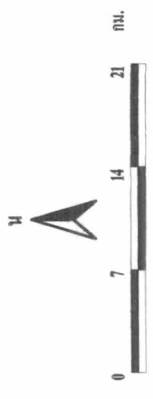
การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชิงเส้น จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.18 เส้นทางการคมนาคมที่เชื่อมต่อกับจังหวัดเชียงราย
กับประเทศเพื่อนบ้าน

- คำอธิบายสัญลักษณ์
- เมืองหลวง
  - เมือง, จังหวัด
  - แนวพรมแดนระหว่างประเทศ
  - แนวทางหลวง
  - แม่น้ำ (เส้นทางการคมนาคมทางน้ำ)

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดเชียงราย

3).การค้ากับประเทศจีน(จีนตอนใต้) ถึงแม้ว่าจังหวัดเชียงรายจะไม่มีชายแดนติดต่อกับประเทศจีนตอนใต้ก็ตาม แต่ก็สามารถติดต่อการค้าระหว่างสองประเทศโดยใช้ลักษณะการค้าชายแดนผ่านทางประเทศสหภาพพม่า และสปป.ลาว ซึ่งจุดการค้าที่สำคัญระหว่างไทยกับจีนตอนใต้ที่สำคัญคือ เมืองหลวงและเมืองสำคัญใกล้เคียง เช่น นครคุนหมิง หยู่ซี ชูจิ่ง อู่ลิ่ง รวมทั้งบริเวณเมืองท่าตามแนวชายแดน เช่นอำเภอซือเหมา เมืองต้าลั่ว และเชียงรุ่งในเขตการปกครองตนเองของสิบสองปันนา⁷² โดยสามารถติดต่อการค้ากับเชียงรายได้ทั้งการคมนาคมทางบกและทางน้ำดังนี้

- เส้นทางคมนาคมทางน้ำ

มีการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน(ตอนใต้)ผ่านทางแม่น้ำโขงหรือแม่น้ำล้านช้าง ซึ่งมีต้นน้ำจากมณฑลชิงไฮ ไหลลงทะเลจีนใต้ ผ่านสาธารณรัฐประชาชนจีน สปป.ลาว สหภาพพม่า ไทย กัมพูชา และเวียดนาม รวม 6 ประเทศ โดยการค้าชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน(ตอนใต้) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และพม่า ที่ด่านศุลกากรเชียงแสนจะมีการขนส่งสินค้าทางเรือ โดยเริ่มจากท่าเรือเชียงแสน (จังหวัดเชียงราย) ไปต้นฝั้ง (ลาว) ผ่านเมืองมอม เชียงกก(พม่า) กวนเหล่ย(จีน) เข้าสู่ท่าเรือเชียงรุ่ง(ประเทศจีน) โดยระยะทางจากท่าเรือเชียงแสนไปเชียงรุ่งประมาณ 380 กิโลเมตร และจากท่าเรือเชียงรุ่งก็เดินทางต่อไปที่ท่าเรือซือเหมา(ประเทศจีน) โดยมีระยะทางประมาณ 90 กิโลเมตร⁷³

จากการประชุมความร่วมมือระหว่าง 4 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย จีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสหภาพพม่า ที่ประชุมลงนามในประเทศพม่า เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ.2543 เป็นความตกลงว่าด้วยการเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำโขงตอนบน แต่ละประเทศจะเปิดท่าเรือ รวม 14 แห่ง เพื่อรองรับการขนส่งสินค้าทางเรือ ดังต่อไปนี้⁷⁴

จีน ประกอบด้วย ท่าเรือซือเหมา(Simao) จิ่งหง(Jinhong) เหมิ่งห่าน(Menghan) กวนเหล่ย(Guanlei)

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย ท่าเรือบ้านทราย(Ban sai) เชียงกก(Ziengkok) เมืองมอม(Mouangmum) บ้านคูน(Ban khouzn) ห้วยทราย(Houaysai) และหลวงพระบาง(Luangprabang)

พม่า ประกอบด้วย ท่าเรือวังเสียง(Wan seng) และวังปุง(Wan pong)

ไทย ประกอบด้วย ท่าเรือเชียงแสน(Chiangsaen) และท่าเรือเชียงของ(Chiangkhong)

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-71.

⁷³ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย, สปป.ลาวและการค้าชายแดนจังหวัดเชียงราย ประจำปี 2544, หน้า 2.

⁷⁴ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, หน้า 3-71.

- เส้นทางคมนาคมทางบก

โดยเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกสามารถติดต่อได้ 2 เส้นทาง ได้แก่

1).เส้นทางที่ 1 ไทย – สหภาพพม่า – สาธารณรัฐประชาชนจีน เริ่มต้นที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (ไทย) – จังหวัดท่าลี่เหล็กถึงจังหวัดเชียงตุง (สหภาพพม่า) จากเชียงตุงไปต้าลี่วะ (สาธารณรัฐประชาชนจีน) รวมระยะทาง 240 กม.

2).เส้นทางที่ 2 ไทย – สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว – สาธารณรัฐประชาชนจีน เริ่มต้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย (ไทย) – แขวงบ่อแก้ว (สปป.ลาว) – เวียงจันทน์ – แขวงหลวงน้ำทา – บ่อเต็นถึงบ่อหาร (จีน) รวมระยะทาง 254 กิโลเมตร

1).สภาพการค้าตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงราย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าจังหวัดเชียงรายมีช่องทางทางการค้าชายแดนผ่านด่านศุลกากรแม่สาย ด่านศุลกากรเชียงแสน และด่านศุลกากรเชียงของ รวมทั้งสิ้น 11 จุด โดยทำการค้ากับประเทศสหภาพพม่า สปป.ลาว และจีนตอนใต้ ซึ่งในปี พ.ศ.2544 จังหวัดเชียงรายมีมูลค่าการค้ารวมทั้งสิ้น 4,719.61 ล้านบาท และมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 19.65 ต่อปี จำแนกเป็นมูลค่าการนำเข้า 1,107.18 ล้านบาท และมูลค่าการส่งออก 3,612.43 ล้านบาท ซึ่งจะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้ดูแลการค้าชายแดน บริเวณจังหวัดเชียงรายถึง 2,505.26 ล้านบาท (ตารางที่ 3.4) โดยสินค้าที่ส่งออกมายังไทยจากประเทศสหภาพพม่าและสปป.ลาวส่วนใหญ่เป็นสินค้าวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น อัญมณีจากสหภาพพม่า และถ่านหินลิกไนต์ จากสปป.ลาว ส่วนสินค้าส่งออกมายังไทยจากจีนได้แก่ ผลไม้เมืองหนาว เช่น แอปเปิ้ล สาลี่ สำหรับสินค้าส่งออกไปยังประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทยจะได้แก่ ยางรถยนต์ น้ำมันเชื้อเพลิง และสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น

2).สภาพการค้าตามแนวชายแดนเมืองเชียงแสน

เมืองเชียงแสนสามารถทำการค้าชายแดนได้ทั้งสหภาพพม่า และสปป.ลาว เนื่องจากมีพรมแดนติดต่อกัน นอกจากนี้ยังสามารถทำการค้าชายแดนกับจีนตอนใต้ โดยจะใช้เส้นทางเดินเรือผ่านแม่น้ำโขงไปยังแคว้นสิบสองปันนา ซึ่งในปี พ.ศ.2545 มูลค่าการค้ารวมของเมืองเชียงแสนผ่านด่านศุลกากรเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เท่ากับ 3,303.989 ล้านบาท ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 ถึง 565.159 ล้านบาท โดยในช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2545 มูลค่าการค้าบริเวณจุดผ่านแดนเชียงแสน มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 55.38 ต่อปี จำแนกเป็นมูลค่าสินค้านำเข้า 788.553 ล้านบาท โดยมีการนำเข้าสินค้าจากประเทศจีนและลาว คิดเป็นร้อยละ 73.02 และ

ตารางที่ 3.4 มูลค่าการค้าชายแดนจังหวัดเชียงรายกับประเทศเพื่อนบ้านระหว่างปี

พ.ศ.2539 - 2544

ประเทศ	รายการ	2539	2540	2541	2542	2543	2544	อัตราการขยายตัวเฉลี่ย (%ต่อปี)
พม่า	มูลค่าการค้า	1,713.49	2,667.29	2,238.76	2,022.45	2,382.85	826.68	- 3.51
	การส่งออก	1,630.69	2,572.80	2,033.04	1,916.91	2,341.01	779.10	- 2.70
	การนำเข้า	82.80	94.49	205.72	105.54	41.84	47.58	7.30
	ดุลการค้า	1,547.89	2,478.31	1,827.32	1,811.37	2,299.17	731.52	-1.66
ลาว	มูลค่าการค้า	292.75	426.85	521.31	1,206.47	816.38	1,120.33	40.85
	การส่งออก	188.24	199.61	366.96	510.13	494.32	607.74	29.75
	การนำเข้า	104.51	227.24	154.35	696.34	322.06	512.59	88.38
	ดุลการค้า	83.73	-27.63	212.61	-186.21	172.26	95.15	- 285.47
จีน	มูลค่าการค้า	67.48	147.36	386.11	868.85	1,158.71	2,772.60	115.61
	การส่งออก	44.31	65.48	96.76	438.41	851.67	2,225.59	140.84
	การนำเข้า	23.17	81.88	289.35	430.44	307.04	547.01	121.00
	ดุลการค้า	21.14	-16.40	-192.59	7.97	544.63	1,678.58	1,546.86
ดุลการค้ารวม		1,652.76	2,434.28	1,847.34	1,633.13	3,016.06	2,505.25	15.86
มูลค่าการค้ารวม		2,073.72	3,241.50	3,146.18	4,097.77	4,357.94	4,719.61	19.65

ที่มา: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย, 2539 – 2544.

ด้านศุลกากรแม่สาย เชียงแสน และเชียงของ, 2539 – 2544.

ไม้แปรรูป เป็นต้น และมูลค่าสินค้าส่งออกเท่ากับ 2,515.436 ล้านบาท โดยเป็นการส่งออกไปยังประเทศจีนมากที่สุดถึงร้อยละ 95.69 รองลงมาคือ ลาวและพม่า ที่มีมูลค่าการส่งออกคิดเป็นร้อยละ 2.967 และ 1.342 ตามลำดับ สินค้าส่งออกส่วนใหญ่ ได้แก่ ลำไยอบแห้ง ยางรถยนต์ ยางแผ่นรมควันชั้น 3 และตะพาน้ำเป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าจังหวัดเชียงราย ได้ดุลการค้าชายแดนผ่านด่านศุลกากรเชียงแสนถึง 1,726.883 ล้านบาท (ตารางที่ 3.5) ซึ่งเมื่อพิจารณาสภาพการค้าตามแนวชายแดนเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ออกตามช่องทางการค้าชายแดน จะสามารถสรุปสภาพการค้าชายแดนเมืองเชียงแสนได้ดังนี้

ตารางที่ 3.5 มูลค่าการค้าชายแดนเมืองเชียงแสนกับประเทศเพื่อนบ้านระหว่างปี

พ.ศ.2542 – 2545

ประเทศ	รายการ	2542	2543	2544	2545	อัตราการขยายตัวเฉลี่ย (%ต่อปี)
พม่า	มูลค่าการค้า	94.90	176.18	128.50	33.77	- 5.04
	การส่งออก	91.29	160.94	119.30	33.77	- 7.09
	การนำเข้า	3.61	15.24	9.20	-	60.84
	ดุลการค้า	87.68	145.70	110.10	33.77	- 9.20
ลาว	มูลค่าการค้า	178.07	324.60	501.35	287.38	31.35
	การส่งออก	1.40	49.20	260.20	74.62	1,257.28
	การนำเข้า	176.67	275.40	241.15	212.76	10.56
	ดุลการค้า	-175.27	-226.20	19.05	-138.13	-301.49
จีน	มูลค่าการค้า	646.89	1,166.16	2,109.00	2,982.84	67.52
	การส่งออก	173.60	812.17	1,657.12	2,407.04	172.38
	การนำเข้า	473.29	353.99	451.88	575.80	9.96
	ดุลการค้า	-299.69	458.18	1,205.24	1,831.24	107.49
ดุลการค้ารวม		-387.28	377.68	1,334.39	1,726.88	28.40
มูลค่าการค้ารวม		919.86	1,666.94	2,738.85	3,303.99	55.38

ที่มา : ด้านศุลกากรเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, 2542 – 2545.

(1).การค้าชายแดนบริเวณเมืองเชียงแสนกับสหภาพพม่าผ่านด่านศุลกากรเชียงแสน

เมืองเชียงแสนสามารถทำการค้าชายแดนกับสหภาพพม่า ด้วยการให้จุดผ่อนปรนบ้านสบรวก หมู่ที่ 1 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ซึ่งอนุญาตให้ราษฎรพม่าเดินทางเข้า – ออก มายังประเทศไทยเพื่อซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันโดยเปิดเวลา 06.00 - 18.00 น. ซึ่งในปี พ.ศ.2545 มูลค่าการค้ารวมระหว่างจังหวัดเชียงรายกับสหภาพพม่าผ่านด่านศุลกากรเชียงแสนเท่ากับ 33.773 ซึ่งลดลงจากปี พ.ศ.2544 ถึง 94.727 ล้านบาท เนื่องจากสถานการณ์ในด้านความไม่ปลอดภัยตามแนวชายแดนไทย – พม่า โดยมีการปิดจุดผ่านแดนตั้งแต่วันที่ 11 กุมภาพันธ์ – 23 มิถุนายน พ.ศ.2544 ตลอดจนการเดินทางเรือในแม่น้ำโขงมีความปลอดภัยและราคาค่าขนส่งไม่สูงเกินไป สินค้าส่วนใหญ่ที่ส่งต่อไปยังจีนตอนใต้ จึงหันไปขนส่งทางเรือมากขึ้น โดยมีอัตราการขยายตัวลดลงเฉลี่ยร้อยละ 5.04 ต่อปี(ตารางที่ 3.5) เมื่อพิจารณามูลค่าสินค้านำเข้าและส่งออกไปยังสหภาพพม่า ในช่วง ปี พ.ศ.2542 – 2545 พบว่าอัตราการขยายตัว

ของมูลค่าการนำเข้าและการส่งออกมีแนวโน้มลดลงเป็นอย่างมาก เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสปป.ลาว และจีนตอนใต้ โดยในปี พ.ศ.2545 สินค้าส่งออกของไทยไปยังสหภาพพม่าผ่านด่านเชียงแสน 5 อันดับแรกจะเป็นสินค้าประเภท รถยนต์ ยางเส้น รองเท้าแตะ ขนม และอุปกรณ์รถจักรยานยนต์ ส่วนสินค้านำเข้าในปี พ.ศ.2545 ไม่มีการนำเข้าสินค้าจากสหภาพพม่า

(2).การค้าชายแดนบริเวณเมืองเชียงแสนกับสปป.ลาวผ่านด่านศุลกากรเชียงแสน

โดยสามารถทำการค้าชายแดนกับสปป.ลาว ด้วยผ่านจุดพรมแดนถาวรเชียงแสน ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ตรงข้ามเมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว ของสปป.ลาว และทางด้าน จุดผ่อนปรนบ้านสวนดอก หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน ซึ่งในปี พ.ศ. 2545 มูลค่าการค้ารวมของจังหวัดเชียงรายกับลาว ผ่านด่านศุลกากรเชียงแสน ที่มีมูลค่าเท่ากับ 287.376 ล้านบาท ลดลงจากปี 2544 ถึง 213.974 ล้านบาท มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 31.35 ต่อปี แยกเป็นมูลค่าการนำเข้า 212.755 ล้านบาท โดยสินค้านำเข้า 5 อันดับแรก ได้แก่ กระบือ โค ไม้แปรรูป ลูกตำปอกเปลือก และหวายดิบ ส่วนมูลค่าการส่งออกเท่ากับ 74.621 ล้านบาท สินค้าส่งออก 5 อันดับแรก ได้แก่ อุปกรณ์ก่อสร้าง น้ำมันดีเซล ข้าวสาร ผงชูรส และอาหารสัตว์ ซึ่งเมื่อพิจารณาดุลการค้าชายแดนในช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2545 เมืองเชียงแสนจะเสียดุลการค้าให้แก่ลาวโดยตลอด ยกเว้นปี พ.ศ. 2544 ที่เมืองเชียงแสนได้ดุลการค้าจากสปป.ลาว (ตารางที่ 3.5)

(3).การค้าชายแดนบริเวณเมืองเชียงแสนกับจีนตอนใต้ผ่านด่านศุลกากรเชียงแสน

การค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศจีนตอนใต้ ที่ด่านศุลกากรเชียงแสนจะใช้การขนส่งสินค้าทางเรือไปตามแม่น้ำโขง โดยในปี พ.ศ.2545 มูลค่าการค้ารวมบริเวณเมืองเชียงแสนมีมูลค่าเท่ากับ 2,982.84 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2544 ถึง 873.84 ล้านบาท ในช่วงปี พ.ศ. 2542 – 2545 เมืองเชียงแสนได้ดุลการค้าจากจีนตอนใต้โดยตลอด ซึ่งในปี พ.ศ. 2545 เมืองเชียงแสนได้ดุลการค้าถึง 1,831.244 ล้านบาท แยกเป็นมูลค่าการนำเข้า 575.789 ล้านบาท และมูลค่าการส่งออก 2,407.402 ล้านบาท และมีการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 67.52 ต่อปี โดยในปัจจุบันประเทศจีนตอนใต้จัดเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของเมืองเชียงแสน รองลงมา ได้แก่ ลาวและพม่าตามลำดับ ซึ่งสินค้าส่งออกที่สำคัญ 5 อันดับแรก ได้แก่ ลำไยอบแห้ง ยางรถยนต์ ยางแผ่นรมควัน ชิ้นส่วนไก่แช่แข็ง และน้ำมันพืช ส่วนสินค้านำเข้าที่สำคัญ 5 อันดับแรก คือ แอปเปิ้ล สาลี่สด ไม้แปรรูป เมล็ดทานตะวัน และกระเทียม (ตารางที่ 3.5)

3.5.8 การบริการทางสังคม

การบริการทางสังคมของเมืองเชียงแสนประกอบด้วย

1).ระบบสาธารณูปโภค

(1).ระบบไฟฟ้า การให้บริการไฟฟ้าในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนและพื้นที่โดยรอบ อยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเชียงแสน บริการกระแสไฟฟ้าแก่ ผู้ใช้บริการในเขตเทศบาลประมาณ 1,559 ครัวเรือน ซึ่งในเขตเทศบาลมีไฟฟ้าสาธารณะจำนวน 12 จุด ครอบคลุมถนนทั้ง 54 สายในเขตเทศบาล

(2).ระบบประปา การให้บริการน้ำประปาแก่ชุมชนภายในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน เดิมดำเนินการโดยเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน การผลิตน้ำประปาในระบบบ่อบาดาล จำนวน 3 บ่อ มีกำลังผลิตน้ำประปารวม 50 ลบ.ม./ชม. ต่อมาในปีพ.ศ. 2535 ทางเทศบาลได้ออกกิจการประปาเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน ให้แก่สำนักงานประปาแม่สายจังหวัดเชียงราย โดยในปี พ.ศ.2544 มีจำนวนผู้ใช้น้ำ 1,318 ราย ปริมาณน้ำผลิตเฉลี่ย 28,765 ลบ.ม./เดือน ปริมาณน้ำจำหน่ายเฉลี่ย 20,801 ลบ.ม./เดือน และปริมาณน้ำสูญเสียร้อยละ 27.69 ส่วนพื้นที่รอบนอกในแต่ละหมู่บ้านจะมีประปาหมู่บ้านบ่อน้ำตื้น และการรองรับน้ำฝนเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค ปัจจุบันในพื้นที่เขตเมืองมีปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพน้ำยังไม่ดีพอ

(3).โทรศัพท์ การให้บริการโทรศัพท์ภายในเขตอำเภอเชียงแสน ดำเนินการโดยสำนักงานบริการโทรศัพท์แม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย สังกัดองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย โดยมีฐานะเป็นชุมสายเชียงแสน มีเลขหมายโทรศัพท์ให้บริการทั้งสิ้น 1,664 เลขหมาย และเปิดให้บริการแก่ประชาชนในเขตเทศบาลทั้งสิ้น 756 ครัวเรือน โทรศัพท์สาธารณะ 25 ตู้ และบริการโทรศัพท์ทางไกลและทางไกลของเอกชน

(4).การจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนมีปริมาณขยะมูลฝอยประมาณ 3.17 ตัน/วัน ในขณะที่เทศบาลมีความสามารถในการกำจัดขยะได้เพียง 8.62 ตัน/วัน โดยมีรถบรรทุกขยะมูลฝอย 2 คัน ให้บริการแต่ปัจจุบันใช้งานเพียง 1 คัน เป็นรถบรรทุกขยะมูลฝอยที่มีขนาดความจุ 11.5 ลูกบาศก์เมตร ใช้เก็บขยะมูลฝอยวันละ 3 เที่ยว และมีรถชุดหน้าตักหลังอีก 1 คัน พนักงานจัดเก็บขยะมูลฝอย 1 คน และเป็นพนักงานเก็บกวาดขยะมูลฝอยอีกจำนวน 5 คน สำหรับจำนวนถังขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลนั้น ทางเทศบาลมีงบประมาณสำหรับจัดซื้อได้ปีละ 100 ถัง เป็นถังมูลฝอยแบบถังยางรถยนต์ ปัจจุบันสถานที่กำจัดมูลฝอยตั้งอยู่ที่ บ้านเวียงเหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน มีเนื้อที่ 57 ไร่ พื้นที่ดังกล่าว เป็นที่ดินสาธารณประโยชน์ของท้องถิ่นอยู่ห่างจากเทศบาลไปทางทิศเหนือเป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการกำจัดขยะมูลฝอยประมาณ 2 ไร่

(5).การจัดการน้ำเสีย ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนในปัจจุบัน ยังไม่มีระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียกลาง และเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของเทศบาลยังไม่มีระบบท่อระบายน้ำทำให้น้ำเสียที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่ประมาณ 1,000 ลบ.ม./วัน จะถูกระบายทิ้งโดยไม่ผ่านกระบวนการบำบัด โดยน้ำเสียจะไหลซึมลงดิน หรือลงบ่อเกรอะ บ่อซึม และบางส่วนจะระบายลงสู่แหล่งน้ำใกล้เคียงและแม่น้ำโขงโดยตรง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อน้ำใต้ดิน และน้ำผิวดิน ส่วนท่อระบายน้ำที่มีอยู่ในเขตเทศบาลจะระบายน้ำลงสู่แม่น้ำโขง อย่างไรก็ตามแม้ว่าในปัจจุบันปัญหาน้ำเสียของอำเภอเวียงแสนยังไม่รุนแรงแต่ในอนาคตเมื่อเทศบาลมีการขยายตัวมากขึ้นจะทำให้ น้ำเสียที่เกิดขึ้นมีปริมาณมากขึ้น ดังนั้นทางเทศบาลจึงควรมีการวางแผนศึกษาออกแบบ และดำเนินการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย เพื่อบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงสู่แม่น้ำ เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

2).ระบบสาธารณูปการ (แผนที่ 3.19)

(1).สถาบันการศึกษา ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนมีสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ดังนี้

- ศูนย์ก่อนวัยเรียน 1 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง
- ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 2 แห่ง คือ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 15

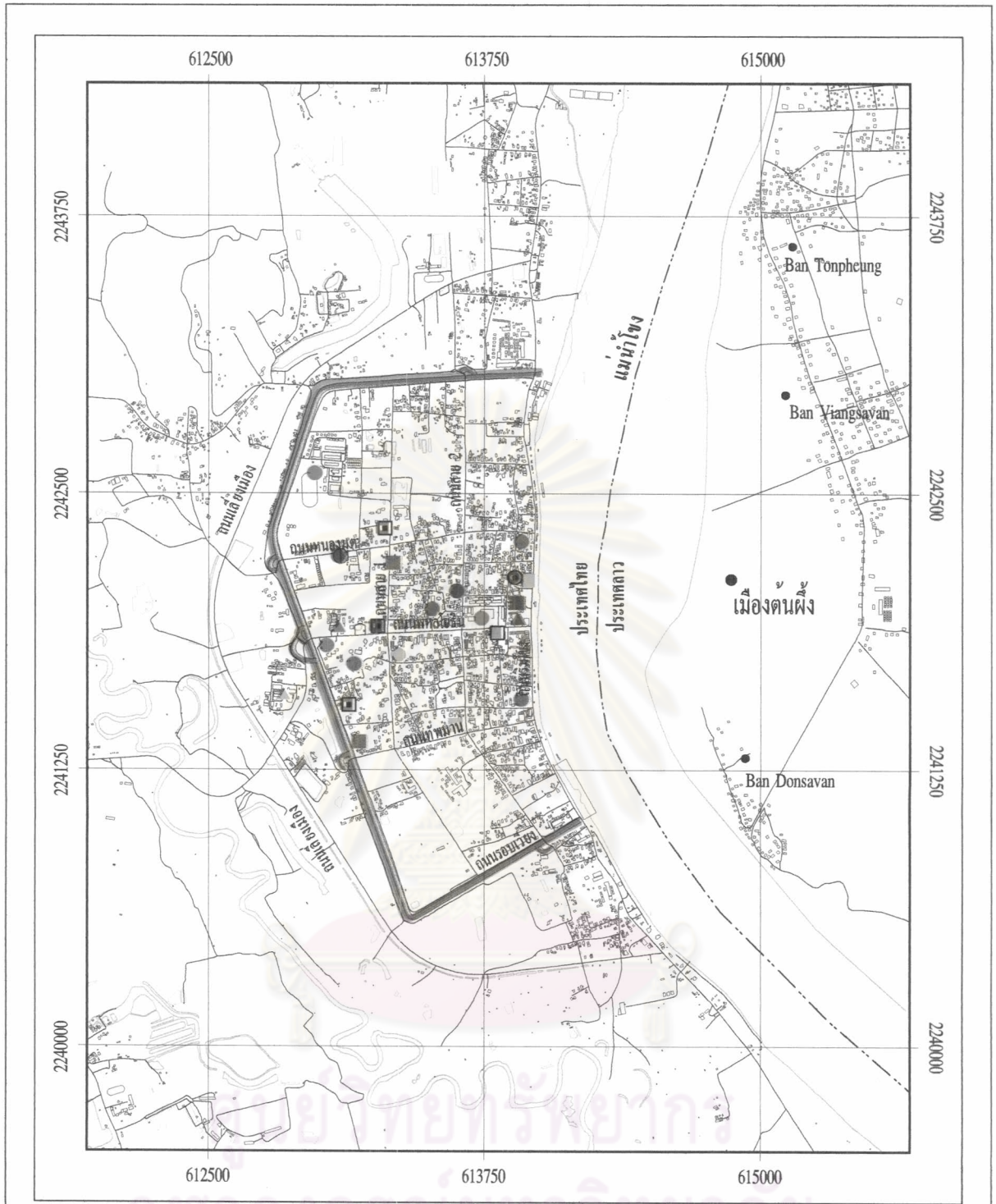
และโรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม

(2).ตลาดสด ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนมีตลาดสดให้บริการ 1 แห่งคือตลาดสดเอกชน ตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธิน สภาพของตลาดสดเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวยกสูงมีสภาพเก่า ทางเดินแคบ และภายในตลาดค่อนข้างมืด มีแผงจำหน่ายสินค้าประมาณ 15 – 30 แผง

โดยเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนยังมีตลาดนัดให้บริการทุกวันอาทิตย์ โดยจะให้บริการทั้งคนในพื้นที่และพื้นที่ข้างเคียง โดยเฉพาะประชาชนในประเทศสหภาพพม่าและสปป.ลาวจะเดินทางมาซื้อสินค้าอุปโภค-บริโภคภายในบริเวณตลาดนัด โดยจะมีแม่ค้า พ่อค้าที่มาขายสินค้าประมาณ 109 ราย และถนนริมโขง บริเวณหมู่ที่ 3 จะมีร้านค้าแผงลอยมาตั้งจำนวน 36 ราย นอกจากนั้นในช่วงเดือนตุลาคม – กุมภาพันธ์ จะมีแม่ค้าขายของฝากเช่น แอปเปิ้ล สาลี่ เป็นต้น โดยจะมาขายเป็นประจำทุกปี จำนวน 74 ราย

(3).การบริการสาธารณสุข ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน จะมีโรงพยาบาลเชียงแสน ค่อยให้บริการประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลขนาด 10 เตียง ตั้งอยู่นอกเมือง ด้านประตูป่าสักประมาณ 50 เมตร มีแพทย์และพยาบาล 16 คน และยังมีสถานีอนามัย ตำบลเวียง ส่วนมาเลเรียที่ 10 และคลินิกเอกชนอีก 1 แห่งค่อยให้บริการแก่ประชาชนในพื้นที่

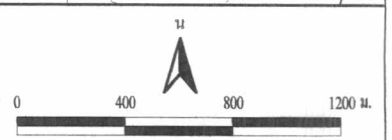
การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.19 การบริการทางสังคมและการบริการสาธารณะในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน

คำอธิบายสัญลักษณ์

■ การบริการทางสังคม ● สถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ▣ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ■ การบริการทางสุขภาพ ▲ โรงพยาบาล ■ สถานีอนามัย ● คลินิก	■ การบริการทางศาสนา ● วัด ■ คริสตจักร ■ การบริการทางวัฒนธรรม ● พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ▲ หอสมุดประชาชน ■ คลาสสิก	■ การบริการสาธารณะ ■ ที่ว่าการอำเภอ ● ที่ทำการเทศบาล ■ ไปรษณีย์ ▲ สถานีตำรวจ ● สถานีดับเพลิง ● สำนักงานไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

ที่มา : จากการสำรวจ(วันที่ 17 มิ.ย. 2546)

3.5.9 ประเพณีและเทศกาลของเมืองเชียงใหม่

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภาคเหนือจัดเป็นดินแดนที่มีอารยธรรมที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของประเทศไทย ประกอบด้วยคนหลายกลุ่มชนที่อพยพย้ายถิ่นมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินกระจายอยู่ทั่วไป และมีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณีจากบรรพบุรุษ สำหรับเมืองเชียงใหม่ มีเทศกาลงานประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีตาลข้าวใหม่ งานแห่เทียนพรรษา งานลอยกระทง งานแข่งเรือ เป็นต้น ซึ่งงานประเพณีเหล่านี้ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เช่น กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จังหวัดเชียงใหม่ บริษัทห้างร้านและประชาชน เป็นต้น โดยประเพณีในรอบปีของเมืองเชียงใหม่ที่ยึดถือและปฏิบัติกันมา มีดังนี้

เดือนมกราคม – เดือนสี่

ชุมชนเวียงเก่าในช่วงนี้จะมีประเพณีตาวข้าวใหม่ จะทำหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว โดยจะนำข้าวมาถวายพระที่วัด และมีการนำไปไหว้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือ ซึ่งจะนำข้าวใหม่ที่สุกแล้วพร้อมเครื่องคาวหวานและข้าตอก ดอกไม้ ไปตาวข้าวใหม่

เดือนกุมภาพันธ์ – เดือนห้า

ในช่วงนี้ชุมชนเวียงเก่าจะว่างเว้นงานประเพณี โดยชุมชนสบคำและสบรวกจะมีประเพณีบุญข้าวจี โดยความเป็นมาของงานบุญข้าวจี คือ เมื่อครั้งพุทธกาล มีทาสในครอบครัวเศรษฐีคนหนึ่ง ต้องทำงานหนักทุกวัน อดมือกินมือ วันหนึ่งเขาหิวมากไม่มีอะไรกิน จึงได้เอารำข้าวละเอียดมากลุกกับน้ำแล้วนำไปจีไฟ โดยหวังว่าจะนำมากิน แต่บังเอิญได้พบกับพระพุทธเจ้าซึ่งเดินทางผ่านมา เขาจึงได้นำข้าวจีนั้นถวายหลังจากที่ถวายเสร็จแล้ว เขาไม่แน่ใจว่าพระองค์จะฉันหรือไม่ จึงเดินตามไป และพบว่าพระองค์ฉันข้าวจีนั้น จึงเกิดปิติในการทำบุญ และการทำบุญครั้งนี้ก็อันนึ่งค์แก่เขา ภายหลังเขาได้หลุดพ้นจากการเป็นทาส คนลาวจึงได้จัดทำข้าวจีตั้งแต่นั้นมา

เดือนมีนาคม – เดือนหก

ประเพณีสงกรานต์พระธาตุเจดีย์หลวงและพระธาตุจอมกิติ และชุมชนสบคำจะมีประเพณีปฐมาภิเษกรรมก่อนงานสงกรานต์พระธาตุผาเงาโดยจะมีการทำบุญตักบาตร นอกจากนั้น

ชุมชนสบรวกจะมีประเพณีนมัสการพระธาตุดอยตุง ในวันขึ้น
15 ค่ำ เดือนห้า

เดือนเมษายน – เดือนเจ็ด

ประเพณีสงกรานต์ วันที่ 13 จะเรียกว่าวันสังขารล่อง โดยใน
วันนี้ชาวบ้านจะทำการชำระร่างกาย สระผม หรือเอาเสื้อผ้า
ที่นอน มุ้ง ผ้าห่มออกมาซัก เนื่องจากเชื่อว่าจะเป็นการชำระ
สิ่งสกปรก เรื่องร้าย ๆ ที่จะเข้ามาในชีวิตให้ลอยไปกับสังขาร
วันที่ 14 จะเรียกว่าวันเนา ในวันนี้ชาวบ้านจะไม่กล่าวคำไม่ดี
หรือคำอับมงคล โดยจะพร้อมใจกันขนทรายเข้าวัด เตรียม
เครื่องควรวานไว้สำหรับไปทำบุญที่วัดและดำหัวคนเฒ่าคน
แก่ที่เคารพนับถือ ส่วนในวันที่ 15 จะเรียกว่า วันพญาวัน ซึ่ง
ในวันนี้จะมีการทวงน้ำพระ ดำหัวคนเฒ่าคนแก่ที่เคารพนับ
ถือและวันที่ 16 จะเป็นวันปากปี หรือวันแรกของปี ก็จะเน้น
การปฏิบัติในครัวเรือน โดยจะนิยมทานแกงขนุน ซึ่งถือว่าโชค
จะช่วยหนุนนำชีวิตให้ดีตลอดปี นอกจากนั้นในช่วงนี้จะมี
ประเพณีแข่งเรือ 3 ชาติ คือ ไทย สปป.ลาว และสหภาพพม่า
โดยจะขึ้นในช่วงวันที่ 16 – 18 เมษายน ของทุกปี

เดือนพฤษภาคม – เดือนแปด

ที่ชุมชนเวียงเก่าจะมีประเพณีบูชาดอยตุง ชาวบ้านจะไปร่วม
พิธีกรรมที่วัดพระธาตุดอยตุง ซึ่งหากไม่สามารถเดินทางไป
นมัสการพระธาตุดอยตุงได้ก็จะทำที่วัดพระธาตุจอมกิตติ
แทนก็ได้ ส่วนชุมชนสบรวกจะมีประเพณีนมัสการพระธาตุ
ดอยเชียงเมียงหรือพระธาตุภูเต้า (ก่อนเข้าพรรษา) และชุมชน
สบคำจะมีประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุผาเงา

เดือนมิถุนายน – เดือนเก้า

ชุมชนเวียงเก่าจะจัดงานบูชาเจ้าพ่อป่าสัก ที่ประตูเชียงแสน
โดยจะมีการเลี้ยงผีที่ศาลเจ้าพ่อ และจุดบั้งไฟบูชาพระธาตุ
จุฬามณี ชุมชนสบรวกจะมีประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมืองและที่
ชุมชนสบคำจะมีประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อสบคำ หรือ การเลี้ยงหอ
โดยหลังเสร็จพิธีชาวบ้านจะมีการเล่นสะบ้า ชักกะเย่อ

เดือนกรกฎาคม – เดือนสิบ

ประเพณีเข้าพรรษา

เดือนสิงหาคม – เดือนสิบเอ็ด

ที่ชุมชนเวียงเก่าจะว่างเว้นประเพณี แต่ชุมชนสบรวกจะมี
ประเพณีสลากภัต และชุมชนสบคำจะมีประเพณีทานห่อข้าว
ซึ่งจะเป็นการทำบุญให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว

เดือนกันยายน – เดือนสิบสอง	ชุมชนเวียงเก่าและชุมชนสบคำจะมีประเพณีสลากภัต ส่วนชุมชนสบรวกจะว่างเว้นงานประเพณี
เดือนตุลาคม – เดือนกุมภาพันธ์	ประเพณีออกพรรษา โดยชุมชนสบคำจะมีประเพณีไหลเรือไฟในวันออกพรรษาด้วย เชื่อว่าเป็นการบูชาแม่น้ำ และบูชารอยพระพุทธรูปขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เดือนพฤศจิกายน – เดือนมีนาคม	ชุมชนเวียงเก่าจะมีประเพณีลอยกระทง และชุมชนสบรวกจะมีประเพณีนมัสการพระธาตุเชิงเมือง (หลังออกพรรษา) ส่วนชุมชนสบคำในช่วงนี้จะว่างเว้นงานประเพณีต่าง ๆ
เดือนธันวาคม – เดือนสาม	ในช่วงนี้ชุมชนเวียงเก่าและชุมชนสบรวกจะว่างเว้นงานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนยกเว้นที่ชุมชนสบคำจะมีประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อสบคำ (ครั้งที่ 2)

3.5.10 การท่องเที่ยว

1). การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

ในปี พ.ศ.2543 จังหวัดเชียงรายมีผู้เยี่ยมเยือนทั้งสิ้น 1,122,533 คน มีอัตราเพิ่มของนักท่องเที่ยวร้อยละ 8.5 จากปี พ.ศ.2542 แยกเป็นนักท่องเที่ยว 1,050,838 คน คิดเป็นร้อยละ 93.61 และนักท่องเที่ยว 71,695 คน คิดเป็นร้อยละ 66.33 โดยเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย 744,588 คน คิดเป็นร้อยละ 66.33 และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ 377,948 คน คิดเป็นร้อยละ 33.67

ลักษณะการเดินทางมายังจังหวัดเชียงรายของผู้เยี่ยมเยือน ที่จัดโดยบริษัทนำเที่ยวมีเพียงร้อยละ 16 และเป็นการเดินทางมาเอง คิดเป็นร้อยละ 84 สำหรับยานพาหนะที่ผู้เยี่ยมเยือนใช้ในการเดินทางมายังจังหวัดเชียงรายมากที่สุดคือ รถยนต์ส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 44.38 รองลงมาคือ รถโดยสารประจำทาง คิดเป็นร้อยละ 31.05 เครื่องบิน ร้อยละ 24.28 และอื่น ๆ ร้อยละ 0.29 ตามลำดับ

ประเภทสถานที่พักแรมที่นักท่องเที่ยวพักมากที่สุดคือ โรงแรม คิดเป็นร้อยละ 60.52 รองลงมาคือ บ้านญาติ/บ้านเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 21.04 เกสต์เฮ้าส์ คิดเป็นร้อยละ 7.42 บังกะโล/รีสอร์ท คิดเป็นร้อยละ 6.94 ที่พักอุทยานฯ ร้อยละ 3.08 และบ้านรับรอง ร้อยละ 1.05 ตามลำดับ

ในปี พ.ศ.2543 จังหวัดเชียงรายมีรายได้จากการท่องเที่ยวจำนวน 9,157.75 ล้านบาท ซึ่งสูงเป็นอันดับสองของภาคเหนือรองจากจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในส่วนของค่าใช้จ่ายที่ผู้เยี่ยมเยือนนำมาใช้จ่ายในจังหวัดเชียงรายเมื่อคิดรวมทุกหมวดค่าใช้จ่าย โดยเฉลี่ยต่อคนต่อวัน เท่ากับ 2,676.69 บาท แยกเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวันของผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยเท่ากับ 2,516.34 บาท และชาวต่างประเทศ 2,992.58 บาท สำหรับจำนวนครั้งเฉลี่ยที่ผู้เยี่ยมเยือนได้มาจังหวัด

เชียงใหม่ในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.30 ครั้งต่อคน แยกเป็นผู้เยี่ยมเยือนชาวไทยเท่ากับ 2.85 ครั้ง และชาวต่างประเทศเท่ากับ 1.22 ครั้ง (ตารางที่ 3.6)

2. การท่องเที่ยวในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงใหม่

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ (แผนที่ 3.20)

(1). แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศาสนา ได้แก่ วัดพระธาตุเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมกิตติ วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระธาตุผาเงา วัดพระธาตุสองพี่น้อง รวมทั้งโบราณสถานอื่น ๆ ภายในเมืองเชียงแสนและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งเป็นที่รวบรวมศิลปะ โบราณวัตถุ ที่ได้จากการขุดค้น และขุดแต่ง บริเวณเมืองโบราณเชียงแสนและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ลายปูนปั้น พระพุทธรูป พระพิมพ์ และจารึก นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าเครื่องถ้วยล้านนาที่ผลิตจากแหล่งเตาเผาในจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งศิลปะพื้นบ้านประเภทเครื่องมือ เครื่องใช้ ของชาวไทยยวน ไทยลื้อ และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เปิดบริการตั้งแต่เวลา 09.00 – 16.00 น. ทุกวันเว้นวันจันทร์ อังคาร และวันหยุดนักขัตฤกษ์

(2). แหล่งท่องเที่ยว ประเภทธรรมชาติ ได้แก่ สามเหลี่ยมทองคำ ทะเลสาบเชียงแสน น้ำตกบ้านไร่ และทัศนียภาพตามแนวฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นกั้นอาณาเขตระหว่างไทย - ลาว ยาวประมาณ 45 กิโลเมตร และในฤดูแล้งจะมีเกาะกลางแม่น้ำโขงเป็นหาดทรายที่สวยงามมากสามารถล่องเรือชมทิวทัศน์ได้ตลอดแนว

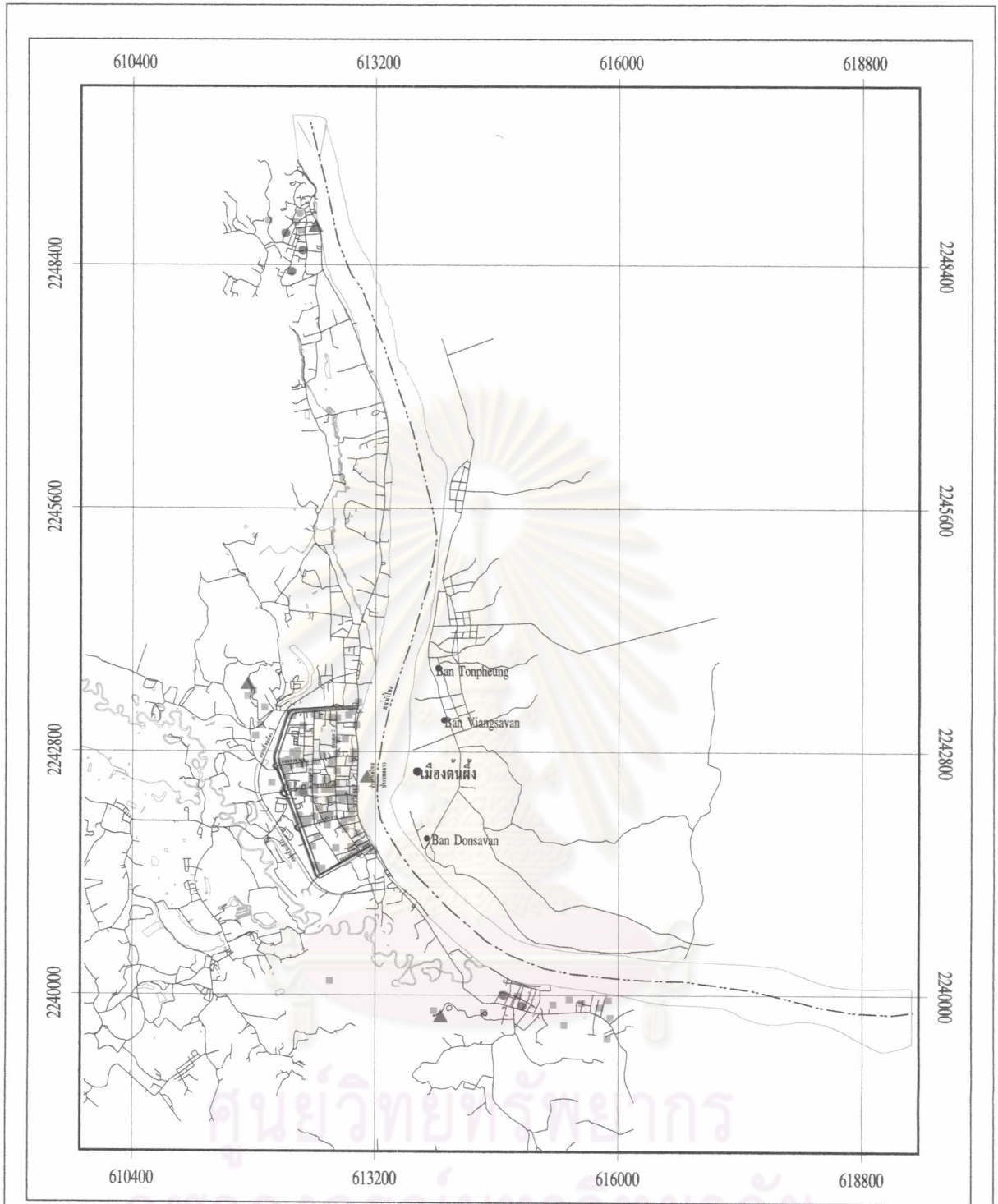
(3). แหล่งท่องเที่ยวประเภทชนมรรณนิยมประเพณี ที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ การทอผ้าของชาวตำบลโยนกและตำบลเวียง ประเพณีดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเชียงแสน เช่น ประเพณีสงกรานต์ และการแข่งเรือนานาชาติ โดยจัดขึ้นระหว่างวันที่ 16 – 18 เมษายนของทุกปี ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีทำบุญ ตานก๋วยสลากและประเพณีลอยกระทงตามประทีป เป็นต้น

จากสถิติการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของเมืองเชียงแสน 2 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน และ วัดป่าสัก โดยพบว่า ในปี พ.ศ.2536 – 2543 จำนวนผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสนมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นและลดลงไม่มากนัก โดยในปี พ.ศ.2543 มีจำนวนผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสนทั้งสิ้น 29,260 คน ซึ่งลดลงจากปี พ.ศ.2542 ถึง 2,349 คน มีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 0.62 ต่อปี โดยจะมีผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสนเฉลี่ยวันละ 80 คน (ตารางที่ 3.7)

ตารางที่ 3.6 ข้อมูลการเดินทางของผู้เยี่ยมเยือนจังหวัดเชียงราย ปี 2542 - 2543

รายการข้อมูล	ปี 2542	ปี 2543	อัตราเพิ่ม(%)
จำนวนผู้เยี่ยมเยือน	1,034,597	1,122,533	8.50
นักท่องเที่ยว	965,062	1,050,838	8.89
นักทัศนอาจร	69,535	71,695	3.11
จำนวนผู้เยี่ยมเยือนจำนวนตามประเภทการเดินทาง	1,034,597	1,122,533	8.50
เครื่องบิน	244,212	272,606	11.63
รถไฟ	-	-	-
รถโดยสารประจำทาง	347,248	348,522	0.37
รถส่วนตัว	239,818	498,159	107.72
อื่น ๆ	889	3,246	265.13
จัดการเดินทางโดยผ่านบริษัทนำเที่ยว	202,430	184,599	-8.81
จำนวนนักท่องเที่ยวจำแนกตามที่พักอาศัย	965,062	1,050,838	8.89
โรงแรม	579,543	635,949	9.73
เกสต์เฮ้าส์	52,605	77,949	48.18
บังกะโล/รีสอร์ท	65,262	72,933	11.75
บ้านญาติ/เพื่อน	232,290	221,073	-4.83
ที่พักในอุทยานฯ	7,675	32,340	321.37
บ้านรับรอง	15,909	11,053	-30.52
อื่น ๆ	11,778	-	-100.00
ระยะเวลาพำนักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยว(วัน)	3.10	3.15	1.61
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/คน/วัน(บาท)	2,688.36	2,676.69	-0.43
ชาวไทย	2,566.10	2,516.34	-1.94
ชาวต่างประเทศ	2,911.21	2,992.58	2.80
รายได้จากการท่องเที่ยว (ล้านบาท)	8,155.34	9,157.75	12.29
ชาวไทย	4,912.28	5,679.57	15.62
ชาวต่างประเทศ	3,243.06	3,478.18	7.25
จำนวนครั้งเฉลี่ยของการเดินทางในรอบปี (ครั้ง)	2.46	2.30	-6.50
ชาวไทย	3.05	2.85	-6.56
ชาวต่างประเทศ	1.27	1.22	-3.94

ที่มา : กองสถิติและวิจัย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

แผนที่ 3.20 สถานที่ท่องเที่ยวในเมืองเชียงแสนและพื้นที่โดยรอบ

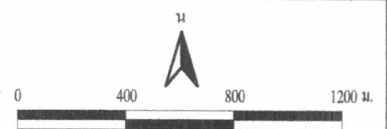
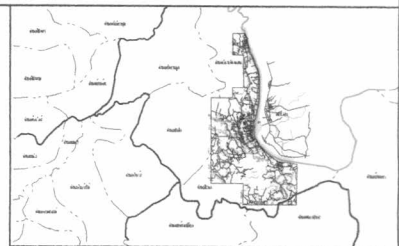
คำอธิบายสัญลักษณ์

- เขตเทศบาล (แนวกำแพงเมือง)
- - - เขตประเทศ
- ถนน
- แม่น้ำ

ประเภทสถานที่ท่องเที่ยว

- ประวัติศาสตร์ - สถาปัตยกรรม
- ศิลป - วัฒนธรรม
- ▲ ธรรมชาติ

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

นายยุทธนา พุขยงค์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.7 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่

ระหว่างปี พ.ศ.2536 – 2543

ปี	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543
จำนวน	21,619	25,444	25,835	31,563	34,945	25,240	31,609	29,260
ต่อวัน	59.2	69.7	71.1	86.5	96.1	69.2	86.6	80.1
อัตราการขยายตัวเฉลี่ย(%ต่อปี) เท่ากับ 6.02								

ที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่

ส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมวัดป่าสัก พบว่า ในช่วงปี พ.ศ.2536 – 2541 จำนวนผู้เข้าชมวัดป่าสักมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและลดลงไม่มากนัก โดยมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.06 ต่อปี แต่ในช่วงปี พ.ศ.2542 – 2544 จำนวนผู้เข้าชมวัดป่าสักมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยมีอัตราการขยายตัวลดลงร้อยละ 22.88 ต่อปี ในปี พ.ศ.2544 มีผู้เข้าชมวัดป่าสักทั้งสิ้น 3,746 คน ลดจากปี พ.ศ.2543 ถึง 496 คน ซึ่งเมื่อพิจารณาอัตราการขยายตัวเฉลี่ยของจำนวนผู้เข้าชมวัดป่าสักตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 – 2544 จะมีอัตราการขยายตัวลดลงเฉลี่ยร้อยละ 3.54 ต่อปี โดยจะมีผู้เข้าชมวัดป่าสักเฉลี่ยวันละ 10 คน (ตารางที่ 3.8)

ตารางที่ 3.8 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมวัดป่าสัก ระหว่างปี พ.ศ.2536 – 2544

ปี	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544
จำนวน	6,223	7,960	8,548	7,377	9,148	8,664	4,912	4,242	3,746
ต่อวัน	17.2	22.1	23.4	20.2	25.1	24.1	13.4	11.62	10.2
อัตราการขยายตัวเฉลี่ย(%ต่อปี) เท่ากับ -3.54									

ที่มา : สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่

3.6 แผนและโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

1).โครงการหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ (Greater Mekong Sub – Regional: GMS.)

เป็นโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ ประกอบด้วย ไทย สหภาพพม่า สปป.ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีนตอนใต้ โดยเน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจในสาขาต่าง ๆ ได้แก่ สาขาคมนาคมขนส่ง สาขาการค้าการลงทุน สาขาพลังงาน สาขาโทรคมนาคม สาขาการท่องเที่ยว สาขาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสาขาสิ่งแวดล้อม ซึ่ง

จังหวัดเชียงรายเป็น 1 ใน 9 จังหวัดเป้าหมายของภาคเหนือ ในการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง การที่จังหวัดเชียงรายมีจุดผ่านแดนที่สำคัญ 3 แห่ง คือ จุดผ่านแดนที่อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ ทำให้มีแผนในการพัฒนาโครงข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งได้แก่ สหภาพพม่า สปป.ลาว และจีนตอนใต้ ทั้งทางรถไฟ โครงข่ายการบินและการขนส่งตามลำน้ำโขง โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงราย ดังนี้⁷⁵

- พัฒนาเชียงรายเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรม ประกอบการและอุตสาหกรรมแปรรูปผัก และผลไม้ที่ใช้วัตถุดิบในภาค และวัตถุดิบแปรรูปขั้นพื้นฐานจากประเทศเพื่อนบ้าน

- พัฒนาเชียงรายเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญ ด้านการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะการเดินทางเรือตามลำน้ำโขงผ่าน สปป.ลาว และ สหภาพพม่า เชื่อมโยงกับจีนตอนใต้ สนับสนุนโครงการขยายเส้นทางรถไฟเชื่อมไทย – ยูนนาน โดยการขยายทางรถไฟจากอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ไปอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายและเชื่อมต่อกับทางสายยูนนาน ตลอดจนสนับสนุนโครงการปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในเมืองเชียงราย แม่สาย เชียงแสน เชียงของ และพะเยา เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวของเมือง และการเป็นศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจของภูมิภาค

นอกจากนั้นยังมีโครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่งทางแม่น้ำโขงจากจีนตอนใต้ ผ่าน สปป.ลาว มายังเชียงรายโดยการระเบิดเกาะแก่ง ซึ่งระยะทางจากเชียงรุ่ง (สิบสองปันนา) ถึง เชียงแสนเป็นระยะทาง 300 กิโลเมตร สำหรับโครงการนี้ประเทศที่อยู่ท้ายน้ำ เช่น สปป.ลาว และ เวียดนาม มีความกังวลเกี่ยวกับการระเบิดเกาะแก่ง ที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กระแสน้ำ และปริมาณน้ำในแม่น้ำโขง⁷⁶

2).โครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (Quard Angle Economics Co-operation)

เป็นโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน 4 ประเทศ ประกอบด้วย ไทย สหภาพพม่า สปป.ลาว และจีนตอนใต้ ซึ่งอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาของโครงการหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยกำหนดให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของกลุ่มประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคอินโดจีน และได้กำหนดให้จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคเหนือตอนบนร่วมกับจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำปางเนื่องจากเชียงรายมี

⁷⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนยุทธศาสตร์เพื่อรองรับโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที ไอ เอส คอนซัลแตนท์ จำกัด, 2538), หน้า 2-67 และ 6 – 15.

⁷⁶ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงราย, โครงการศึกษากว่าเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงราย, 2539, หน้า 75 -

ศักยภาพทางด้านที่ตั้ง ด้านการค้า การลงทุน การคมนาคม การท่องเที่ยวและเป็นประตูสู่ภูมิภาคอินโดจีน

3).แผนยุทธศาสตร์ 5 เชียง (แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดเชียงราย)⁷⁷

การพัฒนาจังหวัดเชียงรายให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาศีเหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยกำหนดให้จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางการคมนาคม การค้า และการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ซึ่งจังหวัดเชียงรายจะเป็นเมืองหน้าด่านที่เปิดไปสู่สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ครอบคลุมเมืองสำคัญ 5 เมือง ประกอบด้วย เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง (สหภาพพม่า) เชียงรุ่งหรือสิบสองปันนา(จีน) และเชียงทองหรือหลวงพระบาง(สปป.ลาว) โดยได้กำหนดทิศทางการพัฒนาจังหวัดเชียงรายไว้ดังนี้

- พัฒนาจังหวัดเชียงรายให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว ในเขตอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน
- พัฒนาจังหวัดเชียงรายให้เป็นศูนย์กลางด้านการคมนาคม การค้า และการศึกษาในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน
- พัฒนาด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม

4).การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 – 2545) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่อนุภาคและพื้นที่ชายแดน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งและโอกาสทางเศรษฐกิจของพื้นที่ในการเป็นประตูการค้าในการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ ให้สามารถเชื่อมโยงกับชุมชนศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าว ประเทศไทยได้มีโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับอนุภูมิภาคหลายโครงการ โดยเฉพาะความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ และได้กำหนดให้จังหวัดเชียงรายเป็น 1 ใน 41 เมืองชายแดนเป้าหมายจาก 21 จังหวัดในการพัฒนาโครงการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย โดยครอบคลุมพื้นที่ชายแดนในจังหวัดเชียงรายทั้ง 3 อำเภอคือ อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงของ เพื่อส่งเสริมการค้า การท่องเที่ยว การลงทุนผ่านแดน การพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร การบริหาร และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อรองรับการพัฒนาในอนาคต

โดยเน้นการพัฒนาให้เมืองเชียงแสนเป็นฐานการผลิตด้านอุตสาหกรรมแห่งใหม่ของประเทศและเป็นศูนย์กลางการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมของเขตเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับแม่สายและเชียงของ เพื่อผลักดันให้เกิดเขตเศรษฐกิจเชียงรายในภาพรวมอย่างเป็นรูปธรรม

⁷⁷ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงราย, หน้า 59.

5).นโยบาย และบทบาทของจังหวัดเชียงราย

แนวทางการพัฒนาจังหวัดในอนุภาคเหนือตอนบน ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดให้จังหวัดเชียงรายเป็นเขตพัฒนาพิเศษด้านการค้าและการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและได้กำหนดแนวนโยบายของภาคเหนือตอนบนให้จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว และการพัฒนาด้านการค้าชายแดน จึงมีโครงการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย เพื่อส่งเสริมการค้า การท่องเที่ยว การลงทุนผ่านแดน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยแผนการพัฒนาจังหวัดเชียงราย 5 ปี (พ.ศ. 2545 – 2549) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของจังหวัดเชียงรายคือให้จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและการพาณิชย์เพื่อเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านภายใต้ความร่วมมือโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย